JAN LUYKEN

JEZUS EN DE ZIEL

INGELEID EN TOEGELICHT DOOR

F. REITSMA

MET REPRODUCTIES NAAR DE OORSPRONKELIJKE PRENTEN

NEDERL. BIBLIOTHEEK

PH-PRAAN

JEZUS EN DE ZIEL

NEDERLANDSCHE BIBLIOTHEEK

ONDER LEIDING VAN L. SIMONS.

UITGEGEVEN DOOR:
DE MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE EN
GOEDKOOPE LECTUUR · AMSTERDAM

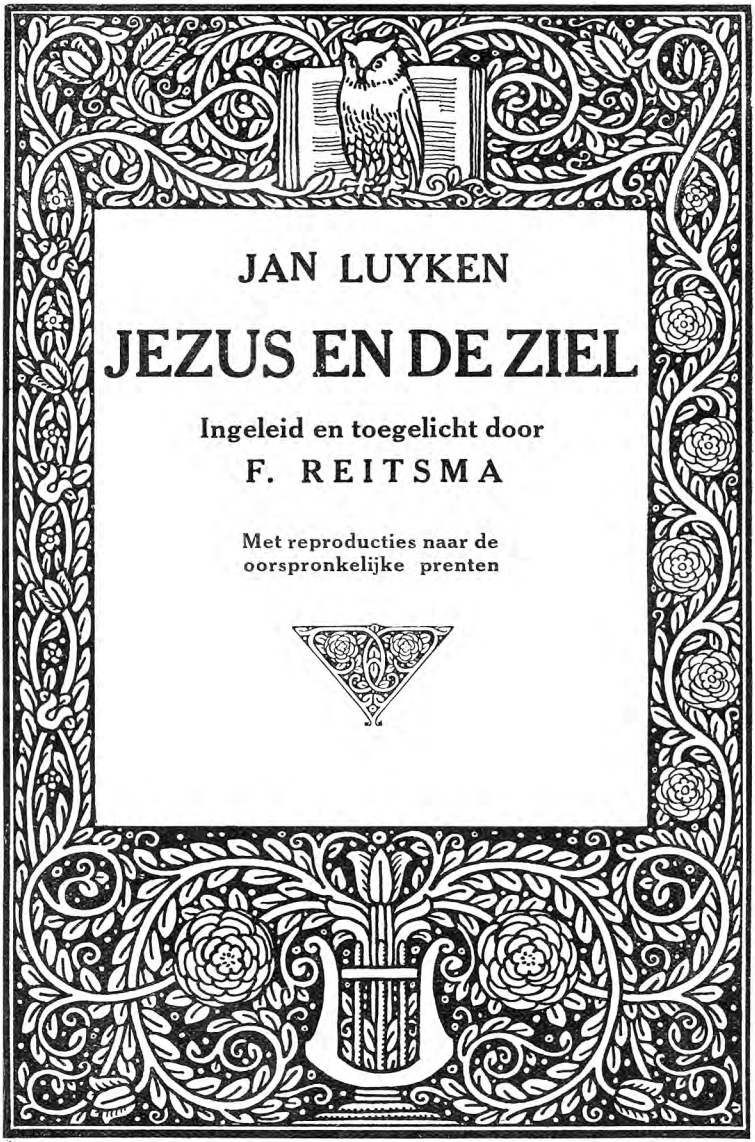

JAN LUYKEN

JEZUS EN DE ZIEL

Ingeleid en toegelicht door

F. REITSMA

Met reproducties naar de
oorspronkelijke prenten

WILM KLEIN

INHOUD

Bladz.

INHOUDSOPGAVE IV

PORTRET V

INLEIDING, door F. Reitsma. VII

KORT VERHAAL VAN HET GODVRUCHTIG LEVEN EN ZALIG AFSTERVEN VAN J. L. XVI

JEZUS EN DE ZIEL . . . . . 1—194

- Titelprent 1
- Titel 3
- Kort bericht aan den Lezer, *door J. L.* 5
- Voorzang 7
- Het eerste deel *(Ie—XIIIe Zinnebeeld)*. 9
- Het tweede deel *(XIVe—XXVIe Zinnebeeld)*. . 63
- Het derde deel *(XXVIIe—XXXIXe Zinnebeeld* 117
- Zang 168
- Van 't Eeuwige Vaderland en deszelfs vreugde *(op het XXXIXe Zinnebeeld)* 169
- Toezang. 191
- Bladwijzer der Zinnebeelden. 193

De zucht tot God en goed, in LUIKENS hert aan 't blaaken,
Betoond in zyn gedrag, en printkunst, en gedicht,
Verspreidde dus haar glans in 't zedig aangezicht,
Welks opslag elk met hem naar 't zelve lot deed haaken
Gy, die zyn werken steeds met lust beschouwt, en leest,
Zie dikmaal dit gelaat, tot aandrang voor uw geest.

Geboren den 16 April 1649.
Gestorven den 4 April 1712.

Adr: Spinnikor.

C. vander Sys. Excudit.

P. Sluitor Sculp.

GEDRUKT TER DRUKKERIJ „DE DEGEL," AMSTERDAM

INLEIDING

VAN de gevoelens die Luykens tijdgenooten bezielden bij diens dood in 1712 bezitten wij het getuigenis in de levensbeschrijving door zijnen vriend Van Eeke, welke daarom hierachter volgt.

Aanvulling uit later onderzoek en verder perspectief is natuurlijk gewenscht. Standaardwerk voor levensbeschrijving en etswerk is het groote boek van P. van Eeghen en J. Ph. van der Kellen [1]), dat tevens gids is door de Luykenverzameling in het Stedelijk Museum te Amsterdam. Reeds sinds 1875 [2]) wordt gewaarschuwd tegen de eenzijdige voorstelling van Van Eeke's „Kort Verhaal" over Luykens jongelingsleven, bekeering, en „slecht gezelschap". Behalve van Eeghen gaven o.a. Dr. C. B. Hylkema[3]), Prof. G. Kalff[4]) en Dr. J. L. Prinsen [5]) beter rekenschap van de zielsprocessen, waardoor „de Heer hem (in 1675) aan 't Herte verscheen." Wij spreken thans van jaren van overgang en wijzen nadrukkelijker op den invloed van Jacob Böhme, den Duitschen schoenmaker-theosoof. „De vromen van zijn

---

[1]). Het (ets) Werk van Jan en Casper Luyken door P. van Eeghen met medewerking van J. Ph. van der Kellen, met 56 platen, 2 deelen, Amsterdam, Fr. Muller & Co., 1905.

[2]). Alb. Steenbergen, Johannes Luyken, Een blik op zijn leven, werken en tijd (in: Vaderl. Letteroefeningen 1875, bl. 645 v. en 705 v.).

[3]). Stichtelijke verzen van Jan Luyken, Bijeengebracht en ingeleid door Dr. C. B. Hylkema, Zaandam, C. Huig, 1904. Zie ook diens artikelen in de Gids 1904 en 1909.

[4]). Dr. G. Kalff — Geschiedenis der Ned. Letterkunde, deel IV, bl. 519.; — Literatuur en Tooneel te Amsterdam in de 17e Eeuw, bl. 100 v., 1895; d u s a l s p i o n i e r.

[5]). Dr. J. L. Prinsen, Handboek tot de Ned. Lettk. Gesch., Den Haag, M. Nijhoff, 1915, bl. 390 v.

(Luykens) tijd" behoorden tot die kringen over wie Böhme's sfeer zich uitbreidde [6]). Wij hoorden zelfs Luyken een Nieuwlichter noemen [7]), zij het ook onder protest van velen die hem als onzen „ouden Luyken" willen blijven lezen [8]). Vindt dus Luykens indeeling bij de „vrijgeesten", nog geene algemeene instemming, zijn letterkundig eerherstel is sinds de dagen toen Jonckbloet e. a. slechts verzen uit de Duitsche Lier aanhaalden, alom erkend: „Jan Luyken's verzen zijn het volle reine slotaccoord van onze machtige 17e eeuwsche kunst en tegelijkertijd het serene, nobele geluid dat aankondigt het ruimer, dieper voelen, het rijker en veelzijdiger zieleleven in de kunst der moderne tijden [9]).

Wat thans in het bijzonder „Jezus en de Ziel" betreft, uitgave van dit minst bekende, toch meest kenmerkende boekje, dat als 't ware 't „program" is van alle latere levenswerk, zal dit eerherstel voltooien.

Tusschen zijn eersten jeugdbundel: de dertelende Dietsche Lier (1671) en „Jezus en de Ziel" (1678) liggen omstreeks 1675 de jaren van omkeer. De galant der Amsterdamsche Jofvrouwen is geworden de minstreel der Hemelsche „Sofia", zijne ziel de bruid van den eeuwigen Zone Gods. Van 1678 tot 1771 verschenen twee uitgaven in twaalf veelgelezen drukken. De dichter der populaire Duitsche Lier bekoorde ook met deze, even zuivere verzen; het aanzien der zinneprenten deed gedenken, en de citaten uit den Bijbel waren welkom aan een nog bijbelvast geslacht dat voor de hem zoo bekende klanken van het piëtisme paralellen ontdekte in de diepzinnige bespiegeling der in proza gestelde toelichtingen. Juist daarom is het niet toe-

[6]). Over dien tijd o. a. Dr. C. B. Hylkema, Reformateurs, Haarlem 1900 v.; en Dr. J. Reitsma, Gesch. v. d. Hervorming en de Herv. Kerk der Nederlanden, 3e druk, bijgewerkt door Dr. J. Lindeboom, Utrecht, Kemink en Zoon, 1916.

[7]). Dr. Hylkema; zie aant. 3.

[8]). De „Oude Jan Luyken" door J. P. van Melle, Rotterdam, J. M. Bredée, 1912.

[9]). Aldus het laatst Dr. Prinsen, a. w. bl. 395.

vallig dat in de 19e Eeuw wel Luykens andere bundeltjes werden herdrukt [10]) maar deze niet. Tegen het einde der achttiende eeuw zonk de geestesrichting waarvan hij een uiting was, in dieper onderaardsche bedding. Thans mag uitgave weder worden gewaagd. Zijn prentkunst is in 't Suasso-museum voor onze bewondering toegankelijk, zijn dichterschap vond waardeering in menige nieuwere bloemlezing, en wijsgeeriger zin zal den eerbied voor Böhme als een grooten pionier van het moderne denken [11]) op Jan Luyken, zijn volgeling, overbrengen.

Eerst sinds 1677 wijdde de toen 28-jarige schilder zich aan de etskunst. De prentjes der eerste uitgave, van 1678 (nog achtmaal herdrukt) zijn dus jong, onvast werk en onzelfstandige navolging [12]). Ondanks hun bekoorlijke naïeveteit en losse blondheid moet daarom, ook dewijl hun in Dr. Hylkema's bloemlezing reeds recht wedervoer, aan de editie van 1714 (driemaal herdruk), zoogenaamd „met

---

[10]). In de 50 cents editie bij A. W. Sythoff, Leiden, 1888 (Spiegel van het Menschelijk Bedrijf; — Het Leerzaam Huisraad; — 's Menschen Begin, Midden en Einde; — Lof en oordeel van de werken der Barmhartigheid; — Beschouwing der Wereld; Bijkorf des gemoeds; — De Onwaardige Wereld; — Vonken der Liefde Jesu). Thans alleen antiquarisch verkrijgbaar.

[11]). Jacob Böhme, door Dr. W. J. Aalders, (in: Groote Mystieken II, No. 3; Baarn, Hollandia-drukkerij, 1914).

Uren met Jacob Böhme, door Dr. A. H. de Hartog, Baarn, Hollandia-drukkerij, 1915.

[12]). O.a. van O. Vaenius (van Veen), zie van Eeghen bl. XLIV. — Over de emblema literatuur, waaraan a. o. Roemer Visscher, Hooft en Cats het hunne bijdroegen doch waartoe „Jezus en de Ziel" eigenlijk reeds niet meer behoort, zie Dr. A. G. C. de Vries, Nederlandsche Emblemata, Amsterdam, 1896, diss. — Het ware voor de prentjes der eerste uitgave te wenschen geweest dat Boete van Bolsward, wiens invloed op Luyken aanmerkelijk was, toen reeds onder Rubens' invloed had gestaan. (Vgl. Dr. H. J. A. Ruys, Duyfkens ende Willemijnkens Pelgrimagie tot Haren Beminden.... uytghegheven door Boëtius A. Bolswert — met Inl. en aant.; Utrecht, A. Oosthoek 1910; bl. 78, 79. Langs dit spoor komen we bij Katholieken als Sucquet, Hugo, Poirters).

de groote platen," de voorkeur worden gegeven [13]). Men beschouwe den smid op bl. 97, het ezeltje bl. 127, en vergelijke de houding der gestalten op bl. 101 met 't prentje uit de eerste uitgaaf in van Eeghen, „Het Werk" enz., bl. 4. Het zwakke is krachtiger, hoewel soms ook zwaarder geworden. Met piëteit echter bedenken wij dat Luyken nog vóór zijn dood in 1712 deze tweede serie prenten vervaardigde doch de heruitgave van deze eerste „uitbarsting van zijn volle hart" niet meer beleefde. Overigens behoede het oordeel van van Eeghen over de duizenden etsen in de Amsterdamsche verzameling ons voor uitsluitende beoordeeling zijner zoo veelzijdige, puntige vaardigheid naar het hierachter te vinden graveerwerk.

De inhoud van „Jezus en de Ziel" is een Pelgrimreis, van ouds geliefde lectuursoort, welke wegwijzer was op een pad waarlangs zoekers uit allerlei kerk samenkomen en naar eigen keuze trekken konden met Katholieken of Protestanten [14]); de groote mystieke Broederschap heeft hare diepgedoken verbindingsgangen onder de scheidsmuren der Kerkgenootschappen door. Ook Luyken beschrijft in het eerste Deel, hoe de Ziel afscheid neemt van haar huisgenoot, het Vleesch, den „ouden Adam" (I en II) en zich opmaakt om in de schoonheid der natuur (III), door de woestijn der zonde (IV), op den steilen berg der zachtmoedigheid (V) en in het dal van ootmoed (VI) haren bruidegom te vinden (VII). Voortaan zal deze haar niet meer verlaten, maar bij verduistering troosten, onder aanvechting bijstaan, en voor afdwaling behoeden (VIII—XIII). In de tweede Afdeeling kan zij zelve reeds vele

[13]). In het Suasso-Museum; alwaar ook van de 1e uitgaaf (met kleine platen) drukken zijn van 1687 en 1744; alsmede van de 2e uitgaaf, groote pl. 1714, 1722 en 1771. In de Univ. Bibl. te Leiden vindt men 1696 (kleine pl.); 1714 en 1722 (groote pl.). De Amsterd. Univ.-Bibl. bezit 1692 (kl. pl.); de Stadsbibl. te Haarlem: 1678 (1e druk); Prov. Bibl. Leeuw. 1685 (kl. pl.).

[14]). Zie aant. 12. — Vertalingen van Bunjans werken verschenen hier sinds 1682, geïllustreerd door Luyken; o. a. diens Christenreize naar de Eeuwigheid, in 5 jaren 4 malen herdrukt.

waarheden van het schouwende leven ervaren en uitspreken (XIV—XXVI). Totdat in het derde boek de door deze ervaring en voorlichting steeds inniger geworden liefde haar doet verlangen naar die volkomene vereeniging, die nog slechts door de uiterlijke scheidsmuur van het aardsche leven wordt belet (XXXIX). „Van de vreugde in het eeuwige Vaderland," waar zij dan bij haar Vader thuis is, spreekt de uitgebreide toelichting op dit laatste zinnebeeld.

Ook onder Böhme's werk is een „Weg tot Christus". Geen wonder dat vooral langs diens weg „de bloemen der hoogwaardige vrienden Gods" geplukt werden en „Jezus en de ziel" overal in zijn geest gevoeld is. Er is een zoo treffende overeenkomst tusschen den gedachtengang van Böhme's „Gesprek eener verlichte en eener onverlichte ziel" (Editie Schiebler, Band 6), en dien van „Jezus en de Ziel," dat men tot 't vermoeden komen zou: Dàt is de embryo van Luiken's boekje. En dan is die volgroeid door de in de uitbreidingen voorkomende citaten uit Böhme's andere boeken. Indien echter Böhme, de diepzinnige, een schatgraver mag worden genoemd en als ware wijsgeer een „onderaardsch mensch", dus met een mijnwerker te vergelijken, die in de diepe schachten van het goddelijk „Grondelooze" neerstijgt om er het zwarte goud der occulte wijsheid te delven — dan is Luyken als een mijnknecht die deze vondsten naar buiten droeg en in den kolengloed dier samengeperste begrippen het erts van zijn gemoedsleven tot eigen en klare verzen smeedde. Wellicht ten onrechte is het vermoeden geopperd dat ook deze verzen vertaald zijn [15]). Dan in elk geval zoo dat zij de getuigenis ontlokken: „welk een kunstenaar toont hij zich als vertaler"; en voor dien lof wordt verwezen naar gedichten als op bl. 18, 33, 38, 84 en verscheidene anderen.

[15]). Kalff, Gesch. Ned. Lettk. Dl. IV, bl. 530 en 597 aant.; Prinsen, bl. 392. Deze vraag „naar de oorsprong van Luyken's „Jezus en de Ziel" (prenten, proza en poëzie), werd door mij uitvoerig besproken in: Tijdschrift voor Ned. Taal en Letterkunde, Deel XXXV, Aflev. 3.

Van die op bl. 33 en 84 luidt 't zelfs: „Wie, behalve Vondel, schreef verzen als deze?" [16]).

Maar in de uitbreidingen achter de zinnebeelden laat Luyken Böhme zelf aan het woord, (blijkens die cursief gedrukte aanteekeningen voor welke een vet cijfer is geplaatst). Slechts af en toe vinden we een stuk uit den Bijbel of een ander Mysticus (Thomas à Kempis bl. 56). Voor het „Eeuwige Vaderland" bracht ik aangaande elke alinea 't bewijs bij, dat dit stuk in zijn geheel een bloemlezing is, vooral uit de Aurora, Böhme's eerstelingswerk, 't welk door Luyken is vertaald in 1686 [16a]). De Aurora bevat den eersten neerslag van Böhme's extase over de hem ten deel gevallen openbaringen. Het is een zijner duisterste boeken en daarom vinden wij die duisternis terug in Luyken's proza van bl. 169 af. — Gelukkig staan goede inleidingen tot Böhme's werken thans ten dienste [17]).

Wat de proza stukken bij de andere zinnebeelden betreft, zullen bij voorbeeld bl. 28, 60, 102 ook zonder meer genoten kunnen worden. En zoo drijft daar over de binnenste omheining waarachter vakfilosofen zich tot dieper studie zetten, toch ook nog wel naar wijder kring iets over van den fijnen kruidengeur uit dezen bloemenhof. Zelfs wel van „het eeuwige Vaderland," indien wij bijvoorbeeld de beschrijving lezen der Hemelsche Musica, waar blijkt hoe

---

[16]). Litt. & Tooneel enz., bl. 100 v.v. [16a]) Zie Tijdschr. N. T. en L. XXXV, afl. 3.

[17]). Zie aant. 11. — Dr. Aalders geeft een overzicht van 't stelsel; Dr. de Hartog systematische bloemlezing, met opheldering van vele der eigenaardige termen. — Meer literatuur wordt daar genoemd o. a. Dr. J. Hamberger, die Lehre des deutschen Philosophen Jakob Böhme, München 1844. Gelijk reeds dr. Hylkema opmerkte, zal men L. pas recht verstaan, door zich in Böhme te verdiepen. Diens denkwijze leent zich echter bezwaarlijk voor verkorte weergave. Wij besloten derhalve, ons in de aanteekeningen bij de verschillende zinnebeelden te beperken tot aanwijzing van de plaatsen waaraan L. zijne vertalingen ontleende (voor zoover wij ze vonden); — tot verwijzing naar bovengenoemde literatuur en tot enkele beknopte opmerkingen.

Böhme „geboorte en beweging van het Al als een Symfonie verneemt die opwelt uit het hart der Eeuwigheid. Wie denkt hier niet aan Schopenhauers leer dat de muziek uit het hart der wereld oprijst?" [18]). — Kinderlijk als de triplieken van Fra Angelico wordt genoemd de kleurige beschrijving der Engelenwereld:

„Bij wie zal ik nu Engelen (= de krachten Gods, R.) vergelijken? Ik zal ze met recht bij de kleine kinderen vergelijken, die in de Mei, als de schoone Roosjes bloeien, met malkander in de schoone bloempjes gaan, die afplukken en maken daar edele Kransjes van en dragen die in haar handen en verheugen zich...." [19]).

De naglans der „gouden eeuw" streek over Hollands steden: Hollands zwakheid blijkt uit den moord op de de Witten; Hollands kracht, als Willem III naar Engeland zeilt en daar koning wordt; Hollands hebzucht en durf nog in Oost-Indië's wateren, Hollands goedheid in de komst en ontvangst der Refugiés. Het is in dezen tijd dat midden in 't woelige handeldrijvend zeventiende-eeuwsche Amsterdam deze dingen uit de „Engelsche wereld" werden gehoord en gezien; dóór de onrustig-trillende atmosfeer der hem omringende samenleving heen drongen in den geest van dezen eenvoudigen handwerkman zulke harmonieën van geluid en kleur uit het Andere Leven. Zal niet ook juist in onzen geweldigen tijd weer veel heimwee naar het stille ontstaan en naar dit boekje doen grijpen?

Zelfs onder zijn eigen werken neemt het een afzonderlijke plaats in. Het was als een bruidstijd wanneer buiten het aangebedene niets op den voorgrond treedt. In zijn volgende bundels komt geen proza van Böhme meer voor, En ofschoon hij aan die eerste liefde zijns geestes trouw bleef, immers tot de voorbereiding der heruitgave vlak voor zijn sterven, — zijn de latere zinnebeelden meer aan

[18]). Bl. 178 alinea 5 — 179 al. 3; zie de Hartog bl. 194—196; ook Goethe Faust I regel 94—100.

[19]). Bl. 180 al. 4 — 181 al. 1; zie Aalders bl. 21.

het dagelijksch leven ontleend. „Jezus en de Ziel" heeft de eenzijdigheid van elk program, en van alle ascetische mystiek de wereldafkeer, waarin wij ons niet kunnen vinden [20]). Ook drong de machtige geest van zijnen Görlitzer meester hem op 't pad waar de schrik voor 't voor eeuwig verloren gaan zoovelen met ontzetting vervult; een ontzetting waarvoor wij geen orgaan bezitten. Als Luyken spreekt van altijddurende pijniging of straf der ziel, verstaan wij hem niet meer [21]). Doch het kort verhaal van des schrijvers volmaakte beginseltrouw en zachtmoedig, liefhebbend bestaan ontneemt ons de vrijmoedigheid tot aanmerking. Notaris Walschaart beschreef, op verzoek der Weeskamer te Amsterdam, na zijn dood den inboedel, die getaxeerd werd op iets meer dan tweehonderd gulden [22]). Hij had schatten kunnen verdienen.

En te dieper eerbied voor zijn kunst in ets en gedicht vervult ons, als wij bedenken dat de kracht van dit ascetisme niet vermocht den kunstenaar in hem te dooden, gelijk hij wel had gewild. Zijne kunst was sterker dan hij zelf. De dichter der Dietse Lier had bedoeld, de welluidende snaren te doen springen. „Zich nederzettende

---

[20]). Dr. G. H. van Senden stelde in een lezing over „Quietistische mystiek" (Verslag in „Het Vaderland" van 27 Juli 1916) de vraag of dit niet 't gevolg is „van 't nog lang niet toe zijn van de meeste hedendaagsche mennschen aan de zielehoogheid dier 16e-, en 17e eeuwers, hoe ver men hen ook in verlichting vooruit mag zijn."

[21]). Dr. Aalders legt in zijn brochure den vinger op eene leemte in Böhme's denkstelsel. Het proces der wereldwording en terugkeer tot God „eindigt met een groote rest." Men zou denken: als de wereld uit God is uitgegaan, moet zij ook weder in hem terugkeeren. Doch dit geschiedt slechts ten deele. „Allen zijn geboren doch niet allen worden wedergeboren." „Ook de disharmonie van den wil, de eigenwilligheid, de zonde wordt aan 't einde van dit proces vereeuwigd." „De Schepping met hare geestelijke bewoners neemt een dubbel einde, in liefde en in toorn." „Intusschen, dit dualisme blijve voor rekening van den theosoof Böhme". — Aalders, bl. 40—42. En, zoo voegen wij er bij, voor rekening van Luyken.

[22]). Van Eeghen, bl. LIII v.

aan de voeten der vrienden Gods deed hij afstand van zijn koningschap op het gebied der kunst en knakte moedwillig en met voorbedachten rade de slagpennen in de vleugelen van zijn geest." Zoo oordeelde 't ons voorgaande geslacht [23]). Thans zien wij het beter: slechts heeft hij eenige jaren gezwegen. Toen werd het hem als Jeremia: „Zeg ik dan: ik wil niet van Hem gewagen, ik spreek niet meer in zijnen naam, — zoo wordt het in mijn hart als een brandend vuur, besloten in mijn gebeente; ik mat mij af om het uit te houden, maar ben er niet toe in staat" [24]). Zijne wieken groeiden weder aan, en zijns ondanks stuwde zijn geest hem in 1678 op tot de duizeling wekkende gedachtenvlucht, die in dit boekje moge nageoogd worden. [25])

F. REITSMA

[23]). Steenbergen, a. w. bl. 670.

[24]). Jeremia 20 : 9.

[25]). *Wijze van bewerking.* Door hedendaagsche spelling (zooveel mogelijk met behoud der woordgeslachten) en wijziging van L.'s dikwijls verwarrende interpunctie, alsmede door verklaring van enkele verouderde woorden werd getracht, den schrijver dichter bij ons publiek te brengen. Voor wie dieper wil ingaan, kunnen althans enkele der noten en de verwijzingen naar literatuur of cultuur-toestanden dienstig zijn. Op wetenschappelijke volledigheid willen deze, noch de spaarzaam-gehouden tekstkritische aanteekeningen aanspraak maken.

Eenige ongelijkmatigheid in de bewerking was van 't bovenstaande 't onvermijdelijk en daarom, naar ik hoop, vergefelijk gevolg.

KORT VERHAAL

VAN HET

GODVRUCHTIG LEVEN

EN

ZALIG AFSTERVEN

VAN

JOANNES LUIKEN [1])

HIJ was geboren te Amsterdam in 't jaar 1649, den 16 April. Zijn Vader was de vrome *Kasper Luiken* (door zijn boekje *Winst zonder Verlies* [2]) welbekend) en zijn deugdelijke moeder, genaamd *Hester Coores,* van wier stillen geest haar Zoon een goed deel had. Hij wierd in zijn jonkheid tot de Schilderkunst opgebracht en was van nature een Poëet; trouwde in 't 19e jaar zijns ouderdoms met *Maria de Oude,* eene dochter, zeer vermaard door haar uitmuntenden Zang, waarbij hij vijf kinderen heeft gewonnen, die allen jong zijn gestorven, behalve zijn Zoon *Kasparus Luiken,* die door de Etskunst ook zeer wel bekend is. In 't 26e jaar zijns ouderdoms is hem de HEERE op een krachtdadige wijs aan zijn herte verschenen [3]), hem met

---

[1]). De door hem zelf sinds 1674 aangenomen spelling Jan Luyken kreeg sinds dien burgerrecht. — In de uitgave van Jezus en de Ziel welke aan dezen herdruk ten grondslag ligt, zijn bij Luyken's portret Lofdichten geplaatst. Wij gaven er de voorkeur aan, die te vervangen door deze biografie. Zij komt voor in de nog in zijn sterfjaar verschenen: „des Menschen Begin, Midden en Einde" en „Schriftuurlijke Geschiedenissen en Gelijkenissen." Over Luykens bloedverwanten geeft de Inleiding van „het Werk van Jan en Casper Luyken" uitvoerige inlichtingen.

[2]). Het onderwerp is eene aanprijzing van barmhartigheid, weldadigheid en naastenliefde. De schrijver was bevriend met de Collegianten, een Vereeniging opgericht door lidmaten van de Remonstrantsche en Doopsgezinde Gemeenten.

[3]). Zie de Inleiding.

veel overtuiginge en bestraffinge nagaande en toonende dat het burgerlijke leven niet genoeg was om een Erfgenaam te worden van *de onverderfelijke en onverwelkelijke erfenis, die weggelegd is voor degenen die God liefhebben* (1 Petrus 1 : 4), maar dat er moet gestreden worden (Matth. 7 : 14) *om in te gaan, dewijl de poort eng en de weg smal is, die ten leven leidt.*

Waarop hij, vurig door de Liefde van God ontstoken zijnde, resolveerde om een geheel andere manier van leven te leiden; zijn oud en slecht gezelschap verlatende, voegde hij zich bij de vromen van dien tijd, als *Abraham Galenus* [4]), *Petrus Serarius* en anderen meer [5]), en sloeg den weg van verloochening met groote getrouwheid in, kloekmoedig afstervende al wat der natuur lief was, dezelve niet gevende als wat hij niet ontberen konde, nauwelijks bloote nooddruft nemende van spijs, drank, slapen, kleeding enz., hoewel hij 't zelve rijkelijk konde winnen, — om aldus zijns Heeren en Meesters voetstappen op 't beste na te volgen, als zijnde de veiligste weg (2 Petr. 1 : 4) *om der Goddelijke natuur deelachtig te worden,* die men ook bijzonder in hem heeft zien uitblinken en waardoor hij is geworden een aangenaam Instrument in de hand zijns Makers; gelijk te zien is in zijne TIEN uitmuntende Tractaatjes, zoo vol zielroerende verzen en op God verliefde uitdruksels, bekwaam om alle Godminnende Zielen meerder te doen ontvonken in de Goddelijke liefde, waarin hij ook nog lange zal leven nadat

---

[4]). 1622—1706, reeds bevriend met J. Luyken's vader. Hij was een der middelpunten in den kring der Collegianten en Doopsgezind Predikant te Amsterdam. De „colleges" waren brandpunten der reactie tegen het „kerkisme" dat o.a. op de Synode van Dordrecht 1619 had gezegevierd.

[5]). Vooral Antoinette de Bourignon, die op haar mystieke zwerftochten en na 't klooster te Rijssel in stilte te hebben verlaten, tusschen 1666 en 1671 hier toefden, invloed had o. a. op Petrus Serarius; door dezen en hare geschriften op Luyken, Swammerdam enz. Zie o. a. Steenbergen; van Berkum; Hylkema, Reformateurs. Enz.

hij gestorven is, en die mogelijk door verscheidene eeuwen als onuitblusschelijke lampen en brandende fakkels zullen lichten aan allen die den weg des levens zoeken te bewandelen [6]).

Als zijnde heel onpartijdige Schriften, die niets zoo zeer in zich behelzen, als om te toonen de nietigheid van 't aardsche, en de grootheid van 't eeuwige; met duizenderlei aanminnelijke uitdruksels lokkende om, zoo 't mogelijk was, alle menschen te doen verlieven op de ongeschapen schoonheid, waarvan hij menigmaal zoo levendig schrijft alsof hij met den Apostel Paulus in den derden hemel had geweest.

In zijn ommegang was hij stil, deftig en minzaam, doch met weinigen gemeenzaam. Die hem maar zag, kon zien, dat hij een ingetogen leven leidde. Hij beminde de eenzame wandelingen buiten, om te meer het zoet genieten Gods gewaar te worden [7]), dewijl hij zeide: dat hij de geschapen dingen der natuur aanzag als een brief, geschreven door de hand van zijn beminde, hetgeen hem op den oorsprong aller dingen deed verlieven. Hij bezocht dikmaals de Godvruchtigen, maar meest de behoeftigen en geringen en hielp haar nood met groote heimelijkheid vervullen; wierd veel in zijn huis bezocht, ook van lieden van andere plaatsen en ofschoon hij van weinig woorden was, ging ieder gesticht en overtuigd van hem, want hij drukte hooge zaken met lage woorden uit. De Heere bezocht hem in de laatste jaren met zeer zware toevallen van Koliek, die hem met doodelijke pijne aankwamen, doch hij verdroeg alle geduldig en met een bijzondere onder-

[6]). Van deze 10 bundels met gedichten zijn er 8 herdrukt in 1888 (Sythoff). Met de 2 andere bedoelt de biograaf waarschijnlijk „Jezus en de Ziel" en „Zedelijke en Stichtelijke Gezangen." — Zie Inleiding, aant. 10.

[7]). Vergel. het IIIe Zinnebeeld hierachter bl. 18—21. Als Prof. Kalff in Dl. IV der Gesch. v. d. Ned. Lettk. spreekt over de ontwikkeling van het natuurgevoel in de XVIIIe Eeuw, wordt met nadruk op Luyken's sterken invloed gewezen (bl. 537 v.v.).

werping en willeloosheid, zonder daar af te klagen als 't over was, of te vreezen tegen het toekomende.

In de Etskunst was hij zoo verre gevorderd dat zijn Medekunstenaars zelfs van hem getuigden dat zijns gelijke weinig bekend was, doch hij zelf wilde niet hooren dat men tot zijn lof daar iets van sprak, zeggende: „Het dient mij maar tot een Staf om door het land van dezen tijd te reizen [8]).

In al zijn handel en wandel was hij een voorbeeld van ootmoedigheid, gelatenheid, aandachtigheid en algemeene liefde. Nooit werd hem aangenamer tijding gebracht, als dat hij hoorde, dat in iemand van zijn goede bekenden een lust tot rechte vreeze Gods ontstond. Men hoorde hem niets ophalen tot zijns naasten nadeel, maar daar hij, integendeel, iets goeds wist bij te brengen, dat meldde hij gaarne, volgens den rechten aard der Christelijke Liefde die 't goede gelooft en hoopt (1 Cor. 13 : 7).

Verder zag men hem in de tegenspoeden, die dikmaals heel zwaar aankwamen [9]), zeer standvastig en onbeweeglijk, nooit met een versaagd of wankelbaar gemoed; maar heeft alles stil van de hand des Heeren, die hij in alles erkende, genomen. En integendeel heeft nooit de voorspoed zijn herte verleid, om hem van den weg des Armen levens van Christus te doen treden, maar in alle getrouwheid, 't geen boven zijn geringe nooddruft was, zijnen behoeftigen naaste blijmoedig mededeelende; zoodat het grafschrift van *Atolus* met recht ook het zijne mag zijn, 't welk aldus luidt: *Deze heeft zijne Goederen vooruit*

---

[8]). In „Suasso" is één geheele wand ingenomen door kasten, gevuld met door hem geïllustreerde werken. Hij heeft met meer dan 100 uitgevers in betrekking gestaan. Het werk van den heer P. van Eeghen bevat van deze meer dan 3000 illustraties de beschrijving. 3000 etsen! — Men leze van Eeghen, bl. XLII—XLIX over zijn manier van etsen, nauwgezetheid enz.

[9]). In zijn 10 huwelijksjaren verloor hij door den dood zijn vrouw en vier kinderen. Zijn eenigst hem overgebleven kind stierf ook nog vóór hem, zie aant. 14.

naar den Hemel gezonden, en is nu henen gegaan om daarvan een bezit te nemen [10]).

Hierin volhardde hij tot aan zijn einde; zijn ganschе herte was uitgestrekt tot heiligheid en deugd, en om Christus, zijn Heere, gelijkvormig te worden; hier was zijn gemoed altijd gewichtig van en hierom verzaakte hij al wat hij maar dacht dat hem in den weg stond, om met zijnen God te kunnen vereenigen; hierom was hij ook spaarzaam in woorden, zeggende dikwijls: „Daar is niet veel te zeggen, maar veel te doen. Ik zwijg menigmaal tot schamens toe, als ik denk dat er geschreven staat (Math. 12 : 36), *dat de mensch van ieder onnut woord rekenschap zal moeten geven;* doch die hij sprak en schreef, waren leerzaam en krachtig, en dewijl zijn wandel meest in den Hemel was, gelijk hij in een van zijn Dichten zegt: *Onze Geest leeft al meest, daar haar Oorsprong is geweest,* — zoo was hem al wat op aarde was, te laag om daar buiten noodzaak van te spreken, maar het toekomende had hem het herte geheel ingenomen; daar reikhalsde hij naar, en 't maakte hem in hope zalig [11]); nooit zag men zijn aangezicht blijmoediger, als dat hij daarvan mocht spreken; dan was hij in zijn rechte element, als hij in de rijke belofte Gods, in den staat van het toekomende leven inging; een bijzondere welgemoedheid daarbij uitdrukkende met te zeggen: „Het is maar om een korten tijd te doen; hoeveel hebben wij er gekend die haar heiligen avond nu al afhebben; wij moeten maar aanhouden; wij hebben den Allerhoogste mede, en die heeft geen anderen wil als om ons Zalig te maken, het leit nu maar aan ons komen tot hem, en dat wij ons niet laten ophouden door de

[10]). Notarieele acten zijn uiteraard zakelijk. Maar de dorre opsomming in de Inventaris van 't Sterfhuis (zie bl. LIII van Eeghen) is treffend: welk een eenvoud van bestaan.

[11]). Reeds van 1687 (in Vonken der liefde van Jezus, ed., Sythoff bl. 211) dateeren die prachtige regels „O Zonne heerlijk overtogen", die aan Vondel doen denken in hun breeden gang en ons vertolken het verlangen dezer ziel naar de „ontsluiting van de gouden deuren der eeuwigheid."

schoonschijnende dingen der Wereld." Dus waren zijne woorden, bevestigd met alle de daden zijns levens.

Vele bijzondere Gevallen zijns wandels zijn hier niet te melden, wijl hij een stil, afgescheiden leven geleid heeft, 't geen zijn beroep genoeg toeliet en dat hij 't best oordeelde om den Heere wèl aan te hangen.

Om zijn innerlijken toestand recht te leeren kennen, en wat zijn geestelijke honger en spijze was, heeft men zijn Schriften te lezen, en inzonderheid het groote werk over den Bijbel [12]); daar ziet men hoe klaar hem *bestraalde de verlichtinge van het Evangelie der heerlijkheid van Christus, die het beeld Gods is* (2 Cor. 4 : 4); in welks licht en klaarheid hij zich zelf en zijn vijanden bijzonder had leeren kennen, gelijk te zien is in dat uitmuntende Vers over den geestelijken Krijgsman; en hoe Ridderlijk hij zich in dezen geestelijken strijd gekweten heeft, kunnen die met groote lof melden, die hem vele jaren van nabij gekend hebben; ja, men mag met waarheid van hem zeggen, dat zijn leven met zijne Schriften overeen kwam, en op hem toepassen 't geen van Nathanaël staat: *Ziet waarlijk een Israëliet in welken geen bedrog is* (Joh. 1:48).

Hierin volhardde hij tot zijn einde, 't welk was in het 63e jaar zijns ouderdoms als 't den Heere behaagde dezen zijnen getrouwen dienaar te verlossen uit al de wederwaardigheden dezes levens en over te voeren tot *„de vrijheid der heerlijkheid der Kinderen Gods"* (Rom. 8 : 21), om hem te beloonen voor zijne 36-jarige getrouwheid, met een Eeuwige, Zalige belooning, waartoe de mensch geen woorden heeft om 't zelve naar waarde uit te drukken, dewijl het *„nooit in 't harte des menschen is opgeklommen, hetgeen de Heere bereid heeft voor degenen die hem lief hebben* (1 Cor. 2 : 9).

De Ziekte kwam hem aan den 30 Maart tegen den avond, met een gemeene koorts, die hem ook tot het

[12]). Historie des Ouden en Nieuwen Testaments.. t'Amsterdam bij Pieter Mortier 1700; de z.g.n. Groote Bijbel van Mortier. Zie van Eeghen en Suasso.

laatste toe is bijgebleven, zoodat hij gedurig het bedde moest houden, 't welk men van hem niet gewoon was. Gevraagd zijnde, hoe hem de Ziekte voorkwam, antwoordde hij: „Ik weet niet wat de Heere met mij voorheeft; ik geef mij over in Zijne handen; ik voel dat ik zeer verzwak; anders heb ik geen ongemak; het is tot nog toe een heele genadige ziekte." Dit duurde zoo de vier eerste dagen, en wierd van dag tot dag zwakker, kunnende ook niet eten noch slapen in al dien tijd, zoodat men tegen hem zeide: dat het wel wezen kon dat de Heere een einde aan dit zijn leven maakte, en dat hij nu die heerlijkheid ging bezitten, daar hij zoo lang naar verlangd had, waarop hij antwoordde: „Dat zou een gewenschte zaak zijn. Wat zoude dat een schoone verandering wezen, in de andere Wereld te komen! Och, mijn herte zucht naar ruimer lucht. Ik heb de Wereld niet begeerd, maar ik heb God gezocht." Weder gevraagd zijnde, of 't hem nu al wat naar een sterfziekte geleek, zeide hij: „Ja, mij dunkt, ik durf nu eenige hoop scheppen, dat de Heere mij verlossen zal." Als men hem van eenige Medicijnen zeide, antwoordde hij: „Ik geef mij over aan den oppersten Medicijn-meester; aan deze aardsche hut is niet veel gelegen; ik verlang als een vischje naar 't water, om ontbonden en bij den Heere te zijn."

Onderwijl nam de Ziekte sterk toe, zoodat hij in de natuur veel uitstond. Als men hem vroeg of hij zoo benauwd was, antwoordde hij: „Ja, doch 't is de uiterlijke mensch maar, die lijdt; van binnen is het ruim, en ik hoop op nog ruimer; dit pelgrimspaadje moet toch ten einde zijn, en zal mogelijk korter wezen als gij denkt." Als men hem vroeg of hij niets bijzonders van den voorsmaak van 't eeuwige leven gevoelde, zeide hij: „Daar kan ik niets van zeggen, maar ik ben gerust, en mijn geloof wordt niet bestreden; ik heb een tijdlang herwaarts den Heere in veel dorheid gediend; dat is wel een nare doch een veilige weg; houd ook maar zoo uit: ik heb mij altijd wel bevonden bij 't duistere geloof. Ik hoop op een goeden uitslag,

en verlang om uit deze Egyptische dienstbaarheid verlost te zijn; tusschen mij en den Heere staat het wel; dank den Heere als ik dood ben."

De banden des doods hem meer en meer drukkende, lag hij veel in diepe verzuchtingen, en hij herhaalde menigmaal het woord van „mijn Jezus!" Dat scheen hem als een gedurige verkwikking te zijn. „En och, heilige Heer," zeide hij, „zoo ik wenschen dorst, ik zoude wenschen om ontbonden te zijn; ik verlange zeer."

Hij nam ook met veel liefde afscheid van zijn gemeenzaamste Vrienden, haar hertelijk des Heeren zegen wenschende, voor alle liefde en goedgunstigheid aan hem bewezen, wenschende met ontblootinge des hoofds en drukking der handen, dat God alles weder wilde vergelden, en hoopte haar in 't andere leven te ontmoeten om daar in volmaakte vriendschap Eeuwig met haar te leven.

Ook ging zijn hertelijke en Christelijke liefde over zijns Zoons kind [13]): „De ziele van dat kind, zeide hij, is mij zeer dierbaar; ik heb ook in mijn tijd veel voor hem gebeden; ik hoop dat het de Heere verder zal zegenen." Het wierd voor zijn bedde gebracht en hij leide beide zijn stervende handen op des Kinds bloote hoofd en zeide: „de Heere zegene u en geve dat al de vrucht van Jezus' dierbare Offerande u tot een Eeuwig erfdeel moge worden, en dat gij door alle wederwaardigheden dezes levens behouden door moogt geraken, door Jezus Christus, Amen."

Tegen de Moeder zeide hij: „Verlaat u op God" en wenschte haar ook zijn zegen toe, zeggende: „Ik heb veel voor u en uwe familie gebeden, tot uwe en hare zaligheid

---

[13]). Jan, naar zijn grootvader genoemd, en overleden 1764. Het bundeltje „des Menschen Begin, Midden en Einde" (1712) is als kinderboekje voor den naamgenoot samengesteld en werd eerst door van Alfen in de Nederlandsche huiskamers van latere geslachten vervangen. Vgl. behalve v. Eeghen en Hylkema de dissertatie van Dr. H. Pomes over van Alphen's kindergedichtjes, 1908, Brusse, Rotterdam.

en ik hoop dat de Heere mijne gebeden verhooren zal, gelijk hij mijne gebeden, die ik dikmaals voor den Vader van dit kind gedaan heb, verhoord heeft." [14]) Verder verzocht hij, op 't needrigste begraven te worden, zeggende: „Ik ben hoog genoeg, als ik maar dood ben."

Had anders geen uiterlijke bekommering over iets dat in de wereld was, hebbende zich volkomen los gemaakt, met alles den Heere op te dragen, door een levend geloof, waarmede hij zichzelf en de geheele wereld overwonnen had, en liet niets in zich over blijven als een onuitblusschelijk verlangen naar de Eeuwigheid. Zijne sterke begeerte en diepe verzuchtinge schenen zijn ziele wel, met een van de Ouden, aldus aan te spreken en te zeggen: „Gaat uit, mijne ziele, gaat uit." — Doch bleef buiten alle verwachtinge nog eenige uren op de zelfde wijze liggen. Als men hem onderwijlen vroeg, hoe 't hem nu voorkwam, wat betreft de onderscheidene standen en staat van 't andere leven, zeide hij: „Daar bekommer ik mij niet mede; ik zal in Gods handen komen, die zullen 't wèl maken; ik geloof dat ik in de zalige rust zal verzinken."

Een weinig stil gelegen hebbende, doordien hem 't spreken heel zwaar viel, verhief hij zijn half gestorven krachten weder, en zeide met verheffing van stem tot drie maal: „Och Heere! help een armen Vreemdeling, een Weduw en een Weesje!" Daarop zijn hoofd omdraaiende, zag haar met groote ontferming aan; ondertusschen namen zijn krachten geheel af, en begon stil te liggen. — Kort daarop gaf dat groote voorbeeld van ongeveinsde Godvruchtigheid zijn geest aan Gode, zijn Schepper over, ons nalatende den liefelijken reuk van een heiligen wandel, waardoor hij nog lange in 't herte zijner vrienden

---

[14]). Casper (1672—1708) werkte van 1699—1705 in 't buitenland en keerde zich pas later tot de levensbeschouwing van zijn vader. Zie Zed. en Stichtel. Gezangen bl. 260 (ed. 1709 en 1767) diens gedicht „op het overlijden van Casparus Luiken": „Ik had een Lam verloren, in 't wilde Werelds woud" enz.

zal leven, nadat hij dezen sterfelijken rok heeft uitgetrokken, op den 5en April 1712, des avonds tusschen 6 en 7 uren, in Amsterdam.

PSALM CXVI : 15.

Kostelijk is in de oogen des Heeren de dood zijner gunstgenooten. —

J. Luiken invenit et fecit

JEZUS EN DE ZIEL.

Een

Geeſtelyke Spiegel voor 't gemoed,

Beſtaande in veertig aangenaame en ſtichtelyke

ZINNEBEELDEN.

Vervat in

DRIE DEELEN.

Met nieuwe PLAATEN,

DOOR

JOANNES LUIKEN.

Nevens

Het Eeuwige Vaderland en deszelfs vreugde.

Trekt my na u, uit myn zelven, en uit alle Kreatuuren, waarlyk, vuurig, zachtelyk en louter; zo zullen wy zachjes en onvermoeid loopen, in den allerzoetſten rook uwer Zalven, en niet aflaaten tot dat wy die edele reuk, welke Chriſtus is, met vergaderde krachten in de inwendigheid onzes Geeſtes, vry genieten en ſmaaken.

TE AMSTELDAM,

By de Wed. P. ARENTZ, en K. VANDER SYS, Boekverkopers, in de Beurſtraat, in de drie Raapen, 1714.

KORT BERICHT

AAN DEN

LEZER

Niemand die in het Hof dezer Zinnebeelden komt, denkt, dat al deze Bloempjes uit onze eigen Grond gewassen zijn: de meeste die het hoogste van verw [1]) en het schoonste van reuk zijn, hebben wij gelezen uit de Hoven der Hoogwaardige vrienden Gods; die gekomen zijn tot het schouwende en vereenigde leven, en hier geplant, tot een verlustiging des Geestes.

Daar zijn er vele, uit een hoog-edelen Grond gesproten die zeer zoeten Honing in zich hebben voor het hongerig Gemoed, dat als een Honingbijtje zich niet alleen in de sierlijkheid der bloemen vermaakt, maar zijn noodig voedsel daar uithaalt.

Daar zijn er om de Ziele uit den slaap der Zonden op te wekken; andere om de Ziele te verkwikken in hare verslagenheid, angst en aanvechting; andere om haar op den Oorsprong aller schoonheden te doen verlieven. Sommige ruiken van dierbare waarheid; sommige van liefde; sommige lokken de Ziel tot de vereeniging met God: ook zijn er die met haar edele reuk en verw ons vertoonen een weinigje van het vreugdenrijke Paradijs, een eeuwige lustgaarde der Engelen en zalige Zielen.

In dezen Rozenhof ziet gij meest doorgaans JEZUS en de ZIEL, in prent uitgebeeld; maar de Beschouwer moet zich onder 't lezen (wanneer er van de Eeuwige Godheid gesproken wordt) nooit verbeelden dat wij met deze prentverbeelding iets anders meenen, als alleen de lichamelijke beeldelijke Menschheid van Christus, in zijn aangenomen Knechtelijke gestalte, zoo als hij hier op

---

[1]). *Kleur.*

Aarde, bij ons Menschen, heeft gewandeld, zichtelijk en tastelijk voor de uiterlijke Oogen en Handen. Want naar zijn Eeuwige Godheid mag noch kan hij niet uitgebeeld worden.

En, gelijk ik boven gezegd heb, indien gij hier wat hoogs vindt, gelijk er in der waarheid aan sommige plaatsen wat hoogs is, zoo meent niet dat ik het zelve ervaren heb. O neen! Maar ik neem het met vreugde voor dierbare Waarheid aan, en begeere dat het in mij, en in alle Menschen wezenlijk mag volbracht worden. En dat wij zelve, naar den inwendigen grond, mogen worden tot een Sierlijken Hof, bezet met velerhande welriekende Kruiden en Bloemen; gezuiverd van alle stekende Distels en Doornen, opdat hij die onder de Leliën weidt (JEZUS, gebenedijd in der eeuwigheid) lust heeft, om bij ons en in ons te wonen.

J. LUIKEN

VOORZANG.

Keer weer, keer weer! o afgeweken Ziele!
Zoo ver van Huis, verdwaald in een woestijn;
Daar 't loos bedrog u na gaat op de hielen
En breit een net van weelde en schoone schijn!
Gelijk in 't woud een Vogelaar gaat dwalen,
Op 't Duifjen loert, bedrieglijk fluit en vleit,
Om 't looze Net haar over 't hoofd te halen,
o Arme Ziel! zoo wordt gij ook verleid.
Van uur tot uur komt gij d'ellende nader;
Wat heeft u zoo betooverd in 't verstand
Dat gij niet denkt aan God, uw waarde Vader,
En 't Paradijs, uw rechte Vaderland?
Hoort gij hier thuis in dit ellendig leven?
Bedenk u recht, of gij u niet bevindt
Te zijn een balling, uit goed en land verdreven.
Doet de oogen op, en zijt niet langer blind.
Wat zijt gij dol, om in 't verderf te loopen!
Uw Bruidegom, de schoonste die daar leeft,
Roept u tot hem, met bei zijn armen open;
Het haagt hem niet dat gij dus dwaalt en zweeft.
Hij had u lief, en tot zijn Bruid verkoren;
Hij kocht u vrij, maar niet met werelds goed;
Een hooger prijs was tot uw heil beschoren:
Hij gaf voor u zoo mild zijn eigen bloed.
Is dat gering? Kan dit uw wil niet trekken?
Kan deze liefde in uw verkoude Hert
Geen vlam, noch vonk van wederliefde wekken?
Wat leed hij niet om uwentwil al smert!
Die zulk een Lief en Bruidegom, ja Koning
Gebeuren mag, zou die zoo slecht en snood
In eeuwigheid gaan dolen zonder kroning
Als een Slavin? Dat jammer was te groot.
Nog is het tijd om wederom te keeren.
Wees niet versaagd! Of iemand tot u spreekt:
„Meent gij dat God u nu nog zal begeeren,
Daar gij zoo diep in ongetrouwheid steekt?" —
Wees niet versaagd. Haat gij uw oude leven,

Begeert gij hem, hij kan u niet ontgaan;
Hij zal uw schuld vergeten en vergeven,
En nemen u voor zijne Bruid weer aan.
Hij heeft u lief, o Ziel, en zal u trouwen.
Gij krijgt een Kroon, en wordt een Koningin;
Men zal er lang, ja eeuwig bruiloft hou'en:
Wat sloft [1]) gij nog op zulk een groot gewin!
In 't Paradijs is 't schooner als op Aarde;
Daar gaat en staat de schoone Serafijn, [2])
En vlecht een krans uit deze Rozengaarde;
Dat zal een kroon op zijnen schedel zijn.
Dat rozerood staat schoon bij gouden haren
Om 't aangezicht, zóo vriendlijk en zóo zoet
Alsof de dag daaruit scheen op te klaren.
Dan looft hij God met kracht uit zijn gemoed.
Zoo schoon, o Ziel, zoo schoon zijn uw ge-spelen [3])
Wanneer gij komt in 't rechte vaderland.
Hoe zou ons niet het aardsche schoon vervelen?
Hoe zouden wij 't niet zetten aan een kant?
Keer weer! keer weer! o afgeweken Ziele!
Zoo ver van huis, verdwaald in een woestijn,
Daar 't loos bedrog u nagaat op de hielen,
Waarvan het eind de Dood en Hel zou zijn.

---

[1]) draalt.
[2]) Engel-vorst, Christus.
[3]) speelmakkers.

JEZUS EN DE ZIEL.

HET EERSTE DEEL.

De Ziele door den trek des Vaders opgewekt ter bekeeringe, gaat zonder ommezien, met rechten ernst uit de wereld en uit haar zelven, om te komen in God, haar eersten oorsprong en rechte Vaderland.

[*Zoo waarachtig als*] *ik leve, spreekt de Heere Heere, zoo ik lust heb in den dood des goddeloozen! Maar dáárin heb ik lust, dat de goddelooze zich bekeere van zijnen weg en leve. Bekeert u, bekeert u van uwe booze wegen want waarom zoudt gij sterven, o huis Israëls?* Ezechiël XXXIII : 11.

De Ziele door den trek des VADERS
opgewekt.

Al geeft zich hier zoo mild in dezen lande
voor 't uiterlijke levens-vier [1])
een overvloed, om zorgeloos te branden
en vleesch en bloed, dat grove dier,
zijn aardschen lust den vollen toon te geven —
nog voel ik vaak in mijn gemoed
een vonkend vuur, een diep verborgen leven,
dat hongert naar een hooger goed,
en spreekt: „Wij zijn niet thuis op deze aarde,
mij dorstet naar mijn Vaderland
en Vader die mij uit zijn wezen baarde".
Waartegen zich de Ezel [2]) kant:
„Nog tijds genoeg; weg! al te diepe zorgen;
volbrengt nog deze laatste lust!"
Dit drijft het Vleesch van d'een tot d'andre morgen
en zet den Geest in valsche rust.
Nu langer niet. Nu is het tijd van waken,
eer dat de Ziel een Distel werd,
en nimmer tot genade mag raken.
O Heer! geeft mij een ander hert.

Goddelijk antwoord.

De goddelooze verlate zijnen weg en de ongerechtige man zijne gedachten en hij bekeere zich tot den Heere, zoo zal Hij zich zijner ontfermen. Jesaja LV : 7.
Heden indien gij zijne stem hoort, zoo verhardt uwe harten niet. Hebreeën III : 15.

---

[1]) vuur.
[2]) het „vleesch", de stoffelijke mensch.

I.

Ik zal opstaan en tot mijn Vader gaan, en ik zal tot hem zeggen: Vader, ik heb gezondigd. Lucas XV : 18.
O God! wees mij zondaar genadig. Lucas XVIII : 13.

Op het I. Zinnebeeld.

Van den trek des Vaders en hoe de mensch die moet volgen.

Wanneer de mensch eenen diep verborgen wille in zich vindt, die daar gaarne woude tot Gods genade zich wenden, zoo hij maar konde, zoo wete hij dat die zelve Wil het ingelijfde [1]) en in 't Paradijs na de begane zonden ingesproken Woord Gods zij; dat hem dan nog de God Jehova, als de Vader, tot Christus trekt. Want in onze eigenheid hebben wij geenen wil meer tot gehoorzaamheid.

Maar die zelve trek des Vaders, als de ingelijfde, ingesproken genade trekt alle menschen, ook den allergoddeloosten, wanneer hij niet gansch een Distel is en den trek eenen oogenblik stilstaan wil van zijne valsche werking [2]).

Dat alzoo geen mensch oorzaak heeft om aan Gods genade te twijfelen, zoo hij in zich eene begeerte vindt om zich nog eenmaal te bekeeren.

Die zelve spare het geenen oogenblik meer, gelijk geschreven staat: Heden, wanneer gij de stemme des Heeren hoort, zoo verhardt uwe harten niet.

Want die begeerte, om zich eenmaal te bekeeren, is Gods stemme in den mensch, dewelke de Duivel met zijne ingevoerde Beelden bedekt en ophoudt, dat het van den eenen dag en het eene jaar tot het andere opgeschoven wordt, tot eindelijk de Ziele een Distel werd en de genade niet meer bereiken kan.

Ziet toe, verstopt [3]) uw gemoed en verstand niet. Wanneer uw gemoed spreekt: „Keer omme, doet dit kwaad niet," zoo weet dat gij door de wijsheid Gods ge-

---

[1]). in 't lijf (van Adam) ingeschapen.

[2]). Terwille van die aantrekking een oogenblik ophouden wil met zijne slechte werken.

[3]). dichtstoppen.

roepen wordt; keert haastig omme, en bedenkt waar gij thuis zijt, in welk zwaar diensthuis uw Ziele gevangen leit en vorscht naar uw Vaderland, daar uwe Ziele uit gewandeld is en waarheen zij weder behoorde te gaan. [1])

O Ziele! o eeuwige kreatuur, neemt toch den tijd der genade waar, terwijl u de deure open staat. Ziet, een stemme roept u uit den slaap; richt u op, wrijft den vaak uit uw oogen en ziet dat de Zonne eerlange zal ondergaan, daar gij hier in 't open veld nog zoo verre van huis zijt. Springt op uw beenen, en stapt haastig, zonder ommekijken voort, eer u de eeuwige nacht overvalt, want de Zonne der goddelijke genade zoude u niet weer opgaan, en gij zoudt eeuwig in de nare duisternis gaan waren. Dat was al te groote jammer: eeuwig van licht, van vreugd, van Vader en Vaderland beroofd te zijn! Wat is toch de weelde en wellust dezer wereld? Als een schaduw gaat ze voorbij, als een rook en damp verdwijnt zij en laat haar liefhebbers niet over als een knagende worm in 't gemoed. Alles moeten zij hier laten, maar dien schat nemen zij mee in de eeuwigheid. Om een oogenblik geringe vreugd wordt een eeuwig Koninkrijk verzuimd. God behoede ons voor zulk een dwaasheid.

---

[1]). *Alinea 1—5 = BOEHME, Weg zu Chr. De poenitentia (in: III, 3—7) (ed. Schiebler, Band 1, bl. 72). — Alinea 6 = BOEHME, Drei Princ. 16, 56 (ed. Sch., Bd. 3, bl. 185). — De distel, de Ezel enz. op prent en in gedicht zijn derhalve weergave door Luyken van Böhme's gedachten. Voor verdere „reminiscenzen" in 't vers, vergel. Böhme, ed. Schiebler, Bd. 6, bl. 630, nº. 5, 6; Bd. 1, bl. 10, nº. 22 enz. — Deze herinneringen zijn echter door 't geheele boekje heen in gedichten en prenten zóó talrijk, dat aanwijzing veel te uitvoerig zou worden. Iedere Böhme-lezer zal ze in groote getale vinden.*

De Ziele zet zich tegen Vleesch en Bloed.

Zoudt gij mij dan zoo gansch en gaer begeven,
mijn halsvriendin, o Ziel? en rooven mij
mijn hoogste goed: mijn welig spelend leven
en voeren in een diepe slavernij?
Zoudt gij uw vriend, uw naaste halsvriend schenden
en maken tot een ieders smaad en spot
en werpen in veel jammer en ellenden;
bedenk u recht: kan dàt bestaan voor God?"
Zoo spreekt het Vleesch, de oude mensch der zonden.
Hoor, wat ik hem voor eenen antwoord geef:
„'t Is beter dat gij tijdlijk wordt gebonden
als dat gij mij in eeuw'ge banden dreef."
Gij zijt een schalk en spint mij maar ellende;
gij meent uw buik en doet gelijk een beest.
En komt gij dan aan u bestoken [1]) einde,
wijl gij uw grond hebt in der Sterren Geest [2]),
zoo breekt gij af en laat mij henen varen.
Schijnt dan Gods licht niet in mijn Zielevuur,
zoo moet ik wel in 't eeuwig duister waren
wijl ik ontspring uit d'eeuwige natuur.
Daarom, o gast! mij is de wacht bevolen;
gij stuift tot Niet, ik ben een eeuwig Band.
Het lust mij niet, in eeuwigheid te dolen:
Ik zoek mijn rust in 't eeuwig Vaderland.

Goddelijk antwoord.

Indien uwe rechterhand u ergert, houw ze af en werp ze van u. Matth. V : 30.
Doodt dan uwe leden die op de aarde zijn. Coloss. III : 5.

[1]) voorbeschikt.
[2]) Lucifer. Daar 't lichaam hem onderworpen is, draagt op 't prentje dit (de Ezel) een ster op 't voorhoofd.

II.

Het vleesch begeert tegen den geest, en de geest tegen het vleesch en deze staan tegenover elkander. Gal. V : 17.

Op het II. Zinnebeeld.

Van den strijd tusschen Geest en Vleesch.

De oude Adam [1]) spreekt: o arme Ziele! waarom zoekt gij niet des werelds gunst en vriendschap? Waarom tracht gij niet naar tijdelijke eere, naar wellust en rijkdom, opdat het u in deze wereld wel ga? Waarom maakt gij u tot een dwaas der wereld en zijn iedereens Uil en voetveeg? Waarom laat gij u door dezen verachten welke minder zijn en weten als gij? Kondt gij ook niet met de geveinsden daarheen draven? Zoo waart gij lief en u geschiedde geen leed; gij waart uws lijfs en goeds zekerder als op dezen weg, daar gij maar des werelds Uil en Gek zijt?

Maar de WIJSHEID Gods spreekt: Gij mijn lieve Ziele, die ik uitverkoren heb, gaat met mij; ik ben niet van deze wereld, ik wil u uit deze wereld voeren in mijn rijk. Daar is louter zachte ruste en welvaren; daar is in mijn rijk louter vreugde, eere en heerlijkheid; daar is geen Drijver in. Ik wil u versieren met Gods heerlijkheid en u aantrekken mijn schoon sieraad; ik wil u tot een Heere maken in den Hemel en tot een richter over deze wereld. Gij zult helpen oordeelen den Drijver in zijne boosheid; hij zal liggen tot een schabel [2]) uwer voeten; hij zal zijnen mond niet opdoen tegen u, maar zal eeuwig vergrendeld zijn in zijnen grimmigen toorn. Gij zult eten van mijne tafel; daar zal geen misgunst of gebrek zijn: mijne vrucht is zoeter en liefelijker als de vrucht dezer wereld; gij hebt daar nooit weedom van. Al uw doen zal zijn vriendelijk lachen en lieflijk spreken; voor u zal verschijnen louter ootmoedigheid in groote liefde. Uw gespelen zijn toch zoo schoon; gij zult aan allen vreugde hebben. Waarom acht gij het verbrekelijke leven? Gij zult ingaan in een onverbrekelijk, dat eeuwig duurt.

Zoo u dan groote eere voor [3]) uwe smaad ontmoet, waarom treurt gij? Rijst uit, als een bloem uit de aarde, uit uw Dier*.

Het wilde Dier spreekt tot de Ziele: Ik ben evenwel uw Dier en in mij zijt gij geboren. Ware ik niet gewassen, zoo waart gij ook niet. Maar de Ziele antwoordt: Hoor, mijn Dier, ik ben grooter als gij; toen gij zoudt worden, was ik uw werkmeester. Mijn hoogste krachten zijn uit den wortel der eeuwig-

---

[1]) Het natuurlijke, onwedergeborene in den mensch.
[2]) voetbank.
[3]) in plaats van.
*) Vleesch en bloed, de oude mensch (J. L.)

heid, maar gij zijt van deze wereld en verbreekt, doch ik leef in mijne Wel † eeuwig. Daarom ben ik veel edeler als gij. Gij leeft in eene grimmige Wel, maar ik wil mijn grimmige Wel in 't licht, in de eeuwige vreugde zetten. Mijn werken staan in kracht, en de uwe blijven in de figuur [1]). Zoo ik eens van u ontslagen word, zoo neem ik u niet weder tot mijn Dier aan, maar mijn nieuwe lijf [2]), hetwelk ik in u baar, in uwen diepsten wortel des heiligen Elements [3]). Ik wil uwe ruwe uitgeboorte der vier Elementen [4]) niet meer hebben. De dood verslindt u, maar ik groen met mijn nieuwe lijf uit u als een bloem uit zijnen wortel. Ik wil u vergeten, want Gods heerlijkheid die u met de aarde vervloekte, heeft mijnen wortel in zijnen Zone weder ingelijfd, en mijn lijf wast in 't heilige Element voor God. Daarom zijt gij maar mijn wild Dier, dat mij alhier krenkt en plaagt, op 't welk de Duivel rijdt als op zijn vervloekt paard. En of u de Wereld bespot, dat acht ik niet, zij doet het om mijnentwille; zij kan mij toch niet zien, en kent mij ook niet. Waarom is zij dan alzoo dol? Zij kan mij niet vermoorden, want ik ben niet in haar. [5])

†) Levens Welbron (J. L.).

[1]) schijn.

[2]) gestalte der ziel.

[3]) God.

[4]) aarde, water, lucht, vuur. Adam kreeg eerst door zijn val een stoffelijk lichaam volgens Böhme.

[5]) *Bl. 16, alinea 1 en 2 enz. = BOEHME, ed. Sch. Bd. 3 bl. 287 v., n°. 63, 64. — Alinea 3 en 4 = BOEHME, ed. Sch., Bd. 3, bl. 289, n°. 69. In 't gedicht (r. 18—20) belijdt Luyken Böhme's leer, dat de ziel vrije wil heeft. Gebruikt zij die niet, om zich met den Schepper te vereenigen, dan is de eenheid verscheurd en wijl de ziel eeuwig is, voor eeuwig: zie de Inleiding, bl. XIV, aant. 21.*

De Ziel betracht den Schepper uit de Schepselen.

Ik zag de schoonheid, en de zoetheid aller dingen,
en sprak: Wat zijt gij schoon! Toen hoorde mijn gemoed:
Dat zijn wij ook; maar hij, van wien wij 't àl ontvingen,
is duizendmaal zoo schoon, en duizendmaal zoo zoet.
En dat zijt gij, mijn Lief! Zou ik u niet begeeren?
Is hier een Lelieblad op aard zoo blank en fijn,
wat moet, o eeuwig Goed, o aller dingen Heere,
wat moet de witheid van uw zuiverheid dan zijn!
Is 't Purper ook zoo schoon der Rozen die hier bloeien,
bedauwd met Paarlen, als de Morgenzon haar groet?
Hoe moet het Purper van uw Majesteit dan gloeien!
Ruikt hier een Violet zoo lieflijk en zoo zoet,
als 't Westewindje door de Hoven zacht gaat weiden,
zoo ik het menigmaal bij koelen morgen vond,
wat moet zich dan een reuk door 't Paradijs verspreiden,
zoo liefelijk vloeiende uit uw vriendelijken mond!
Is hier de Zon, gelijk een Bruidegom gerezen,
zoo schoon en blinkende op het hoogste van den dag?
Wat moet uw aangezicht dan klaar en helder wezen!
o God, mijn schoonste Lief! dat ik u eenmaal zag!

Goddelijk antwoord.

Zalig zijn de reinen van hart; want zij zullen God zien. Matth. V : 8.

III.

Want zijne onzienlijke dingen worden, van de schepping der wereld aan, uit zijne schepselen verstaan en doorzien, beide zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid opdat zij niet te verontschuldigen zouden zijn — Rom. I : 20.

Op het III. Zinnebeeld.

Van de inwendige en uitwendige dingen.

Het uitwendige is een openbaring van het inwendige. Wanneer ik spreek, zoo zijn de uiterlijke woorden een openbaring van het inwendige woord dat zich in mijn herte opdoet. Deze zichtbare wereld is niet anders als een uitgeboorte van de inwendige wereld. Al wat wij hier zien, dat is ook inwendig in 't onzichtbare. Gelijk als wij hier vinden licht en duisternis, zoo is inwendig ook een eeuwig licht en een eeuwige duisternis, doch niet veranderlijk gelijk als dag en nacht, maar de duisternis is eeuwig in het licht verborgen, gelijk ook deze uiterlijke duisternis, buiten de plaats der Aarde, altijd in het licht der Zonne verslonden of verborgen is en blijft toch wezenlijk duisternis, gelijk wij dat aan de nacht zien, die niet anders is als een schaduw van de grove Aardkloot, die de stralen der Zonne ophoudt; en dewijl dan het licht daar niet heen reiken kan, zoo wordt de verborgen duisternis aan ons openbaar. De eeuwige duisternis (verstaat: de inwendige) is de toorn Gods en de Hel daarin de Duivelen wonen, mitsgaders de verdoemde zielen. En het eeuwig schijnende licht is het Hemelrijk, een woning der H. Engelen en Zielen. In de plaats dezer wereld is overal Hemel en Hel tegenwoordig [1]), maar naar den inwendigen grond.

In Gods kinderen is inwendig het Goddelijke werken openbaar en in de Goddeloozen het werken der pijnlijke duisternis.

De plaats van het eeuwige Paradijs is in deze wereld in den inwendigen grond verborgen, en in den inwendigen mensch, zoo Gods kracht in hem werkt, openbaar. Van deze wereld zullen maar de vier Elementen met het Gesternte en de aardsche Kreaturen vergaan als het uiterlijke grove leven aller dingen; de inwendige kracht van alle Wezens blijft eeuwig.

---

[1]) aanwezig.

Nu, gelijk wij hier uiterlijk vuur hebben, zoo is er ook een inwendig Geestelijk vuur, hetwelk is de natuur des eeuwigen Vaders; want de ziele is zelve een Magisch vuur, en het licht dat uit haar schijnt, is haar geest.

En gelijk wij hier water zien, zoo is er ook een Geestelijk water wezenlijk, hetwelk is het water des eeuwigen levens, daar ons Christus op noodt, opdat ons zielevuur daarmede gelaafd zou worden.

En gelijk als hier lucht is, zoo is er ook een inwendige lucht, welke is de H. Geest.

En gelijk als wij hier Aarde hebben, zoo is er ook een inwendige Heilige Aarde, welke is de Goddelijke wezenheid die de eeuwige Wijdte vervult; die (al is zij schoon een Geest) dikker en begrijpelijker [1]) is als de klare Godheid. Uit deze H. Aarde wassen allerlei Boomen, Kruiden en Bloemen; niet dat men 't bij zulke dingen vergelijkt, maar wezenlijk; gelijk hier in deze wereld, maar niet zoo grof en begrijpelijk, en toch geformeerd [2]) en met schoone verwen; het is alles Kracht. Op Hemelsche, Geestelijke wijze is het grijpelijk en smakelijk. [3])

Indien nu hier zulk een groote schoonheid en zoetigheid kan gevonden worden, in de dingen daar goed en kwaad onder elkander vermengd zijn, als een uitgeboorte of openbaring van het Rijk des Lichts en het Rijk der Duisternisse, wat zal het dan zijn ter plaatse daar het goede alleen maar openbaar is? De moeder en oorsprong van alle schoonheid en zoetigheid, tot welke ons God roept. Hij wil niet dat wij op het uiterlijke blijven rusten, maar dat wij daardoor verder gewezen worden, om de eeuwige schoonheid en zoetigheid te erlangen [4])

---

[1]) grijpbaar, tastbaarder.
[2]) vorm hebbend.
[3]) te smaken; genietbaar.
[4]) *Bl. 20, al. 1, reg. 17 — bl. 20, al. 3 = BOEHME, ed. Sch., Bd. 6, bl. 685, n°. 129—132.*

De ziele vindt zich zelven.

Toen ik des werelds heul verloor,
heb ik mij zelf in een Woestijn gevonden;
daar deed zich 't ijslijk Monster voor,
te zaam gezet van gruuw'len en van zonden.
Nu zien wij 't hoog en diep verschil,
en hoe wij zijn het tegendeel des Heeren;
wij vinden vleesch en eigen wil,
die tegen God en zijnen wil begeeren.
Wij vinden Duivel, Hel en Dood, [1])
en alles wat afgrijslijk is voor Gode.
Wat raad in deze hoogste nood?
Wij vinden 't zóó: Indien ons God niet noodde
en trok, wij dorsten nimmermeer
van schaamte voor zijn heilig aanschijn komen.
O wee! o ach! mijn God, mijn Heer!
Wat heeft de plaats des herten ingenomen!
De Oude Mensch, dat booze kind,
door 't regiment [2]) der Sterren [3]) voortgedreven,
is met den Duivel hoog bevrind;
dat zij er twee, die passen [4]) op mijn leven.
Ach Slangentreder, staat mij bij!
Ik, arme Ziel, ik strijde voor uw eere;
ik voor mijn God en God voor mij;
zoo zullen wij den vijand nog braveeren.

Goddelijk antwoord.

Al waren uwe zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw. Jesaja I : 18.

Komt herwaarts tot mij, allen die vermoeid en belast zijt en ik zal u rust geven. Matth. XI : 28.

[1]) Zie 't driekoppig monster; op de rechterschouder de hel, met vuur in de hand, links de doodskop met de zeis, in 't midden het vette hoofd met ezelsooren ('t dierlijke lichaam) en de ster en staart des duivels.

[2]) heerschappij.

[3]) van Lucifer, den Geest der Sterren.

[4]) loeren.

IV.

Twist, Heere! met mijne twisters, strijd met mijne bestrijders.

Grijpt het schild en de rondas en sta op tot mijne hulp — Psalm XXXV : 1, 2.

Op het IV. Zinnebeeld.

Van het vinden zijns Zelfs, en van rechtschapen ernst.

Wanneer in de Ziele de vonk der liefde Gods openbaar wordt, zoo beziet zij haar zelve, met haar wil en werken, en wordt gewaar, dat zij in de Helle, in den toorn Gods staat en bekent [1]) dat zij een wanschapen Monster voor God en het Hemelrijk is. Waarover zij zoo zeer verschrikt, dat in haar een groote angst opwaakt. Maar zij zal [2]) niet vertwijfelen. Christus roept haar ter bekeering; zij kome maar, zoo wil hij ze verlossen van het beeld der Slange [3]).

Zoek niet wijdloopig naar den rechten weg. Men vindt de nieuwe wedergeboorte niet in twist, ook in geener wijzen vernuft. Gij moet alles wat in deze wereld is, het zij zoo hoog glinsterende als het wil, varen laten en in u zelven ingaan en maar uwe zonden, in dewelke gij gevangen zijt, tezamen op eenen hoop rapen en in de barmhartigheid Gods en tot God vluchten en hem om vergeving bidden en om verlichting zijns Geestes.

Niet lange disputeeren maar ernstig. Want de Hemel moet briezelen [4]) en de Helle sidderen en het geschiedt ook. Gij moet met vernuft alle zinnen en alles wat u in den weg komt, daarop zetten dat gij niet wilt van God aflaten. Hij zegene u dan, gelijk Jacob den ganschen nacht met God worstelde. Wanneer schoon uw geweten niets zegt dan: „neen, God wil u niet", zoo wil ik hem toch; ik late van u niet af, al draagt men mij in het graf; mijn wil zij uw wil, ik wil wat gij, Heere wilt. En ofschoon alle Duivelen om u stonden en spraken: Verbeid, het is nu genoeg — zoo moet gij zeggen: Neen, mijn zin en wil zal niet buiten God komen; zij zullen eeuwig in God zijn. Zijne liefde is grooter dan al mijne zonden. Hebt gij,

---

[1]) ziet in. [2]) moet [3]) zie Genesis 3. [4]) de tanden laten zien.

Duivel en Wereld, het sterfelijke lijf in uwe gevangenis, zoo heb ik mijnen Heiland en Wederbaarder [1]) in mijne Ziele. Die zal mij een Hemelsch lijf geven, dat eeuwig blijft.

Verzoekt [2]) het maar alzoo; gij zult wonder ervaren. Gij zult er haast Eén in u bekomen, die u zal helpen worstelen, kampen en bidden. En of gij schoon [3]) niet veel woorden kunt spreken, daar leit niet aan gelegen, al kondet gij maar dat eene woord des Tollenaars: *Ach God, wees mij armen zondaar genadig.* Wanneer maar uw wil met alle vernuft en zinnen in God gezet zijn, om van hem niet af te laten, al zoude schoon lijf en ziele verbrijzelen, zoo houdt gij God en breekt door Dood, Helle en Hemel en gaat in Jezus Christus' Tempel in, tegen het verweren aller duivelen. Gods toorn kan u niet vasthouden, hoe groot en machtig die ook in u zij. En of lijf en ziele in den toorn branden, en stonden midden in de Helle bij alle Duivelen, zoo scheurt gij toch daar uit en komt in Christus' Tempel; daar erlangt gij den hoogedelen en hoogwaardige Paarlen-Kroon [4]).

---

[1]) Herschepper.
[2]) Beproeft.
[3]) Ofschoon.
[4]) *Deze 2 bl. = BOEHME, ed. Sch., Bd. 4, bl. 101 v., n⁰. 11—13. Prent en gedicht zijn de onmiddellijke weerklank in Luyken's geest van deze beschouwingen en zeer verwant ook aan B.'s Gespräch einer erl..... Seele (ed. Sch. Bd. 6, bl. 575 v.v.).*

De ziele zijnde zeer verliefd op de edele deugd der zachtmoedigheid.

Zachtmoedigheid, zoo breed en hoog te roemen,
o Schoone Bloem! Prinses van alle bloemen,
u heb ik lief, al wast gij onder 't kruis
op eenen berg, zoo wijd en ver van huis —
nog hoop ik u te vinden en te erlangen;
wij troosten ons de steile en harde gangen.
Gij zijt de Bloem, die JEZUS gaarne ruikt.
Als ik u heb met deze hand gepluikt,
en tot sieraad op mijnen boezem drage,
dan zal ik eerst mijn Bruidegom behagen,
mijn God, mijn Lief, mijn JEZUS, al mijn goed;
Dan hoor ik hem zoo vriend'lijk in 't gemoed,
want zal hij ooit zijn woorden tot mij spreken,
zoo moet in mij alle onweer zijn geweken.
Als stilheid woont in mijnen diepsten grond,
dan vloeit Gods woord in mij uit zijnen mond,
en leert mijn Geest hoe zij zich heeft te dragen
indien zij wil haar Bruidegom behagen.
Zachtmoedigheid die mij het hert doorgrieft,
hoe is mijn ziel op u zoo zeer verliefd.

Goddelijk antwoord.

Zalig zijn de zachtmoedigen; want zij zullen het aardrijk beerven. Matth. V : 5.

Neemt mijn juk op u en leert van mij dat ik zachtmoedig ben en nederig van hart, en gij zult rust vinden voor uwe zielen. Matth. XI : 29.

V.

Hij zal de zachtmoedigen leiden in het recht en hij zal de zachtmoedigen zijnen weg leeren. — Psalm XXV : 9.

Op het V. Zinnebeeld.

Van de zachtmoedigheid.

De Ziele die Jezus, den allerzoetsten en vriendelijksten Bruidegom behagen wil, en gaarne schoon was in zijne oogen, die moet het hoog-edele en bovenmate schoone Bloempje der zachtmoedigheid op haren boezem dragen.

Dit Bloempje wast niet in haar eigen hof, maar verre van huis, verre van vleeschelijk gemak, eigen wil, eigen gerechtigheid en ijdele eere, op eenen hoogen berg; daar wast het onder 't kruis, in hitte en koude, in regen en wind en zich gedurig neigende en buigende, laat alle onweer over zich henen ruischen.

Wie nu dit Bloempje begeert te hebben, die moet het daar gaan zoeken. Het is zeer schoon in de oogen des Bruidegoms en daarom heeft hij ons met zijn gansche leer en leven daartoe aangemaand.

De zachtmoedigheid is dichte bij God want de zachtmoedigen hooren de stemme Gods, die de haastige en toornige menschen nimmermeer hooren. Want als de wind stormt dat de vensteren en deuren kraken, dan kan men niet wèl hooren. Zult gij nu het Vaderlijke, verborgen, heimelijk Woord dat in den heiligen inwendigen grond gesproken wordt, in u hooren, zoo moet in u alle haastigheid en ongestuimigheid nederliggen en gij moet een zachtmoedig Schaapje zijn en bekennen uwe groote gebreken en laten die; hoorende naar deze stemme met stille Zachtmoedigheid. Dit is al dengenen verborgen die geen Schapen zijn.

De Zone Gods is zelf de ware Zachtmoedigheid die den eeuwigen Vader in de grondelooze diepte der eeuwigheid vervult. Indien wij dan in de Zachtmoedigheid ingaan, zoo gaan wij in Christus. In het inwendige Rijke Gods is niets als louter Zachtmoedigheid en ootmoedigheid; daar is geen grim, geen toorn noch hoovaardij. Daarom, wie in dat Koninkrijk begeert in te gaan, die late het zich rechtschapen ernst zijn om alle grimmigheid af te sterven en van

JEZUS CHRISTUS te leeren Zachtmoedigheid en needrigheid des herten.

Zachtmoedigheid, o koele Bron
des levens, wellende uit Gods krachten,
gij moet mijn Zielevuur verzachten,
dat buiten u niet leven kon.
Wel leven, maar niet zoo het zou.
Toen Lucifer, een Vorst der Koren, [1])
door valsche lust u had verloren,
toen werd hij grimmig, hard en rauw.
Helaas! zoo zou het mij ook gaan,
indien ik niet uit u mocht drinken;
het Zielevuur verloor zijn blinken,
en 't ware leven was gedaan.
o Eeuwig licht der Majesteit,
zoo mild met alle goede gaven,
laat uwe liefde ons eeuwig laven
met water der Zachtmoedigheid. [2])

[1]) van gevallen engelen.

[2]) Het proza in al. 5 is ongetwijfeld van Böhme doch kon ik niet thuisbrengen. Ook bewijzen uitdrukkingen als „(het water der) Zachtmoedigheid" dat L. van uit Böhme's geest *dichtte*.

De Ziele betracht de Deugd der needrigheid.

Wanneer de Hemel geeft zijn zegen
van eenen schoonen Zomerregen,
zoo valt de gaaf wel overal;
maar al wat hoog is en verheven,
daar komt het water afgedreven
en vloeit in 't allerlaagste dal.
Dat is wat schoons om mij te leeren:
Zoo vloeit de milde Geest des Heeren
in 't needrig en ootmoedig hert.
o Needrigheid, zoo hoog te roemen,
wat draagt uw grond al schoone bloemen!
Och, of mijn berg een diepte werd!
Och, konde ik klein zijn en gebogen,
en God in mijne Ziel verhoogen,
wat zou er van die hoogten of [1])
al lieflijk water in mij vloeien,
en doen mijn Geest zoo lustig bloeien
als eene Schoone Rozenhof.
Daar zou zich Jezus, mijn beminde,
zoo zoet en vriend'lijk laten vinden.

Goddelijk antwoord.

Op dezen zal ik zien, op den armen en verslagenen van geest, en die voor mijn Woord beeft. Jesaja LXVI : 2.
Zalig zijn de armen van geest, want hunner is het Koninkrijk der hemelen. Matth. V : 3.

[1]). af.

VI.

Zijt met de ootmoedigheid bekleed, want God weerstaat de hoovaardigen maar den nederigen geeft hij genade. Vernedert u dan onder de krachtige hand Gods opdat hij u verhooge te zijner tijd. — 1 Petrus V : 5, 6.

Op het VI. Zinnebeeld.

Van de ootmoedigheid.

In het geestelijke, onzichtbare wezen, zoo men dat betracht, is geen boven noch onder; maar zoo men de macht-werking of ordening beziet, zoo is God boven alle dingen en de kreatuur [1]) is onder God. Nu zegt de H. Apostel Jacobus: *Alle goede gaven en alle volmaakte gift is van boven, van den vader der lichten afkomende, bij welken geen verandering is of schaduw van omkeering.*

Wie van God ontvangen wil, die moet noodwendig onder zijn, in rechte ootmoedigheid. Is daar iets dat niet altemaal [2]) onder is, die zal ook niet ontvangen. Ziet gij iets op u zelf of op een ding of op iemand, zoo zijt gij niet onderaan; zoo ontvangt gij ook niets.

Maar zijt gij gansch onderaan, zoo ontvangt gij volkomen. Het is Gods natuur dat hij geve, en zijn wezen hangt daaraan, dat hij ons geve, zoo wij maar onder zijn. Zijn wij niet onder, zoo doen wij God geweld aan en dooden hem (om zoo te spreken; mogen wij 't aan hem niet doen, zoo doen wij het toch aan ons, zoo veel aan ons ligt).

Werpt u onder God in rechte ootmoedige gelatenheid en verheft God in uw herte, in uwe erkenninge.

Het woord Vader is te zeggen: een louter baren; en het is een leven aller dingen.

De Vader baart zijnen Zoon in de Ziele; want zijn wezen hangt daaraan, dat hij zich in de Ziele bare: hij baart zijnen eenig geborenen Zoon in de Ziele, het zij haar lief of leed.

Daar de Vader zijnen Zoon in mij baart, daar ben ik diezelve Zoon.

Daar wij Zonen zijn, daar zijn wij rechte erfgenamen. Zoo ligt nu de Zaligheid niet zoo zeer aan 't smaken, noch aan 't lieven, noch aan 't erkennen maar aan 't nieuw geboren

---

[1]) het schepsel, de schepping.
[2]) geheel en al.

worden. Daarom, hoe meer men zich zelf afsterft, hoe meer men aan 't rechte leven verjongd en vernieuwd wordt en dat is het eeuwige leven.

Wie in het Paradijs wil wonen,
daar zooveel honderdduizend schoonen,
zoo klaar als louter kristallijn,
doorvloeit van d'eeuw'ge Zonneschijn,
zoo vriendlijk spelen voor den Heere,
die moet de ware ootmoed leeren.
Daar is geen geest, hoe schoon, hoe groot,
hoe hoog en rijkelijk vergood,
die klein'ren smaadt. Zij leven alle
in diepe ootmoedigheid. 't Gevallen [1])
dat d'een in 's andren schoonheid heeft,
vergroot de vreugd, daar hij in leeft.
o Mensch! behaagt u zulk een leven,
laat vallen al wat staat verheven;
laat vallen al uw eigen iet,
en word voor God tot stof en niet;
dat zal de Godheid u vervullen
en tot een eeuw'ge koning hullen [2])
met eenen koninklijken kroon;
dan blinkt gij als de Zon zoo schoon [3]).

[1]) (welgevallen), welbehagen.
[2]) bekleeden.
[3]) Het proza kan van Böhme doch ook van Eckart of een ander middeneeuwsch mysticus zijn. Dit gedicht is echter zeer zeker vol Böhmistische termen. Evenals wij reeds eerder (bl. 21) afzagen van aanwijzing der plaatsen in B.'s werken, kunnen voortaan ook meer algemeene opmerkingen als deze, die het geheele boekje door zouden te maken zijn, achterwege blijven. Slechts de vertalingen zullen wij aanduiden, voor zoover wij ze vonden.

De ziele met Gods genade aangeblikt.

Ach vriendlijk aangezicht des Heeren!
Hebt gij de gansche kreatuur
gelijk vergeten dezer uur
om u alleen tot mij te keeren?
Ach vriendelijke levensblik!
Het is mij nu, o mijn beminde,
als was er nergens iets te vinden,
als was er niets als gij en ik!
Ik ben mijns liefs en hij is mijne.
o Bloempjes uit het Paradijs,
o Schoone reuk! o schoone spijs!
nooit moet mij uwe kracht verdwijnen.
Is dit die smalle en steile baan?
o Wereld, zaagt gij uit mijn oogen,
gij kwaamt van uwen weg gevlogen:
gij liet den slijk voor 't goud wel staan!
Nu kan ik aardsche vreugde derven,
nu gij, o bron van alle goed,
zoo lieflijk welt in mijn gemoed.
'k Wil honderd dooden om u sterven.
Wat ik hier spreek, zal die verstaan
die hier eens heeft te gast gegaan.

Goddelijk antwoord.

Die mijne geboden heeft en dezelve bewaart, die is het die mij liefheeft, en die mij liefheeft, zal door mijnen Vader gelieíd worden, en ik zal hem liefhebben en ik zal mijzelven aan hem openbaren. Johann. XIV : 21.

VII.

Smaakt en ziet dat de Heere goed is; welgelukzalig is de man, die op Hem betrouwt. — Psalm XXXIV : 9.

Ik heb den Heer lang verwacht en Hij heeft zich tot mij geneigd en mijn geroep gehoord. — Psalm XL : 2.

Op het VII. Zinnebeeld.

Van geestelijke zoetigheid of genade, en van de onwijsheid der menschen.

Gelijk als men een spelend kind van een gevaarlijke plaats met een schoonen, sierlijken Appel of iets anders tot zich lokt, zoo wordt de Ziele die zich nu door den trek des Vaders heeft laten bewegen om naar God om te zien, door JEZUS den Zone met uitnemende zoetigheid gelokt en getrokken. Dan bevindt zij iets van hetgeen zij niet wist in den Hemel noch op aarde te zijn, en al de dingen dezer wereld worden haar klein en van geener waarde. Dit ziet de wereld, en meent dat ze dwaas is; maar zij heeft den kostelijken onwaardeerlijken parel gevonden, die het waard is, dat men het àl om zijnentwille verkoopt. Dan gaat haar eerst de zin en de waarheid dezer woorden op [1]: *het Koninkrijk der Hemelen is als een schat in den akker verborgen. Komt tot mij allen die belast zijt en beladen, ik zal u verkwikken.* Item: *Ik zal mij zelven aan hem openbaren.* Item: *ik zal hem geven te eten van het Manna dat verborgen is* en diergelijke spreuken der H. Schrift meer, die haar te voren als dood waren, en nu bevindt zij dezelve levend in zich.

Ach! en ach! over de groote onwijsheid der wereld, dat de menschen zoo veel moeite aanwenden, over groote en wilde wateren lijf en leven wagen, om in verre Landen het aardsche Goud in de gebergten te zoeken en het hoogedele en allerdierbaarste Goud, dat in den inwendigen grond der zielen verborgen leit, van hetwelk een blikje beter en meerderwaardig is, dan al het Goud der wereld, dat lust hun niet te zoeken.

Wordt hun een ruwe berg aangewezen, met beloften dat hij Goud in zich heeft, zoo gelooven zij 't, en graven daarnaar met grooten ijver en naarstigheid.

---

[1] open.

Maar of haar schoon door menigten die veel liever stierven eer zij een onwaar woord wouden spreken, de berg huns Herten aangewezen wordt, met beloften dat daar een onwaardeerlijke Schat van Goud en Paarlen in te vinden is, voor al degenen die daar met ernst naar graven, dat gelooven zij niet. En al is 't dat zij de blijken der waarheid hiervan aan anderen zien — in hun hooge vernoegzaamheid [1]) en verachtinge aller aardsche dingen, zoo gelooven zij 't evenwel niet, zeggende: het zijn maar inbeeldingen en droomerijen.

Vanwaar komt dit dan, dat de mensch aan het eene zooveel meer geloof geeft als aan het ander, daar hem toch van beiden evenveel blijks der waarheid getoond wordt! Och, dat komt van zijn groote grovigheid, dewijl hij, zich aan het uiterlijke leven gansch overgevende, een dier geworden is, dat niet tracht als zijn lijf te erneeren [2]). Aan het inwendige leven is hij gansch blind.

O Mensch! woudt gij zooveel om het eeuwige doen als gij om het tijdelijke doet! Woudt gij ver van huis trekken om een edelen, hoogwaardigen schat, ver van het huis uws uiterlijken, dierlijken levens, ver van uw eigen booze, verkeerde, van God afgebroken Wil en graven diep, nacht en dag, in den grond uws harten, gij zoudt wat vinden, daar gij alle Koninkrijken dezer wereld niet voor naamt.

[1]) zelfgenoegzaamheid.
[2]) voeden.

De ziele, op zich zelve gelaten, bevindt hare nietigheid.

Zoo dekt een donkre wolk het stralend zonnelicht,
gelijk mijn Liefste nu zijn vriendlijk aangezicht.
Zoolang dat in mij scheen, sloeg mij het hert van vreugden;
toen was ik sterk, en zong en sprong langs 't pad der deugden;
maar nu zich eens verbergt die Goddelijke schijn,
bevinde ik mij een Worm in stof en asch te zijn.
Zoo mij maar iets ontmoet, dat dwars ligt in mijn gangen,
voel ik den ouden mensch zich wringen als een Slange.
Dan zet [1]) de vijand scherp met twijfel op mij aan [1])
en wijst mij, weder langs den ouden weg te gaan.
Hoe bang is mij te moede! En evenwel, o Heere
al smaakt het mij zoo wrang, nog geef ik u de eere!
Gij doet zoo recht en wel, dat gij mij derven doet,
't geen ik waardeere meer dan al des werelds goed.
Die straf past op [2]) mijn schuld en menigte van zonden,
die ik van dag tot dag heb vast aaneen gebonden.
Schoon ik u dan, mijn God, noch zien noch voelen mag,
houd mij verborgen vast, dat ik u niet ontvluchte,
maar in gelatenheid, met tranen en met zuchten,
mijn schuld beweene en vast vertrouwe dat uw dood
en dierbaar bloed mijn Ziel zal lossen uit haar nood.

Goddelijk antwoord.

Voor eenen kleinen oogenblik heb Ik u verlaten; maar met groote ontfermingen zal ik u vergaderen. Jesaja LIV : 7.
Zoo wie ik liefheb, die bestraf en kastijd ik. Openb. III : 19.

[1]) valt aan.
[2]) bij.

VIII.

Ik deed mijnen liefste open, maar mijn liefste was geweken, hij was doorgegaan; mijne ziel ging uit vanwege zijn spreken; ik zocht hem maar ik vond hem niet, ik riep hem doch hij antwoordde mij niet. — Hooglied V : 6.

Op het VIII. Zinnebeeld.

Van onttrekkinge der Genade.

In den Hemel is altijd blijdschap, in de Helle is altijd droefheid. In de Wereld is 't voor eenen tijd alle beide, om de goede en kwade menschen te beproeven. In den Zomer zijn de dagen klaar, en in den Winter zijn zij duister; alzoo is 't ook met een aandachtige Ziel: als Gods genade komt en haar verlicht, dan kent en verstaat zij veel verborgen dingen; dan zingt zij en toont blijdschap met groote aandachtigheid, die zij gevoelt. Maar ten tijde der aanvechtinge, als de genade der aandachtigheid onttrokken wordt, dan is zij in den winter en in de koude, in duisterheid des verstands en in vreeze des gemoeds: alsdan is verduldigheid [1]) noodzakelijk en Gode aangenamer; en de deugden wassen in tegenspoed en de eeuwige loon wordt door verduldigheid grooter.

De Ziele wordt ootmoedig en zuiver door geeselen. Door hoovaardij wordt zij beschaamd, en door ijdele eere verdwijnt zij. Zoo lang als de Ziele in 't lichaam leeft, wordt zij in beide geoefend tot meerder voortgang in de liefde van Jezus. Daarom is 't een groote kunst, en een groote kracht, het goed en het kwaad wèl te gebruiken. Daarom, mijn Ziele, loof den Heere altijd; loof uwen God dag en nacht, en hij zal uwen grooten loon aan alle zijden wezen; voor God in den Hemel en op de Aarde zullen u alle dingen dienen, voorspoedige en tegenspoedige, goede en kwade, blijde en droevige; waarvan de Apostel Paulus zeit: *En wij weten dat dengene die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede.* Rom. VIII : 28 — *Vreest den Heere, gij zijne heiligen! want die Hem vreezen, hebben geen gebrek.* Psalm XXXIV : 10.

Als gij voelt dat gij dor, koud en bedroefd zijt in uwe gebeden en overdenkingen, zoo zult gij daarom niet wan-

---

[1]) geduldigheid.

hopen, noch ophouden van JEZUS ootmoedig aan te roepen; maar looft en dankt God in de armoede uws geestes en leest tot uw vertroosting gaarne dit vers: *De armen en ellendigen, o Heere! zullen uwen naam loven.* Psalm LXXIV : 24. Want veel heilige en aandachtige Mannen hebben ook somtijds dorre, en langen tijd van God verlaten geweest, opdat zij geduldigheid en medelijden zouden leeren, door het proeven van pijn en gebrek; en opdat zij zich van hen zelven niet te veel zouden laten dunken ten tijde der aandachtigheid en verheuginge.

Ziet op het Lam Gods, en leert gelatenheid. Onze allerliefste Heere Jezus Christus was voor onze zonden in den winter der dorrigheid zóó verlaten van zijnen Vader (in helpender wijze) en van de Godheid (met welke hij toch natuurlijk [1]) vereenigd was) dat geen enkele droppel zijner Godheid zijne kranke, lijdende Menschheid een oogenblik te hulpe kwam in alle zijne nooden en onuitsprekelijk lijden; hij was onder alle Menschen de verlatenste en zonder alle hulpe. Dàt hiet [2]) in der Helle varen. Wie in zulke verlatene gelatenheid Christus konde navolgen, die waar' des Hemelrijks zeker. In deze van God en alle kreaturen verlatene gelatenheid leit verborgen de overwezenlijke [3]), eeuwige Zomer, de zaligheid. Wanneer het wel wintert, dan zomert het ook wel [4]).

---

[1]) van nature.
[2]) heet.
[3]) bovenaardsche.
[4]) 't Prentje is verwant aan Bolswerts teekeningen II en VII in Hugo's „Pia Desideria", dus een Katholieke Hooglied-mystiek. Op dit stramien zijn dan Böhmistische beelden geborduurd.

De Ziel, met booze gedachten aangevochten, beroept zich op 't rein geweten.

O Vorst van 't eeuwig duister rijk,
al werpt gij met drek en slijk
en slijm der grove lasteringen [1])
en honderd andre vuile dingen,
dat maakt voor God mij niet onrein,
zoolang de levende fontein,
ontspringende uit een rein geweten,
die drek, van buiten aangesmeten,
gedurig met zijn stralen spoelt.
Zoolang mijn Ziel hierover voelt
in haren grond een smertend lijden,
zoo zien wij haar getrouwlijk strijden
voor haren God en voor zijn eer;
want liefde [2]) zij haar God niet meer,
dan zou zij met het vuil ver-eenen,
en 't lijden was terstond verdwenen:
Dàt is het merk, daar ik aan ken,
dat ik der zonden vijand ben.
Dies meugt gij 't naar uw dunken maken,
uw vuilheid kan 't gemoed niet raken.
Geloofd zij God in eeuwigheid,
die mij voor uwen list bevrijdt.

Goddelijk antwoord.

Ik zal u verlossen van al uwe onreinheden. Ezech. XXXVI:29.
Acht het voor groote vreugde, mijne broeders, wanneer gij in velerlei verzoekingen valt. Jac. I : 2.

[1]) („Lästerung"), zonden.
[2]) beminde.

IX.

Indien ons hart ons niet veroordeelt, zoo hebben wij vrijmoedigheid tot God. — 1 Joh. III : 21.

Op het IX. Zinnebeeld.

Van onreine gedachten.

Verschrikt noch bedroeft u, o godlievende mensch, al hebt gij onreine invallende gedachten en lasteringen. Als gij uwen wil daar niet ingeeft, en dat het u zeer leed is, zoo weest tevreden en maakt er geen geweten [1]) van. Denk dat gij met uw verlosser Jezus Christus bespogen wordt, en lijd het gewillig om zijnentwille. Weet dat hij aan u niets zal laten geschieden of het zal u tot groote zaligheid gedijen, is 't dat gij u daar verduldig in gedraagt. Gelijk als het fijn goud, hoe dat meermalen door het vuur gaat, hoe dat het reiner en edeler wordt, zoo ook de edele mensch in zijn lijden, verzoeking en aanvechting; want hoe diezelve aanvechtingen onreiner, boozer en onuitsprekelijker zijn, hoe de mensch hierdoor al meer gereinigd en gelouterd wordt; want wat tegen den vrijen wille des menschen is, daar kan geen doodzonde in geschieden, maar het is den mensch bereidende tot een hooger verdienen en genieten in het eeuwige leven. Paulus zeit: *Niemand wordt gekroond, dan wie ridderlijk strijdt, en daarin volhardt tot het einde toe.* Want ik zeg u: wat tegen uwen vrijen Wil is, het zij zoo boos en onrein als het wil, hoovaardigheid, gierigheid, onkuischheid, of iets anders, dat is u niet bevlekkende, maar veel meer reinigende, louterende en bereidende tot onzen Heere, en tot zijn bijzondere genade. Daarom hebt goede moed, zijt vroolijk en niet treurig noch zwaarmoedig; of u somtijds booze, onreine gedachten invallen, zij zijn zoo boos als ze willen, stoot u daar niet aan; want zoo zij u tegen uwen wil invallen, zoo laat ze ook wederom uitvallen.

En of u dit allermeest toevalt [2]) in uw gebed, en in uwen toekeer tot God, laat dat recht zijn in de name Gods, en lijd deze aanvechtinge en onreine vuiligheid ootmoedig en

---

[1]) gewetenswroeging. [2]) overkomt.

gelaten door den wille Gods. Weet dit: de mensch mag [1]) zich hierin zoo ootmoedig gedragen om der wille Gods, dat hij daardoor tot zulken genade komt, dat het hem geheel vreemd was [2]) indien hij door dezen weg niet was gegaan. Maar de mensch zal zich in dezen tegenwerp [3]) en lijden niet behelpen [4]), noch met woorden, noch met werken, maar alleen bloot met God, en hij zal dit dragen met een goedertieren herte en zich zelven hierom niet pijnigen van binnen noch van buiten. Wanneer 't dan den hemelschen Vader tijd dunkt, zoo kan hij u zonder alle twijfel daar wel van verlossen, en u voor deze pijnlijke aanvechtinge met hem zelven duizendvoudig verheugen. Daarom gedraagt u goedertieren en doet de waarheid eenvoudig genoeg, en wat op u valt, zijt daarin uzelven onbeholpen; want wie zich zelven te veel helpen wil, die wordt van God noch van de waarheid geholpen. *Dengenen die God liefhebben,* zegt Paulus, *werken alle dingen ten goede* [5]).

---

[1]) vermag.
[2]) zou schijnen.
[3]) tegenspoed.
[4]) zelfhelpen.
[5]) In dit, waarschijnlijk ook böhmistisch proza, werkt middeneeuwsche mystiek zeer duidelijk. 't Bovenstaande zou Eckart hebben kunnen zeggen. Of Merswin, die aan 't slot van zijn „boek van de negen rotsen" verklaart dat hij er in berustte dat God, na zijn geestverrukkingen, weder de grootste aanvechtingen over hem gehengde (zie „Vrije Fries", XV, bl. 262).

De Ziele in verlangen, om met het godlijk Licht doorschenen te zijn.

De dageraad, verwelkomd met verlangen
van al wat leeft, doorvloeit de gansche lucht,
en neemt in 't licht de duisternis gevangen;
zoo wordt de aarde ontloken en bevrucht.
Mijn Ziel is nacht; gij JEZUS, mijn beminde,
zijt dag; waarom kan uwe zonneschijn
mijn duister niet doorvloeien en verslinden,
daar wij nochtans dicht bij elkander zijn?
De hinderpaal is d'uwe niet, maar mijne,
want gij, o licht! dat alle licht verwint,
gij kunt niet doen als blinken ende schijnen
door alles wat gij dun en open vindt.
Daar moet een berg van velerlei gebreken
en beelden, door de zinnen in geraakt,
zijn hoogen kruin tot aan de wolken steken,
die in mijn Ziel een nare schaduw maakt.
Och, was die weg! Dan zou mijn herte bloeien
en als een beemd met bloem en vruchten staan.
Mijn sterke God, gij moet dien scheidsmuur roeien [1],
al zoudt gij hem met storm de kruin inslaan.

Goddelijk antwoord.

Ontwaakt, gij die slaapt en staat op uit de dooden en Christus zal over u lichten. Eph. V : 14.

[1] sloopen.

X.

Die mijnen naam vreest, zal de zon der gerechtigheid opgaan en er zal genezing zijn onder zijne vleugelen en gij zult uitgaan en dartelen als mestkalveren. — Mal. IV : 2.

Op het X. Zinnebeeld.

Van de algemeene Goddelijke zonneschijn.

Johannes de Dooper spreekt: *God geeft den Geest niet met mate.* Daar zal men uit verstaan, dat de H. Geest zelve de gave Gods zij, en deze gaven moeten gemeten worden niet naar hem die ze geeft, maar naar dengene die dezelve ontvangen zal.

Daarom, zoo de nemende Ziel louter is en rein van alle geschapen dingen, zoo ontvangt zij veel Geest; maar zoo zij door tijdelijke dingen verhinderd en nauw geworden is, zoo ontvangt zij weinig.

God geeft zijnen Geest niet met mate maar overvloedig en rijkelijk en allen gelijk; dat nu zulke gaven ongelijk genomen worden en ongelijk verschijnen, daar is God geen oorzake van, maar de menschen die zich ongelijk daartoe schikken en houden, God en hunne naasten ongelijk liefhebben. Gelijk de Zon allen menschen gelijk licht en schijnt, alzoo ook God allen zielen; maar wie zich bedekt, wordt niet verlicht.

God biedt zich mij evenzoo volkomen aan, als den hoogsten Engel, en ware ik even bereid als hij, ik ontving even zooveel als hij. God draagt [1]) zich zelve aan alle kreaturen veil [1]), en een iegelijk kreatuur ontvangt zoo veel van God als zij wil. In somma: gelijk als de Zon op goeden en boozen tegelijk licht, alzoo ook God met zijnen Geest verlicht allen gelijk; maar de boozen worden het nimmer meer gewaar, en het wordt van hen genomen en anderen gegeven; maar onder de vromen ontvangt een iegelijk naardat hij zich daartoe schikken kan. Dát is een slecht Mensch die tegen God zulke leugens spreken durft, en zegt: God geeft den eenen meer als den anderen. God is geen aanziender der personen; hij geeft allen menschen zijne gaven gelijk; gelijk als aan de Profeten en Apostelen,

---

[1]) biedt zich aan.

alzoo ook aan ons allen; gelijk aan Christus, zijnen Zoon, alzoo ook aan ons allen; niemand meer noch minder; het scheelt geen haar. Maar dat ik tegenwoordig niet alzoo hoog verlicht ben als Paulus en Elias, of een van de Apostelen, daar heeft God geen schuld aan; maar ik, dat ik mij niet gansch afsterve, mij hate en verloochene, en mij van God daartoe bereiden laat. Konde ik in deze ure mijzelven afsterven, in geest en in natuur, inwendig en uitwendig, ik ontvinge in één uur zooveel als de hoogste Apostel, want God is gereeder om te geven als ik om te nemen. En wanneer hij geeft, zoo geeft hij zichzelven geheel; daarom moeten de gaven Gods niet naar den gever gemeten worden, maar naar den nemer [1]).

Merkt op: de H. Geest wordt u niet eer gegeven, eer dat gij de ingeboren Zoon Gods zijt. Alles wat Christus de Zone heeft van den Vader, datzelve hebben wij ook; wanneer wij in den Zone zijn, dan geeft ons God den Heiligen Geest. Buiten deze geboorte kunt gij ook den H. Geest wel ontvangen, maar het blijft u niet bij, en het is ons gelijk een mensch die van schaamte rood wordt, en daarna weder bleek; dat is hem een toeval en het vergaat weer. Maar den schoonen rooden menschen, die de ingeboren Zoon zijn, blijft de H. Geest wezenlijk bij.

[1]) 't Gedicht spreekt ook van „een berg van.. beelden, door de zinnen (in de ziel) gebracht." Dit is Böhme's leer, volgens welke door Adam's val de ziel hare aandacht op de stoffelijke wereld richt en met hare beelden wordt vervuld (Hamberger, Abschn. 8). Doch reeds bij Eckart vindt men dergelijke voorstelling.

De Ziel smeekt om bevestiginge en opkweekinge haars geloofs.

O diepste liefde Gods! Bedenk met dauw en regen
uit uwen Watergeest des levens, tot een zegen
het boompje des geloofs, dat uwe milde hand
zoo trouwlijk in den grond mijns herten heeft geplant
dat zijne wort'len zich verdiepen in uw wezen,
om minder voor den wind en donderbui te vreezen,
opdat hij wasse en breed zijn takken uitwaarts strekt,
en laat' alle onweer, door des vijands haat verwekt,
— hoe draaiende en groot, hoe sterk om strijd te winnen;
vanwaar hij komen mocht, van buiten of van binnen —
slechts over zijnen kruin heenruischen naar hij wil,
en groenen onderwijl gelaten ende stil,
om in zachtmoedig- en ootmoedigheid te dragen
een vrucht der liefde, die de Godheid mocht behagen.
Zoo doet een jonge boom door weer en wind zich voor,
en staat in rijm en sneeuw de strenge winter door;
dat alles is hem goed tot vruchtbaarheid en leven;
in 't bloeiende seizoen zal hij zijn vruchten geven.

Goddelijk antwoord.

Ik zal den dorstigen geven uit de fontein van het Water des levens voor niet.

Die overwint, zal alles beërven en Ik zal hem een God zijn en hij zal Mij een zoon zijn. Openbaring XXI : 6, 7.

XI.

Ik geloof, Heer! kom mijne ongeloovigheid te hulp. — Marc. IX : 24.

Vermeerder ons het geloof. — Luc. XVII : 5.

Op het XI. Zinnebeeld.

Van den boom des Christelijken Geloofs.

Het vernuft [1]), dewijl het God niet kan schouwen, moet in de hope ingedwongen worden. Daar loopt dan de twijfel tegen het Geloove, en wil de hope verstoren [2]), daar moet dan de ernstige Wil met de rechte Beeltenis tegen het aardsche vernuft strijden; daar doet het zeer en het gaat dikmaals treurig toe, inzonderheid wanneer het vernuft den loop dezer wereld aanschouwt, en alzoo haren Willegeest als dwaas tegen den loop dezer wereld erkent. Daar heet het: zijt nuchteren, waakt, vast en bidt dat gij het aardsche vernuft moogt verdooven en gelijk als dood maken, opdat Gods Geest plaats in u vinde. Wanneer die verschijnt, zoo overwint hij haastig het aardsch vernuft en blikt den Wille in der angst met zijne liefde en zoetigheid aan, waardoor dan telkenreis een schoon spruitje uit den boom des Geloofs geboren wordt, en zoo dient alle droefheid en aanvechtingen den kinderen Gods ten besten. Want zoo menigmaal God over zijne kinderen gehengt, dat zij in angst en droefheid ingevoerd worden, zoo staan zij elke reis in de geboorte eens nieuwen spruits uit den boom des Geloofs. Wanneer de Geest Gods weder verschijnt, zoo voert hij elke reis een nieuw gewas op, waarover zich de edele Beeltenis zeer hoog verheugt, en het is maar om den eersten storm te doen, waardoor de aardsche boom moet overwonnen en het edele koren in Gods akker gezaaid worden opdat de mensch den aardschen mensch leere kennen, want wanneer de Wille Gods licht ontvangt, zoo ziet zich den spiegel in zich zelven, de eene kracht in het licht ziet de andere. Aldus vindt de gansche mensch zich in zichzelven en bekent [3]) wat hij is, hetwelk hij in het aardsche vernuft niet kan bekennen.

Alzoo zal niemand denken dat de boom des Christe-

---

[1]) verstand, rede. [2]) verwarren, vernietigen. [3]) ziet in.

lijken Geloofs in het rijk dezer wereld gezien of bekend wordt. Het uiterlijke vernuft kent hem niet, en ofschoon die schoone boom al in den inwendigen mensch staat, twijfelt het aardsche vernuft nog wel, want de Geest Gods is haar als een dwaasheid, het kan die niet begrijpen. Ofschoon het geschiedt dat de H. Geest zich in den uiterlijken spiegel opent [1]), zoodat het uiterlijke leven daar over hoog verheugd en van groote vreugde sidderende wordt en denkt: nu heb ik den waarden gast verkregen, nu wil ik het gelooven, — zoo is toch geene volkomene bestendigheid daarin, want de Geest Gods verblijft niet altijd daar in de aardsche Wel [2]) des uiterlijken levens; hij wil een rein vat hebben en wanneer hij inwaarts wijkt in de geboorte des lichts als in de rechte Beeltenis, zoo wordt het uiterlijke leven kleinmoedig en versaagd. Daarom moet het edele Beeld altijd in strijd zijn en tegen het uiterlijke vernuft leven. Hoe meer het strijdt, hoe grooter wast de schoone boom, want het werkt met God. Want gelijk als een aardsche boom in wind, regen, koude en hitte wast, alzoo ook de boom des beelds Gods onder kruis en droefheid, in angst en kwaal [3]), in spot en verachting, en groeit op in Gods Rijk en brengt vrucht in geduld. [4])

---

[1]) ontvouwt.

[2]) bron.

[3]) kwelling.

[4]) *Bl. 52, al. 1 en 2=BOEHME, ed. Sch., Bd. 6, bl. 325 v., no. 6, 7.* Over den „watergeest" (ook in 't gedicht!) leze men Hamberger o.a. § 35; en Martensen, (J. B., Theos. Studien, Leipz., 1882) o.a. § 19—21, alwaar blijkt dat de Zachtmoedigheid (Water) voor B. een deel van Gods metaphysisch proces is, dat zich in de wedergeboorte der creaturen herhalen moet. 't Prentje is verwant met dat van Vaenius, Embl. Div. Amoris, bl. 93, doch kreeg bij L. door B. dieper beteekenis; alweder katholiek stramien, böhmistisch borduurwerk.

De Ziele zich alleen tot Christus houdende.

Al heeft een duisternis, door list en twist verwekt,
des werelds pelgrims weg zoo zwaar en naar bedekt,
in welken nevel nog aan deze en gene zijden
dwaallichten waren [1]) die den Pelgrim vaak verleiden,
nog heb ik goede moede en hoop wijl ik vertrouw,
— zoo ik mijn oogen recht en slecht op JEZUS hou',
en zet mijn voeten net in Zijner voeten treden,
en voortstap in zijn licht — dat ik met goede vrede
nog eind'ling [2]) komen zal ter plaatse daar ik wensch:
in 't rechte Vaderland van d'afgedwaalde mensch.
Al komt er dan somwijl een ijslijk monster waren
en jaagt me een doodschrik aan, en doopt in zweet mijn haren,
te dichter houd ik mij aan JEZUS, al mijn heil;
en valt de smalle weg doorgaans wat scherp en steil,
met doornen dicht bezet, daar vleesch en bloed voor vreezen,
te zoeter zal de rust in 't ander leven wezen.

Goddelijk antwoord.

Ik ben het licht der wereld; die mij volgt, zal in de duisternis niet wandelen, maar zal het licht des levens hebben. Joh. VIII : 12.

Wandelt terwijl gij het licht hebt, opdat de duisternis u niet bevange. En die in de duisternis wandelt, weet niet waar hij heengaat.

Terwijl gij het licht hebt, gelooft in het licht opdat gij kinderen des lichts moogt zijn. Joh. XII : 35, 36.

---

[1]) rondwaren.
[2]) eind'lijk.

XII.

Uw woord is eene lamp voor mijnen voet en een licht voor mijn pad. — Psalm CXIX : 105.

Op het XII. Zinnebeeld.

Van de veiligste weg om door de duistere wereld te gaan in 't eeuwige Vaderland.

De Heere spreekt: *Wie mij navolgt, die wandelt niet in de duisternis.* Dit zijn Christus' woorden, door welke wij vermaand worden, dat wij zijn leven en zeden navolgen moeten, indien wij waarlijk verlicht en van alle blindheid des harten willen verlost worden. Daarom zij onze hoogste vlijtigheid, Christus' leven te overdenken. Christus' leere gaat aller Heiligen leere te boven, en de menschen die den Geest Gods hebben, vinden daarin het verborgen Hemelsch brood. Maar het geschiedt dikmaals dat veel menschen kleine begeerte en vurigheid bevinden van 't gedurig hooren des Evangeliums, want zij hebben den Geest van Christus niet. Maar wie Christus' woorden recht en volkomen verstaan wil, die moet zich bevlijtigen, met al zijn leven Christus gelijk te worden. [1])

O arme verlegen Ziele, staande in 't midden der menigerhande verdeeldheden dezer strijdende en nijdende wereld, daar de eene roept hier, en een ander daar, niet wetende waar gij u in deze duisternis henen keeren zult, houd toch uwe oogen op het Lam Gods, volgt hem op de hielen, en zet uwe voeten in zijne allerheiligste voetstappen. Leert van hem zachtmoedigheid en ootmoedigheid; leert van hem liefde, goedertierenheid, gehoorzaamheid en lijdzaamheid tot der dood. Verlaat alle dingen met u zelven, neemt uw kruis op en volgt hem door een gedurige dood uwer begeerlijkheden in ware armoede na. Tot deze dingen hebt gij geen licht eens geleerden Doctors van doen [2]) zoo uw wil maar in der waarheid tot God alleen geneigd is. Een goedhertig mensch vraagde een waren vriend Gods, welke de allerlouterste weg was, om tot het naaste einde te komen? Waarop hij antwoordde: de naaste en zekerste weg hiertoe is

[1]) Het voorgaande is de aanhef der Imitatio van Th. à Kempis. [2]) van noode.

het lijden onzes Heeren JEZUS CHRISTUS, dat de mensch met groote dankbaarheid en liefde dit in zich drage, en zich daarin verbeelde [1]), alzoo dat de mensch met alle vlijtigheid waarneme waarin hij nog gebrekkelijk leeft, en in welke dingen hij Christus' leven ongelijk zij; wat hem nog roert met lief en leed, aan die gebreken zal hij uit liefde afsterven tot een vergelding voor den hoogwaardigen dood van Christus, en zijn wil en lust verlaten inwendig en uitwendig.

Dit behaagt God boven alle dingen, die hij van den mensch eischt en begeert. Wie dezen Weg ging, dien zoude de Heere zonder alle twijfel vorderen [2]) in de allernaaste en verborgenste wegen, in zijn heimelijkste, bijzonderste, inwendigste, zaligste luisteren, waartoe zich niemand zetten moet, voordat hij dezen weg eerst heeft gegaan door dit sterven der natuur, inwendig en uitwendig, aan geest en aan natuur.

Zoo wie in dit sterven van zich zelven het allergrondelijkst en waarachtigst uitgaat, in dien ontdekt zich de eeuwige Waarheid het allerblootst en allerklaarst, en hij wordt gevoerd in de verborgen duisternis, in het stilzwijgen, in den diepen afgrond, daar de ware ruste is in God.

Wat loopen wij lang ginds en weder, zoekende een weg waardoor wij met onze eigen wil, met den ouden Adam in 't hemelrijk mochten ingaan! Zoo lang als wij den Dood vreezen, zullen wij van 't ware leven verstoken blijven. Een gedurige dood is de rechte weg tot God en 't eeuwige leven [3]).

---

[1]) verdiepen.

[2]) doen vorderen.

[3]) Ook gedicht en prent (dwaallichten, duisternis) toonen L.'s afkeer (als B.) van dogmatisch getwist. L. bemoeide zich niet met al 't rumoer, zelfs onder zijn geestverwanten veelvuldig. Hij was buiten, of in 't atelier. Zie ook Dr. Sabbe, Biogr. Schets bl. XII in de uitgave der D. Lier (Klass. Lettk. Pantheon).

De Ziele gestadig tegen den stroom der zonden oproeiende.

Al ben ik moede en mat geroeid
op dezen stroom der zondelijke [1]) lusten,
die stadig naar beneden vloeit,
nog denk ik niet te beiden nog te rusten;
want deed ik dat een kleinen tijd,
ik zag mijn werk verijdeld en verloren;
wij bleven altoos even wijd
en kwamen nooit ter plaatse daar wij hooren.
o Wijze Stuurman, geef mij kracht,
en houd het roer des levens in uw handen,
terwijl wij roeien dag en nacht
door wind en stroom zoolange tot wij landen
aan 't hoekje daar wij moeten zijn.
't Volbrachte werk laat zoet en veilig rusten,
te vroege rust baart rouw en pijn
en veel verdriet, dat laat ons nimmer lusten [2]).
Roei aan mijn geest, roei aan met moed,
gestadig werk komt nog wel eens ten ende;
na 't bitter proeft men best het zoet,
de vreugd is schoonst na droefheid en ellende.
Roei aan mijn Geest, roei aan met kracht,
tot gij de reis hier hebt volbracht.

Goddelijk antwoord.

Wie volhouden zal tot het einde, die zal zalig worden. Matth. XXIV : 13.

[1]) zondige.
[2]) daarnaar zijn we nimmer belust.

XIII.

Eén ding doe ik, vergetende hetgeen achter is en strekkende mij tot hetgeen voor is, jaag ik naar het wit tot den prijs der roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus. — Filipp. III : 14.

Op het XIII. Zinnebeeld.

Van den afvloeienden stroom der zonden en hoe de ziele daar tegen op moet roeien.

De wereld is een vloeiende stroom, die met al hare wellusten, begeerlijkheden, voorspoeden en tegenspoeden, met alles wat op haar vaart gedurig nederwaarts drijft. Op dezen stroom bevindt zich de Ziele in den ouden schuit van 't verdorven vleesch en bloed; daar is haar de wacht bevolen [1]) om zonder ophouden tegen deze sterk drijvende rivier op te roeien, indien zij eens begeert te komen aan het hoekje van ware rust en vrede. Maar och! wat kost het al zweets en schrikken! Wat waait er menige storm over haar! Wat doet zich menigmaal een duistere lucht op, zwanger van bliksem en donder! Wat stoot zij dikmaals op een verborgen klip! Wat vallen er niet al regenvlagen op haar en hoe wordt zij somwijlen zoo nat van de overslaande baren! Doch dit alles getroost zij zich door de vaste hoop op een zeer goed en heilzaam einde. En somtijds komt er ook wel een bijzonder schoone en vriendelijke zonneschijn waardoor zij verkwikt wordt en grijpt een nieuwen moed. Ondertusschen houdt de Heere het roer in zijne handen en behoedt haar voor ondergang, want buiten de bestiering Gods was toch al haar moeite en arbeid verloren. Maar zoolange als zij naarstig roeit met de riemen van goddelijke begeerten, bidden en smeeken, en hare krachten getrouwelijk aanlegt, zoo wijkt de goddellijke bestiering niet van haar, totdat hij ze gebracht heeft in behouden haven, daar een eeuwige ruste voor haar is bereid.

Maar wie nu op dezen stroom des werelds te onlustig en traag is om te roeien, die wordt gedurig zonder stilstaan nedergedreven, en terwijl hij zich vergaapt aan het

---

[1]) waakzaamheid aanbevolen.

zwemmen der visschen, aan het vliegen der vogelen, aan de lustige en vermakelijke oevers, boomen, bloemen, bergen en gebouwen, zonder bekommerd te zijn waar hij nog belanden zal, zoo komt hij aan het einde en doet een vervaarlijken val in den afgrond der Helle.

Och! dat wij allen wijs waren, en ons begaven naar dat einde daar ons de goede God toe geschapen heeft. Och! hoeveel beter is 't, hier te arbeiden en namaals eeuwig te rusten, als hier den tijd te verwaarloozen, en namaals te zijn afgescheiden van God, van alle goed.

De meeste en grootste nood van alle die de verdoemden hebben zullen, is deze, namelijk dat zij van God gescheiden zijn; want wie dát voelen zal: van God gescheiden te zijn, die zal helsche pijn voelen. God is wezenlijk alle goed, en daar is geen goed dan God, en die van zulks beroofd is, heeft niets. Daarom spreekt men: „hij is arm die ter Helle vaart."

De spotter zegt: ik hoorde wel veel van de Helle, maar ik zag nooit iemand die er geweest was; ik weet ook geen weg in de gansche wereld die daar henen gaat. — O! Ik zag wel iemand die daar geweest is; en op dien weg wandelt gij den ganschen dag. Zoo een blindgeborene tot u zeide: ik hoorde wel veel van de nacht, maar ik heb hem nooit gezien, zoudt gij daarom wel twijfelen of er ook een nacht was? Ja, al was het gansche land vol zulke blinden, en gij waart alleen maar ziende, zoo zoudt gij daar nog niet aan twijfelen. Gij zijt blind aan de eeuwigheid. De Hel is overal tegenwoordig [1]); zoo u in 't sterven het licht der Zonne ontgaat en gij het licht Gods niet in u hebt schijnende, zoo staat gij midden in de eeuwige duisternis [2]).

---

[1]) aanwezig.

[2]) Luyken stemt in met dit proza (w.s. v. B.) Hun beiden zijn Hemel en Hel niet „plastische uitbeelding van gemoedstoestanden" (Hylkema) maar objectieve, metaphysische eindtoestand, zie Inl. bl. XIV en aant. bij zinnebeeld II. Zoo oordeelen ook Hamberger en Martensen; zie verder bl. 96, 98 en 99 enz.

JEZUS EN DE ZIEL.

HET TWEEDE DEEL.

De Ziele, door een getrouwe voortgang langs den weg der bekeeringe, is door Gods genade gekomen tot het schouwende leven, en spreekt veel hooge en dierbare Waarheden tot stichting van haar naasten uit.

De verborgenheid des Heeren is voor degenen die hen vreezen. — Psalm XXV : 14.

De Ziele, rustende van alle uiterlijke menigvuldigheden, waakt met het inwendige ooge des gemoeds.

Al schijn ik voor de wereld dood
en van het leven afgesneden,
och neen, och neen! dat is geen nood:
ik slaap in d'uiterlijke leden,
ik rust van al het aardsch bedrijf,
van alle wereldlijke weelden
en wellust voor het diersche [1]) lijf,
van menigvuldigheid en beelden.
Zoo slaap ik, maar mijn herte waakt
op God en Goddelijke dingen,
opdat, als mij de Heer genaakt,
hij mij niet vind' in sluimeringen.
Ik slaap maar 't oog van mijn gemoed
is altijd open en verheven
en schouwt in God, het eeuwig goed,
het eeuwig licht en eeuwig leven.
Och ja, mijn vleesch! slaap zoo maar voort,
en zinkt nog dieper in 't vergeten
van al wat niet in 't hert behoort
en wat de Geest niet dient te weten.
Ach! was met mij de wereld dood
in een vergetenheid der zonden!
De gansche menschheid wierd vergood
en 't rechte leven werd gevonden.

Goddelijk antwoord.

Waakt en bidt opdat gij niet in verzoeking komt. — Matth. XXVI : 41.

[1]) dierlijk.

XIV.

Ik sliep maar mijn hart waakte. — Hooglied V : 2.

Op het XIV. Zinnebeeld.

Van het waken des Geestes.

Ik sliep, maar mijn hart waakte. Hooglied V : 2. — Ik rust van wereldlijke verlustingen, nadien de zinnen genoegzaam ingeslapen zijn; maar ik begeer de toekomende, en zoek de eeuwige dingen; alzoo slaap ik en alzoo waak ik.

De rechtvaardige slaapt aangaande het kwade en alle begeerlijkheden des vleesches, maar hij waakt in de deugden.

Het vleesch moet slapen, het geloove waken; de lusten des lichaams moeten slapen en de voorzichtigheid des herten moet waken.

De Heiligen verachten alle aardsche dingen, en verlaten het gewoel des werelds gansch en gaar, niet omdat zij lui of traag zijn, maar zij werken inwendig en bevlijtigen zich om in het herte aan te schouwen, hoe zij en waarom zij zijn geschapen. Want zij slapen niet omdat zij moede zijn, maar zij rusten van de vergankelijke dingen, opdat zij te vrijer de eeuwige betrachten zouden. De slaap is een evenbeeld des doods, want door den slaap houdt alle werking der zinnen in het lichaam op, en de mensch komt in een vergetenheid aller zorgen, de vreeze wordt gedempt [1]), de toorn nedergelegd en de bevindelijkheid [2]) van alle verdriet wordt afgesneden. Daarvan leeren wij, dat diegene welke zegt dat hij met het lichaam slaapt, en met het gemoed waakt, boven zichzelven is verheven geworden. Want in degene in welken het gemoed alleen leeft en die door geene bevindelijkheid bedroefd is, wordt de lichamelijke natuur genoegzaam door een slaap bevangen, en het gezicht waarlijk door een ruste toegeloken. Alsdan is het oog der Zielen vrij en ontbonden en laat zich met onderscheid zien. Schouwt alleen die dingen aan, die hooger zijn

[1]) getemperd. [2]) bevinding, ervaring.

dan de zichtbare; alsdan is het gehoor genoegzaam dood en afgestorven, als iets dat zijn werking verloren heeft. Maar het gemoed houdt zich bezig met dingen die het vernuft ver overtreffen.

De krachten daar de Ziel mede werkt, zijn recht [1]) als Kamenieren, die haar leiden in het hoogste haars zelfs, voor de slaapkamer haars eeuwigen Konings. En als de Ziele met haar krachten opgeheven is in 't hoogste, boven alle geschapene dingen, en vriendelijk van haar beminde wordt omhelsd, zoo moeten de krachten wijken en rusten van alle werkelijkheden, en de Ziele wordt doorvloeid van den Geest Gods, en de zaligheid gewerkt in meniger-, ja: in duizenderlei manieren, en dan gevoelt zij in de liefhebbende kracht een trek des Heiligen Geestes, als een levende fontein, die vloeit met rivieren der eeuwige zoetigheid.

Als de Ziele zoo hoog in het licht komt, dat het verstand verblind wordt, gelijk het ooge door de klaarheid der Zonne, zoo ontvangt zij boven de verstandelijke krachten een simpel [2]) ooge, opengeloken in de werkelijkheid der liefhebbende kracht; welk ooge, met een simpel aanschouwen in de geestelijke klaarheid, ziet al wat God is eenvuldiglijk. Maar wat den geest des menschen dan gebeurt, en wat hij bekent op dien tijd, dat is niet met woorden uit te spreken, noch bekent hij dat volkomen als hij weder tot zich zelven komt. [3])

---

[1]) juist.

[2]) eenvoudig.

[3]) Vooral op de „kleine prenten" is de slapende ziel klaarblijkelijk copie uit Vaenius, bl. 117; de gedachte een andere. — Dr. Sabbe (D. Lier, bl. XIII) vindt in deze bladzijden een verdediging door Luyken van kluizenaarsleven. v. Eeghen betwijfelt de legende als zou hij 't in practijk hebben gebracht. Inderdaad leefden de quiëtisten in de wereld (waarin zij bleven) als in een cel, ook Luyken.

De verlichte Ziele spreekt uit, hoe of op welk een wijze dat God de zonden vergeeft.

De nare duisternis en wordt niet weggenomen
zoo lang het morgenlicht verbeidt van op te komen.
Bedrieg u niet, o mensch! Gij wordt geen zonden kwijt,
zoo lange als ge nog de oude Adam zijt.
't Is àl bedrog; daar helpt geen bidden en geen smeeken,
indien gij niet en wilt uw valschen wil verbreken;
en trooste u ook wie wil, 't is leugentaal en valsch,
gij houdt den last van al uw zonden op den hals.
Als Christus reist in 't hert, dan wordt de nacht der zonden
en alle duisternis in 't godlijk licht verslonden,
en zoo dat wezenlijk niet beurt [1]) in dezer tijd,
zoo blijft uw arme Ziel een nacht in eeuwigheid.
Het gaat er zoo niet toe, gelijk gij hier wel hoorden,
dat een misdadig mensch zijn schuld door 's Konings woorden
uit gunst vergeven wierd, daar [2]) hij niet beter werd
maar bleef een schalk [3]), een dief of moorder in zijn hert.
Neen, 't moet er anders gaan: een brandend vuur des Heeren
moet d'ouden boozen menschen tot stof en asch verteeren;
daar groent een leven uit, dat God in Christus mint,
van alle schuld ontslaat en aanneemt als zijn kind.

Goddelijk antwoord.

Wascht u, reinigt u, doet de boosheid uwer handelingen van voor mijne oogen weg, laat àf van kwaad te doen. Leert goed doen, enz. Komt dan en laat ons tezamen rechten, zegt de Heere: al waren uwe zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw; al waren zij rood als karmozijn, zij zullen worden als (witte) wolle. Jesaja I : 16, 17, 18.

---

[1]) gebeurt.
[2]) ofschoon.
[3]) bedrieger.

XV.

Indien wij in het licht wandelen, gelijk hij in het licht is, zoo hebben wij gemeenschap met elkander, en het bloed van Jezus Christus zijnen Zoon reinigt ons van alle zonde. — I Johannes I : 7.

Op het XV. Zinnebeeld.

Van het vergeven der zonden.

Wanneer Christus opstaat, zoo sterft Adam. Wanneer de Zonne opgaat, zoo wordt de nacht in den dag verslonden en daar is geen nacht meer, alzoo is de vergeving der zonden.

o Zoekend en begeerig gemoed, dat daar hongert en dorst naar het Rijke Gods, merkt toch den grond die u gewezen wordt. Het is niet zoo een licht ding, een kind Gods te worden, gelijk men meent, waar men het geweten in de historiën voert [1]), zich alzoo met Christus' lijden en dood kittelt; waar men de vergeving der zonden historisch leert als een wereldlijk gericht, waar iemand zijn schuld uit genade vergeven werd, ofschoon hij een schalk in zijn hert blijft. Het is alhier heel anders; God wil geen huichelaars hebben; hij neemt de zonden op zoo eene wijze niet van ons, indien wij maar aan de wetenschap hangen, en ons met Christus' lijden troosten, daar [2]) wij met het geweten in de gruwelen blijven. Het hiet: gij moet nieuw geboren worden of gij zult niet in het Rijke Gods komen. Als zich iemand wil met Christus' lijden en dood kittelen, en zich dat toeëigenen, en wil toch met zijnen wille onwedergeboren in den Adamschen mensch blijven, die doet evenals iemand die zich zelven troost met deze gedachten, dat zijn Heer hem zijn land schenken zal, onaangezien dat hij zijn Zoon niet is, en de Heer het zijn Zoon alleen beloofd heeft. Alzoo is 't hier ook; wilt gij uws Heeren land bezitten, en tot een eigendom hebben, zoo moet gij zijn rechte Zoon worden, want de Zoon des dienstmaagds zal niet erven met de vrije. De Historiën-zoon is een vreemdeling; gij moet uit God in Christus geboren worden, dat gij een liefelijke Zoon wordt; alsdan zijt gij Gods kind, en een erfgenaam des lijdens en stervens van

[1]) op de geschiedenissen (van Jezus' leven) richt. [2]) terwijl.

Christus. Christus' dood is uw dood, zijne opstanding uit den gave is uw opstanding, zijn hemelvaart is uw hemelvaart, en zijn eeuwig Rijk is uw Rijk. Indien gij zijn rechte Zoon, uit zijn vleesch en bloed geboren zijt, zoo zijt gij een erfgenaam van al zijne goederen; anders kunt gij Christus' kind en erfgenaam niet zijn.

Zoo lange als het aardsche rijk in uwe Beeltenis steekt, zoo zijt gij des verdorven Adams aardsche Zoon; daar helpt geen huichelarij. Geeft zulke zoete woorden voor God als gij wilt, zoo zijt gij toch een vreemd kind [1]); en Gods goederen behooren u niet toe, totdat gij met den verloren zoon weder tot den Vader komt met een recht berouw en ware boete over uw verloren erfgoed. Daar [2]) moet gij met den wille-geest uit het aardsche leven uitgaan, en den aardschen wille verbreken (hetwelk zeer doet), met het gemoed en den wille-geest zijn waarden schat (waartoe de wille-geest geboren was) verlaten, en moet in Gods wil ingaan. Aldaar zaait gij uw zaad in Gods Rijk, en wordt in God als een vrucht die in Gods akker wast, nieuw geboren, want uw wille ontvangt Gods kracht: Christus' geestelijk lijf (verstaat: hemelsche wezenheid, die de eeuwige diepte vervult) en daarvan wast u een nieuw geestelijk lichaam in God, dat den tijd dezes levens in 't aardsche grove lichaam verborgen steekt, gelijk het goud in eenen steen. Alsdan zijt gij Gods kind, en Christus' goederen behooren u toe [3]).

[1]) een Gode vreemd kind.
[2]) Dan.
[3]) *Bl. 70, al. 1 = Böhme, ed. Sch., Bd. 1, bl. 121, no. 11. Alinea 2 en bl. 71 = id. Bd. 6, bl. 323 v., no. 1, 2.*

De Ziele in aandacht over de nieuwe Kreatuur.

Toen 't zaadje stierf in 's aardrijks schoot,
en scheen vergeten en verloren,
toen groende 't Bloempje door dien dood,
en kwam gelijk een nieuw geboren'
uit duistere aarde in 't schoone licht
om reuk en verwen voor te dragen,
begroet van 's hemels aangezicht
met dauw en zonneschijn in 't dagen.
Zoo wast de nieuwe kreatuur
als eigen wil gaat in 't verderven
in dood en graf, al smaakt het zuur:
daar groent een leven door dat sterven,
een bloem in 't Paradijs zoo schoon,
al zien 't geen werelds blind geboren';
hij staat voor God en zijnen Zoon
en ruikt door aller Eng'len koren.
o JEZUS-lief! o eeuwig goed!
Hoe vurig lust het mij, te worden
een Bloempje aan uw Rozenhoed,
daar nooit een loovertje verdorde!
o Heere JEZUS, voert mij aan,
om altijd in den dood te gaan.

Goddelijk antwoord.

Voorwaar, voorwaar zeg ik u: zoo iemand niet geboren wordt uit Water en Geest, hij kan in het Koninkrijk Gods niet ingaan. Johannes III : 5.

XVI.

In Christus Jezus heeft noch besnijdenis eenige kracht noch voorhuid maar een nieuw schepsel. — Galaten VI:15.

Op het XVI. Zinnebeeld.

Van de wedergeboorte of nieuwe Kreatuur.

Gelijk een schoone bloem uit de zwarte aarde, uit den dood en de verrottinge des Zaads in een ander element (de lucht, door het licht der Zonne verklaard) opwast, zoo wast de nieuwe kreatuur, het ware beeld Gods, uit de duistere grofheid, uit den dood des ouden Adams; niet voor d'uiterlijke oogen, niet in deze wereld, maar in het eenige reine element Gods dat inwendig is.

En gelijk de bloem een water in zich zuigt, daar hem zijn wezen van wast, zoo zuigt de omgewende Ziele met zijn begeerte het water des levens in zich, en daarvan wast hem het hoogwaarde, edele en bovenmate schoone beeld, de nieuwe kreatuur. Van dit water moet gij niet denken dat het maar eene gelijkenis zij, maar het is wezenlijk water. Doch gij zult het ook niet vergelijken bij het uiterlijke doodelijke [1]) water, of ook niet meenen dat het een rivier of vloeiende beek zij, die hier of daar aan een bijzondere plaats ware, och neen! het water des levens is de hemelsche wezenheid, geboren van de zachtmoedigheid der Majesteit Gods, en deze wezenheid, het water des levens vervult de gansche eeuwige diepte der eindelooze Godheid. Zoodat als Christus ons noodt op het water des levens, wij niet behoeven hier of ginder, onder of boven te gaan, maar wij zullen, door dit uitwendige doorbrekende, onze dorstige begeerte in het inwendige waar God overal tegenwoordig is, invoeren: aldaar is dit water des levens aan alle plaatsen.

De rechte weg in [2]) 't eeuwig leven is in den mensch. Hij heeft der Ziele wil in de uiterlijke wereld ingevoerd; die moet hij nu weder in zich, in de inwendige geestelijke wereld, waar God overal tegenwoordig is, invoeren, en eten geestelijk brood en drinken geestelijk water, waar-

[1]) vergankelijke.
[2]) naar.

van de nieuwe kreatuur toeneemt, en een gestalte krijgt.

Maar hij heeft een gevaarlijken en zwaren weg te gaan, want de omgekeerde wille moet weder in zich ingaan en moet door het sterren- en elementenrijk doorbreken. O! hoe wordt hij aldaar gehouden! [1]) Het moet een groote ernst zijn; geen huichelarij van toch met den wille in 't sterrenrijk, in deze uiterlijke wereld te blijven.

Och, in dit net der uiterlijke weelde blijven de meeste menschen hangen, verstrikt aan haar verdorven lusten en valsche begeerlijkheden; en zij breken niet door tot het inwendig-, tot het heerlijk Rijke Gods; en omdat zij het oude leven niet willen afsterven, zoo kunnen zij het nieuwe nooit erlangen.

Aan een wedergeboren mensch ziet men uitwendig geen verandering; zijn gedaante en gestalte des lichaams is gelijk te voren, en daarom acht het de grove wereld, die alles naar haar plompheid wil hebben, voor rook en wind. Doch omdat de nieuwe geboorte van deze wereld niet is, daarom kan ze ook door deze wereld niet verstaan noch begrepen worden.

Maar de nieuwe mensch is inwendig in den diepen grond; daar wast zij wezenlijk in den ouden verborgen, gelijk het goud in den groven steen wast.

Zoo u uwe oogen geopend waren ten tijde als haar het uiterlijke vleesch en bloed door den dood afvalt, dan zoudt gij dit nieuw schepsel, het heerlijke en bovenmate schoone beeld zien staan als een hoog-versierde bloem, door den dood gegroend en uitgewassen in het vreugdenrijke Paradijs Gods. [2])

---

[1]) tegengehouden.

[2]) *Bl. 74, al. 3, en bl. 75, al. 1 = Böhme, ed. Sch., Bd. 7, bl. 160, no. 134 en 135.*

De Ziele wederlegt den ouden Adam.

De oude mensch, dat grove beest,
bezeten van een Sterren-Geest,
die nooit in dieper gronden raakte,
dan in zijn moeder die hem maakte,
sprak mijn gemoed met stoutheid an:
Waar is die schoone hemel dan,
waarom gij alle vreugd gaat derven
en zinkt in een gedurig sterven?
Zoo vraagt een man die nooit en zag:
waar is de Zon? waar is de dag? —
Gij zijt het zelf, o mensch der zonden,
die ons de oogen houdt verbonden;
Waart gij rein [1]) weg met al uw slijk,
wij zagen God en 't Hemelrijk,
en alle Engelen om ons henen.
Dat is geen waan; dat weet diegene
die eens door gunst van 't eeuwig goed
een oog ontlook in zijn gemoed.
Daarom begeer ik u te laten;
zoolang ik leef, wil ik u haten,
en snijden al uw lusten af,
totdat gij mij ontvalt in 't graf.

Goddelijk antwoord.

Weest niet gelijk een paard, gelijk een muilezel, hetwelk geen verstand heeft. Psalm XXXII : 9.
De dwaas zegt in zijn hart: er is geen God. Psalm LIII : 2.
Een os kent zijnen bezitter, en een ezel de kribbe zijns heeren, (maar) Israël heeft geen kennis, mijn volk verstaat niet. Jesaja I : 3.

[1]) geheel.

XVII.

De natuurlijke mensch begrijpt niet de dingen die des Geestes Gods zijn; want zij zijn hem dwaasheid en hij kan ze niet verstaan, omdat ze geestelijk onderscheiden worden. — 1 Korinthen II : 14.

Op het XVII. Zinnebeeld.

Van het Paradijs, waar het is en hoe men dat beschouwen kan.

Het vernuft, hetwelk met Adam uit het Paradijs is uitgegaan, vraagt: waar is dat Paradijs aan te treffen? Is het ver of nabij? Is het in deze wereld, of buiten de ruimte dezer wereld boven de sterren? Waar woont dan God met de Engelen? En waar is dat lieve vaderland, daar geen dood is? Dewijl geen zon en sterren daarin zijn, zoo moet het in deze wereld niet wezen; anders was het lange al gevonden geworden.

Lieve vernuft, niemand kan een ander daar een sleutel toe leenen, en of het schoon is dat iemand daar een sleutel toe heeft, zoo sluit hij toch voor een ander niet op [1]). Een ieder moet met zijn eigen sleutel opsluiten [1]); anders komt hij daar niet in, want de sleutel is de Heilige Geest; wanneer hij dien sleutel heeft, zoo gaat hij in en uit.

Daar is u niets naders als Hemel, Paradijs en Hel. Tot welke gij genegen zijt, daar zijt gij in dien tijd het allernaaste bij. Gij zijt tusschen beiden en daar is tusschen ieder een geboorte; gij staat in deze wereld in beide de deuren en hebt beide de geboorten in u. God houdt u in ééne poorte, en roept u; en de Duivel houdt u in de andere poorte, en roept u ook. Met welken gij gaat, daar komt gij heen. De Duivel heeft in zijne hand macht, eere, wellust en vreugde, en de wortel daarin is de dood en vuur. Zoo heeft God in zijn hand kruis, vervolging, jammer, armoede, smaad en ellende, en de wortel dierzelve is ook een vuur, en in het vuur een licht, en in het licht de kracht, en in de kracht het Paradijs, en in het Paradijs de Engelen, en bij de Engelen de vreugde. De logge uiterlijke oogen kunnen het niet zien, want zij zijn uit de alleruitwendigste GEBOORTE, uit deze uiterlijke wereld, en

[1]) open.

zien maar door den glans der zonne; maar wanneer de H. Geest in de Ziele komt, zoo baart hij dezelve nieuw in God; zoo wordt zij een Paradijs-kind, en krijgt den sleutel tot het Paradijs en ziet zelf daar in.

Maar het logge lijf kan daarom daar niet in. Het behoort daar ook niet in; het behoort in de aarde, en moet verrotten en in nieuwe kracht (welke het Paradijs gelijk is) in Christus opstaan aan het einde der dagen. Dan mag het ook in 't Paradijs wonen en eerder niet; het moet de derde, de alleruitwendigste GEBOORTE te voren afleggen, als dien nieuwen rok, daarin vader Adam en moeder Heva zijn geslapen [1]), daarin zij vermeenden wijs te worden [2]).

[1]) Böhme schrijft: geschloffen, drukfout voor geschlossen (gesloten)?

[2]) *Bl. 78, al. 1—3 en bl. 79 = Böhme, ed. Sch., Bd. 3, bl. 76 v., no. 25—28.*

De Ziele betracht de nabijheid Gods.

Ik meende ook: de Godheid woonde verre
in eenen troon, hoog boven maan en sterre,
en heften [1]) menigmaal mijn oog
met diep verzuchten naar omhoog.
Maar toen gij u beliefden te openbaren,
toen zag ik niets van boven nedervaren,
maar in den grond van mijn gemoed,
daar werd het liefelijk en zoet.
Daar kwaamt gij uit der diepten uitwaarts dringen,
en als een bron mijn dorstig hert bespringen,
zoo dat ik u, o God! bevond
te zijn den grond van mijnen grond.
Dies ben ik blij dat gij, mijn hoog-beminde,
mij nader zijt dan al mijn naaste vrinden.
Was nu alle ongelijkheid voort [2]),
en 't herte rein gelijk het hoort,
geen hoogte en geen diepte zou ons scheiden;
ik smolt in God, mijn lief; wij wierden beide
één Geest, één hemelsch vleesch en bloed,
de wezenheid van Gods gemoed.
Dát moet geschiên. Och! help, getrouwe Heere,
dat wij ons gansch in uwen wille keeren.

Goddelijk antwoord.

Zoude iemand zich in verborgen plaatsen kunnen verbergen, dat Ik hem niet zoude zien? spreekt de Heere; vervul ik niet den hemel en de aarde? spreekt de Heere. Jeremia XXIII:24.
Weet gij niet dat gij Gods tempel zijt en de Geest Gods in ulieden woont? 1 Korinthen III : 16.

[1]) hief.
[2]) weg.

XVIII.

Hoewel Hij niet verre is van een iegelijk van ons, want in Hem leven wij, en bewegen ons en zijn wij. Handelingen XVII : 27, 28.

Nabij u is het woord, in uwen mond en in uw hart. — Romeinen X : 8.

Op het XVIII. Zinnebeeld.

Van de overal-tegenwoordigheid en nabijheid Gods.

Mozes spreekt: *de Heere onze God is een eenige God.* En aan een andere plaats staat: *Van hem, door hem en in hem zijn alle dingen.* Item: *Ben ik het niet die alle dingen vervult?* Item: *Door zijn woord zijn alle dingen gemaakt dat gemaakt is.* Daarom moet men zeggen dat hij aller dingen oorsprong is; hij is de eeuwige, onmetelijke Eenheid. Als tot een exempel: zoo ik denk: wat zoude in de plaats dezer wereld blijven, wanneer de vier elementen met het gesternte en de natuur wegkwam en ophield, zoodat er geen natuur of kreatuur meer was? Antwoord: Daar bleef die zelfde eeuwige Eenheid, waaruit natuur en kreatuur haren oorsprong ontvangen. Alzoo ook wanneer ik denk: wat is veel honderdduizend mijlen boven het gesternte, of wat is in die plaatse waar geen schepsel is? Het is de eeuwige, onveranderbare Eenheid, welke is het eenige goed dat niets achter zich of voor zich heeft, dat hem iets geeft of neemt, of waarvan deze eenheid ontstonde. Aldaar is geen grond, tijd, noch plaatse, en het is de eenige God, of het eenige goed; dat men niet uitspreken kan.

Alzoo verstaan wij dat er in de eeuwige diepte geen plaatsje zijn kan, al was 't zoo klein als een mosterdzaadje, daar God niet wezenlijk in-, en tegenwoordig zou zijn. Zoo is hij dan ook in mijne Ziele, och ja, en daarover ben ik hoog verheugd, dat mijn God en mijn Vader mij zoo na en in mij is. Ach mijn God, mijn grond, hoe menigmaal heb ik in mijne onverstandigheid met uitgestrekten halze naar den gesternden hemel gezien, en gij waart zoo nabij! O Jezus, mijn schoonste lief, nu hoef ik u niet veel duizend mijlen van hier te zoeken, want waar uw Vader is, daar zijt gij ook. En dewijl gij uit alle de krachten uws eeuwigen, onmetelijken Vaders, aan alle

oorden in de eindelooze diepte der eeuwigheid, van eeuwigheid in eeuwigheid geboren wordt, zoo wordt gij ook in den omtrek mijner Ziele geboren. Zoo dezelve zich nu maar ledig maakt van de grovigheden (die zij door de valsche wille, lust en begeerte had ingezogen), en alzoo de deur open doet, dan gaat gij, o aankloppende JEZUS, in en doorvloeit de gansche Ziele met het eeuwig licht des levens, dat gij zelf zijt. o Mijn schoonste lief, het lust mij, nog langer van uw tegenwoordigheid te spreken, want gij zegt zelve: *Ik en mijn Vader zullen woning maken bij dengene die mij liefheeft.* Johannes XIV : 23. — Waar nu gij, en uw eeuwige Vader, o schoonste Lief! tegenwoordig zijt, daar gaat ook de Heilige Geest van u beiden uit, gelijk er ook gesproken wordt: *Weet gij niet dat gij tempelen des Heiligen Geestes zijt, die in u woont.* Zoo is dan de gansche goddelijke kracht naar zijne eeuwige geboorte in den grond mijner Ziele als een levende fontein, indien ik u, o zoetste JEZUS, recht lief hebbe en alle dingen verlatende, u getrouwelijk navolge. [1]

[1] *Bl. 82, al. 1 = Böhme, ed. Sch., Bd. 6, bl. 662, I, 1 en 2.*

De Ziele spreekt van haar wezen, hoe haar God geschapen had en door welk middel zij in haar eersten Stand mag komen.

Een water als kristal, waarop geen koelte speelt,
ontvangt zoo sierlijk en zoo schoon het zonnebeeld.
Zoo was de schoone Ziel, het edelste aller dingen,
die door de wijsheid Gods een wezenheid ontvingen:
een vonk van 't eeuwig vuur, doorschenen met Gods licht.
een klare Spiegel voor het eeuwige aangezicht,
waar 't eeuwig', endlooz' Eén (in hoogte, noch in breedte,
noch eeuw'ge diepten nooit te gronden noch te meten),
zich zelve schouwde en vond, in een geschapen beeld
dat vóór de schepping in Zijn wijsheid had gespeeld.
Dien klaren Spiegel heeft de valsche lust geschonden,
dat kristallijn gevuld met grovigheid der zonden,
dien stillen, zuivren grond beweegd [1]) uit zijn accoord,
en de eedle Beeltenis zoo jammerlijk verstoord.
Wat zal de mensch nu doen? Wat gaat hij best voor gangen,
om dit verloren Beeld in 't herte weer te ontvangen?
Een WILLE, uitgaande van het eeuwig Zielen-vuur,
die drijve, als met een zweep, de gansche kreatuur
met al haar beelden uit en sta der Godheid stille
van alle neig'lijkheid [2]), dat hij volbrengt zijn wille!
Daar is geen andre raad; al kost het wee en pijn,
het moet geleden, of het moet verloren zijn.

Goddelijk antwoord.

(Te weten) dat gij zoudt afleggen, aangaande de vorige wandeling, den ouden mensch die verdorven wordt door de begeerlijkheden der verleiding, en dat gij zoudt vernieuwd worden in den geest uws gemoeds en den nieuwen mensch aandoen, die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid. — Efes. IV : 22, 23, 24

[1]) bewogen. [2]) neigingen.

XIX.

God zeide: Laat ons menschen maken, naar ons beeld, naar onze gelijkenis. — Gen. I : 26.

Op het XIX. Zinnebeeld.

Van de Ziele, wat zij eigenlijk is.

God is een louter Wezen, van hetwelk alle dingen hun wezen ontvangen. Mijn wezen vloeit zonder middel uit God, en van het wezen vloeit het leven en van het leven de zaligheid. Vergadert u en alle krachten der Ziele in het inwendige der Zielen, dat is: in het Wezen en staat stil, dan zal God noodwendig inlichten.

Mijn Ziele is een spiegel, waarin God alle uren schijnt en licht. Maar dat ik zijn licht niet gansch gewaar word in mijn Ziele, daar ben ik zelve oorzaak van, omdat ik mij niet onthoude van alle geschapen dingen en mijn Ziel niet bloot daarstel; zij wordt te menigmaal aan uiterlijke dingen vermenigvuldigd en verhinderd dat zij God in zich zelven zien kan.

Zoo de spiegel voor mij gehouden wordt, moet zich mijn gestalte en beeld in den spiegel in-beelden, of ik wil of niet wil. Alzoo ook indien zich de mensch ontledigt van alle uitwendige dingen, en dat alle krachten in het wezen vergaderd zijn en de mensch in een vergeten zijns Zelfs en aller dingen komt, zoo moet God noodwendig inlichten en inblikken in de Ziele, en één zulke blik is beter dan de heele wereld met al haar goed. In een spiegel wordt een aangezicht gebeeld en de gansche gestalte, maar de natuur en het wezen gaat daar niet in. Maar zoo zich God ver-beeldt in de Ziel, zoo gaat natuur en wezen daar in. In somma: de goddelijke natuur ver-giet zich gansch in het bloote wezen der Ziele indien zij louter en rein is. Mijn aangezicht met gestalte en vorm vergiet zich wel in den spiegel, maar mijn natuur en wezen gaat daar niet in. Maar God giet zich in de ziel met natuur en al zijn wezen; alzoo is God in de Ziel, en de Ziel in God. De wijn is in het vat, maar het vat niet in den wijn. Maar in de geestelijke, onzienlijke dingen gaat het anders toe. De Ziele is in God, en God in de Ziele; God is in

de Engelen, en de Engelen zijn in God; het water is in de beek maar de beek is niet in 't water, maar zij zijn gescheiden.

Christus sprak: *de Vader is in mij en ik ben in den Vader, ik en de Vader zijn in u en gij zijt in ons.* Al de geestelijke wezens hebben geen bepaling [1]): de Ziele is in 't lichaam en toch aan alle plaatsen in de wereld, en buiten de wereld. De Engelen zijn in geen besloten bepaling [1]), en zij mogen ook aan geene plaats verbonden zijn. God vergiet zich noodzakelijk in de Ziel, zoo de mensch zich zelven afsterft, zich zelven verloochent, en komt in een onwetendheid zijns Zelfs en aller dingen.

God eischt niet als eene bloote, loutere, lijdende, afgegescheiden Ziele. Daarom ligt de zaligheid niet aan ons doen of werken, maar aan een bloot, louter lijden, dat ik alle dingen en mij zelven late [2]) en legge mij stil onder God, en laat God alles in mij zijn en blijve zelve niets. Dat is de nieuwe geboorte en rechte bekeering, en het eeuwige leven [3]).

---

[1]) beperking, grens.

[2]) loslaten.

[3]) Prent en gedicht van dit zinnebeeld zijn in bijzonder sterke mate vol herinneringen aan Böhme; de verzen als 't ware één stoer, gedrongen overzicht van zijns Meesters leer. Tal van uitdrukkingen zijn bijna letterlijk overgenomen: „neig'lijkheid," „de valsche lust," „zich zelve schouwde en vond," „sta der Godheid stille," „de klare spiegel," enz. Een sprekend voorbeeld voor beider verhouding tot elkander gelijk die Inl. bl. XI, al. 1, werd voorgesteld.

De Ziele begeert Christus, het brood des levens, wezenlijk in zich te hebben.

Schoon ik het gansche huis vervuld met spijze zag,
en dat ik, als een Vee in 't gras, daarinne lag,
nog bleef ik onverzaad; 't zou mij geen voedsel geven,
de spijs moest in mij zijn, indien ik zoude leven.
Nu merkt, o menschenkind, dit raakt uw stand gewis:
Schoon de eeuw'ge diepte vol der klare Godheid is,
zoolang het Zielevuur niet eet van 't god'lijk wezen,
zoo lange zal het ook een dorre honger wezen.
Gelijk van 't voedsel dat het zaadje in zich trekt,
een sierlijk Bloempje tot zijn lichaam wordt verwekt,
zoo wordt de vuur'ge Ziel met nieuwheid overtogen
indien zij 't wezen Gods heeft waarlijk ingezogen.
Dat heilig wezen wordt zoo heerlijk om 't gemoed
een schoon en geest'lijk lijf van hemelsch vleesch en bloed;
daar brandt zij eeuwig in en geeft uit haar verteeren
een lichten, klaren Geest, een spiegel voor den Heere.
Dit is de nieuwe mensch, die in den ouden steekt,
als 't goud in eenen steen. Wanneer de oude breekt,
dan staat de nieuwe bloot voor God en d'Englenkoren;
zoo wordt door 't recht geloof de rechte mensch geboren.
Het recht geloove blijft niet slechts van buiten staan,
maar breekt door alles heen, en grijpt de Godheid aan.
Die moet haar voedsel zijn, en kracht en wijsheid geven;
dat is haar brood en wijn, een spijs voor 't rechte leven.

Goddelijk antwoord.

Ik ben het brood des levens; die tot mij komt, zal geenszins hongeren, en die in mij gelooft, zal nimmer meer dorsten. — Johannes VI : 35.

XX.

Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstroomen, alzóó schreeuwt mijne ziele tot u, o God.

Mijne Ziele dorst naar God, naar den levenden God — Psalm XLII : 2, 3.

Op het XX. Zinnebeeld.

Hoe wij Christus wezenlijk in ons moeten hebben.

Alle vochtigheid die van buiten is, kan den boom niet helpen, maar de vochtigheid die hij in zich trekt, geeft hem leven, wasdom en vruchtbaarheid.

Of het overal vol van Christus was, en Christus was of kwam niet in mij, zoo mocht het mij niet helpen, ik was en bleef een verdorven en vruchtelooze boom.

Dit is een Christen: die met den inwendigen grond, gemoed en wille zich tot de, in *Christus Jezus* geschonken genade heeft ingewend, en in den wille zijner Ziele geworden is als een jong kind, dat alleen hakende is naar de borsten des moeders, dat een dorst naar de moeder heeft en des moeders borst zuigt, waarvan het leeft.

Alzoo is ook die mensch alleen een Christen, wiens Ziel en gemoed weder in de eerste moeder — (waaruit des menschen leven ontsproten is, als in het eeuwige WOORD, hetwelk zich met de rechte melk des heils in onze, aan God blinde, menschheid heeft geopenbaard) — ingaat, en deze moederlijke melk in zijn hongerige Ziele drinkt, waarvan de nieuwe geestelijke menschheid ontstaat.

Want dat is alleen een Christen, in wien Christus woont, leeft en is; in wien Christus naar den inwendigen grond der Ziele is opgestaan en levend geworden; die daar Christus' overwinning tegen Gods toorn, ook helle, duivel, dood en zonden (als Christus' menschheid, lijden, sterven en opstanding) in zijnen inwendigen grond heeft aangetrokken; die daar het zaad der vrouw, als Christus in zijne overwinning, in zich ook overwint, en de slange in des boozen vleesches wille dagelijks den kop vertreedt, en de zondelijke lust des vleesches doodt.

Want in CHRISTUS alleen worden wij ten goddelijken kindschap en Christus' erven aangenomen; niet door een uiterlijken, vreemden schijn eener bijzonderlijke genade-

aanneming, door een vreemde verdienste eener toegerekende genade van buiten, maar door eene kinderlijke, inwonende, gelederlijke [1]), wezenlijke genade waardoor des doods overwinnaar Christus, met zijn leven, wezen en kracht in ons opstaat van onzen dood, en heerscht en in ons werkt, als in een ranke aan zijnen wijnstok, gelijk de Schriften der Apostelen doorgaans betuigen.

Dát is geen Christen, die zich alleen met het lijden, sterven en de voldoening van CHRISTUS troost, en zich datzelve als een genade-geschenk toerekent, en evenwel een wild dier onwedergeboren blijft. Zulk een Christen is een iegelijk goddelooze. Want een ieder wil gaarne door een genadegifte zalig worden; de Duivel woude ook alzoo door een van buiten aangenomen genade wel gaarne weder een Engel zijn.

Maar dat hij zou [2]) omkeeren en worden als een kind, en uit Gods genade-water der Liefde en H. Geest nieuw geboren worden, dat smaakt hem niet. Alzoo ook den titel-Christen [3]) niet, die den genademantel van Christus wel omhangt, maar in de kindsheid en nieuwe geboorte mag [4]) hij niet ingaan. Nochtans zegt Christus, dat hij anders het Rijk Gods niet mag zien. [5])

---

[1]) „gliedliche," alles doordringende.
[2]) moet.
[3]) naamchristen.
[4]) wil.
[5]) kan.
[5]) *Bl. 90 al. 3—5 en bl. 91 = 9 Böhme, ed. Sch., Bd. 7, bl. 499 v., no. 3—8.*

De verlichte Ziele verklaart aan het uiterlijk vernuft het afscheiden [1]) eens rechtvaardigen.

Op welk een wijze of een Ziel,
die Gods geboden rein bewaarde,
nadat haar vleesch en bloed ontviel,
ten hemel vaart van deze aarde?
Zoo vraagt het oude-Adams' kind
dat alle wijsheid heeft verloren,
aan God en 't Vaderland zoo blind,
als hier op aard' een blind geboren.
Wanneer de Ziel zoo gansch en gaar [2])
zich zelf ontzinkt en houdt zich stille,
dan wordt de Godheid openbaar,
en woont in haar gelaten Wille.
Ontvalt haar nu het vleesch en bloed,
dan is zij met Gods licht doorschenen,
als 't ijzer met een heeten gloed;
dat is Gods hand; waar zou zij henen?
Zij is met heerlijkheid gekroond,
en zelf de Tempel en de Hemel,
waar God met zijnen glans in woont,
en zijnen Geest met zoet gewemel.
Het Hemelrijk is zonder maat;
gelijk als boven zon en sterre,
zoo ook wel hier, waar de aarde staat;
in de eeuwigheid is na noch verre.

Goddelijk antwoord.

Zegt den rechtvaardige dat het (hem) wèl gaan zal, dat zij de vrucht hunner werken zullen eten. — Jesaja III : 10.

---

[1]) verscheiden, sterven.
[2]) heelegaar, geheel en al.

XXI.

Zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hunnen arbeid en hunne werken volgen met hen — Openbaring XIV : 13.

Op het XXI. Zinnebeeld.

Hoe 't zich met een vrome Ziele verhoudt in 't afsterven des lichaams.

Het uiterlijke vernuft spreekt: de Ziele, wanneer die van het lichaam scheidt, vaart zij dan niet in den hemel of in de helle, gelijk men in een huis ingaat, of gelijk men door een gat in een andere wereld ingaat?

Antwoord: Neen, daar is geen invaren op zulk een wijze, want hemel en helle is overal-tegenwoordig; het is maar een inwending des wils òf in Gods liefde, òf in Gods toorn, en zulks geschiedt in den tijd des lichaams, waar van Paulus zegt: *Onze wandel is in den hemel.* En Christus ook spreekt: *Mijne Schapen hooren mijne stem en ik ken hen, en zij volgen mij, en ik geef hun het eeuwige leven, en niemand zal ze uit mijne hand scheuren.*

Zoo vraagt het vernuft: Hoe geschiedt dan zulk ingaan des wils in den hemel?

Antwoord: Wanneer zich de wil te gronde toe Gode overgeeft, zoo verzinkt hij buiten zich zelve, buiten allen grond en plaats; waar alleen God openbaar is, werkt en wil. Dan wordt hij zich zelve een niets naar zijnen eigen wille; alsdan werkt en wil God in hem en dan woont God in zijnen gelaten wille. Daardoor wordt de Ziele geheiligd, dat zij in de goddelijke ruste komt. Wanneer nu het lichaam verbreekt, zoo is de Ziele met goddelijke liefde doordrongen en met Gods licht doorschenen, gelijk het vuur een ijzer doorgloeit, waarvan het zijne duisterheid verliest. Dat is Christus' hand. Waar Gods liefde de Ziele gansch doorwondt [1]) en in haar een schijnend licht en nieuw leven is, zoo is zij in den hemel, en een tempel des H. Geestes, en is zelve Gods hemel, waarin hij woont.

Het uiterlijke vernuft spreekt: Hoe komt het dan dat

---

[1]) Böhme schrijft: „durchwohnet".

de heilige Ziele in dezen tijd [1]) zulk licht en zulk een groote vreugde niet volkomen mag [2]) bevinden?

Antwoord: Het hemelrijk is in de Heiligen in hun geloove werkende en bevindelijk; zij voelen Gods liefde in hun geloove, waardoor zich de wil in God overgeeft, maar het natuurlijke leven is met vleesch en bloed bekleed, en staat in den tegenzet [3]) van Gods toorn, met de ijdele lust dezer wereld omgeven, welke het uiterlijke, doodelijke [4]) leven steeds doordringt; waar op de eene zijde de wereld, op de andere zijde de Duivel, en op de derde zijde de vloek des toorns Gods in vleesch en bloed het leven doordringt en zift, waardoor de Ziele dikmaal in angst staat, wanneer de helle alzoo op haar aandringt en zich in haar wil openbaren. Doch zij verzinkt in de hoop van Gods genade, en staat als een schoone roze midden onder de doornen, totdat het rijk dezer wereld van haar afvalt in 't sterven des lichaams. Alsdan wordt zij eerst recht in Gods liefde openbaar, wanneer haar niets meer verhindert. Zij moet dezen tijd met Christus in deze wereld wandelen; Christus verlost haar uit haar eigen helle, nadien hij haar met zijne liefde doordringt, en bij haar in de helle staat, en hare helle in hemel verandert. [5])

---

[1]) in dit leven.
[2]) vermag te ondervinden.
[3]) tegenstelling.
[4]) sterfelijke.
[5]) *Bl. 94 en 95 Böhme, ed. Sch., Bd. 1, 141 v.; no. 37, 38 (al. 1 en 2), 39 (al. 1 en 2).*

De ziele spreekt van den stand der goddeloozen.

Maar ach! wat onderscheid is dit!
De goddelooze geeft zijn wille
in handen van den helschen smid;
dien kwaden meester houdt hij stille
Die steekt zijn Ziel in 't brandend vuur
van boosheid, leugen, nijd en toorn
en al wat meer van die natuur
door 't rijk des afgronds wordt geboren.
Die ijdelheden, met elkaar
te saam geknoopt en vast verbonden,
die worden in hem openbaar;
nu is zijn Ziel een huis der zonden,
want zij doordringen 't gansch gemoed
met haar natuurelijke krachten
gelijk het vuur een ijzer doet.
o Mensch, te groot om weinig te achten:
hoe loopt gij zelf in uw verdriet,
in eeuwig jammer en ellende!
Dat wil die goede Vader niet;
hij schiep u niet tot zulk een ende.

Goddelijk antwoord.

Wee den goddelooze, het zal (hem) kwalijk gaan, want de vergelding zijner handen zal hem geschieden. — Jesaja III : 11.

XXII.

Weet gij niet, dat wien gij u zelve stelt tot dienstknechten ter gehoorzaamheid, gij dienstknechten zijt desgenen wien gij gehoorzaamt. òf der zonde tot den dood, òf der gehoorzaamheid tot gerechtigheid? — Romeinen VI : 16.

Op het XXII. Zinnebeeld.

Hoe het met een godlooze Ziel gaat, als haar het lichaam afsterft.

Hoe gaat het dan met den goddeloozen?
Antwoord: De goddelooze Ziele wil in dezen tijd niet in de goddelijke gelatenheid haars wils gaan, maar gaat gedurig in eigen lust en begeerte, in de ijdelheid en valschheid, in des duivels wil; zij vat maar boosheid, leugen, hoovaardigheid, gierigheid, nijd en toorn in zich en geeft haren wille daar in. Diezelve ijdelheid wordt in haar openbaar en werkende, en doordringt de Ziele gansch en gaar gelijk een vuur het ijzer. Deze kan niet tot goddelijke ruste komen, want Gods toorn is in haar openbaar. En zoo zich nu het lichaam van de Ziele scheidt, zoo gaat eeuwig berouwen en vertwijfelen aan, want zij bevindt, dat zij gansch zulk een angstelijke gruwel geworden is, en schaamt zich dat zij zoude met haren valschen wille tot God indringen. Ja, zij kan ook niet want zij is in den grim gevangen, en is zelve louter een grim, en heeft zich daar midden ingesloten door haar valsche begeerte, welke zij in zich heeft verwekt. En dewijl Gods licht niet in haar schijnt, en zijne liefde haar niet beroert, zoo is zij een groote duisternis, en eene pijnlijke, angstelijke Vuur-wel [1]), en draagt de helle in zich, en kan het licht Gods niet zien. Alzoo woont zij in zich zelve in de helle, en behoeft geen invaren, want waar zij immermeer is [2]), zoo is zij in de helle. En of zij zich veel honderdduizend mijlen konde van haar plaats begeven, zoo is zij toch in zulk een welling en duisternis.

Het uiterlijke vernuft spreekt: Hoe komt het dan dat de goddelooze in dezer tijd de helle niet voelt dewijl hij zoo na, ja in den mensch zelve is?

Antwoord: Hij voelt ze wel in zijn valsch geweten, doch

[1]) „Feuerqual".
[2]) B. schrijft: Wo sie innen ist.

hij verstaat dat niet, want hij heeft nog de aardsche ijdelheid, met dewelke hij zich verlustigt, waaraan hij vreugde en wellust heeft. Ook heeft het uiterlijke leven nog het licht der natuur, waarin zich de Ziele verlustigt, zoodat aldus het pijnigen niet mag [1]) openbaar worden. Maar wanneer het lichaam sterft, zoo kan de Ziele zulke tijdelijke wellust niet meer genieten, en zij heeft ook het licht der uiterlijke wereld verloren. Alsdan staat zij in eeuwige dorst en honger naar zulke ijdelheid, met welke zij zich alhier heeft vermaakt, en zij kan toch niets bereiken, als alleen zulk een valsche, ingevatte wil waarvan zij in dit leven te veel heeft gehad, en zich toch niet laat vernoegen. Dat heeft zij alsdan te weinig. Daarom is zij in eeuwigen honger en dorst naar ijdelheid, boosheid en lichtvaardigheid; zij woude altijd gaarne nog meer boosheid doen, en heeft toch niets, waarin of waarmee zij dat kan volbrengen; zoo geschiedt zulk volbrengen maar in haarzelven, en zulk een helsche honger en dorst kan niet eerder gansch openbaar worden, eer haar het lichaam afsterft, met hetwelk zij aldus in wellust heeft geboeleerd, hetwelk haar toevoegde waarnaar zij belust was. [2])

[1]) vermag.

[2]) *Bl. 98 en 99 = Böhme, ed. Sch., Bd. 1, bl. 141 v., no. 38 (al. 3), 39 (al. 2, laatste helft).*

De Ziele houdt haar naasten voor het onrustig zwerven en hoe zij tot ware ruste zou mogen komen.

Hoe tobt de Ziel en zoekt met vlijt, te rusten
nu hier, nu daar; in velerleie lusten,
in geld, in goed, in weelden en in pracht,
in eer, in roem, in heerschappij en macht,
in lust van 't vleesch, in drinken en in eten,
in list, in kunst, in wijsheid en in weten;
maar àl vergeefs: zij vindt haar ruste niet,
gelijk men 't klaar aan klein' en grooten ziet.
Zoo zwerft een steen, van zijne plaats geheven,
en door een hand met kracht omhoog gedreven:
hij vindt geen rust, eer dat hij leit op de aard',
zijn eigen grond; dies valt hij nederwaart.
o Arme Ziel, zoo ver van huis en erven,
ziet hier een beeld van uw ellendig zwerven!
Vielt gij met kracht op God, uw eerste grond,
het was gedaan, gij vondt uw rust terstond.
Doet gij dat niet, zoo moet uw eeuwig leven,
o arme Ziel, in eeuwige onrust zweven;
dat is een vrucht, te bitter en te wrang;
bedenk u recht: het eeuwig duurt zoolang!

Goddelijk antwoord.

Zij zullen rusten op hunne slaapsteden, een iegelijk die (in) zijne oprechtheid gewandeld heeft.
De goddeloozen, zegt mijn God, hebben geenen vrede. — Jesaja LVII : 2, 21.

XXIII.

Laat ons dan ons benaarstigen om in die ruste in te gaan, opdat niet iemand in hetzelfde exempel der ongeloovigheid valle. — Hebr. IV : 11.

Op het XXIII. Zinnebeeld.

Van de eenige rustplaats der Ziele, Welke die is.

Geen ding heeft ruste voordat het is daar het thuis hoort, dat is: in zijnen eersten oorsprong. Werp een steen omhoog, hij zal weder ter aarde vallen, hij zal niet rusten voordat hij weder op de aarde leit, want de aarde is zijn substantie en zijn oorsprong. Ons lichaam, dewijl het ook een aardsche substantie is, zal mede niet rusten voordat het weder in de aarde is. Maar onze edele Ziel, die een Geest is, en naar het beeld en de gelijkenisse Gods, van God geschapen en een eeuwig wezen in God gehad heeft, die is altijd ongerust en ongetroost eer dat zij in God rust en met God vereenigd is.

Het vuile, aardsche vleesch mag haar wat bedriegen, verleiden, en met zich ter aarde nedertrekken, en een tijdlang met tijdelijke vermakelijkheden en vleeschelijke wellusten onderhouden, maar als zij weder tot zich zelven keert, en in haren grond ziet, dan zucht zij weder als een balling die uit zijn land verstooten is, en als een kind dat zijn Vader verloren heeft. Want de Ziele is door God zoo edel, subtiel, geestelijk en goddelijk geschapen, dat haar geen ding kan verzadigen, en in vrede doen rusten, dan God zelve. Want als zij in God niet rust, zoo is zij altijd onverzaad en ongerust. Zoo roept nu God zoo vriendelijk de edele Ziele, die (als een duive) 't alles overvlogen en nergens ruste gevonden heeft, tot zich, zeggende: *Komt tot mij allen die belast en beladen zijt, ik zal u verkwikken.*

Komt tot God. In alle dingen hebt gij ruste gezocht en niet gevonden. Komt tot God; in hem zult gij zalige ruste vinden, want hij is uw God, uw oorsprong; hij is de eeuwige ruste der zalige geesten. Gij hebt een eeuwig, ongeschapen wezen in hem, en een geschapen wezen van hem. Daarom: alle kreaturen die met u in den tijd van God geschapen

zijn, die wijzen u van zich, zeggende: Wij zijn met u geschapen kreaturen eens Gods en Scheppers, wij hebben geen ruste in ons zelven, hoe zoudt gij dan ruste in ons vinden? Daarom: gaat tot uwen oorsprong, waar uw geest van gekomen is, en in hem zult gij eeuwige en zalige ruste vinden.

Och! had ik toch de vleug'len eener Duive,
opdat ik mocht van de aarde henenstuiven!
Ik vloog zoo ver totdat ik ruste vand [1])
in mijnen God, mijn rechte Vaderland.
Vlieg voort, o Ziel, vlieg voort! Gij hebt ze beide:
verstand om 't goede en 't kwade t'onderscheiden;
aandachtigheid, om 't onderscheiden goed
met kracht en ernst te grijpen in 't gemoed.
Vlieg over 't vleesch en zijn verkeerde lusten,
zoo zult gij zacht in God, uw Vader, rusten. [2])

[1]) vond.

[2]) Vergelijk Bolswert's prentje XXXXIII in de „Pia Desideria" van Hugo. De gedachte is reeds zoo oud als Augustinus, en ouder: als de Psalm, door Hugo aangehaald. (Ps. 54).

De Ziele in aandachtigheid over het werk verlossing.

Gij zaagt de gramschap Gods in de eeuwige natuur
door de ongehoorzaamheid ontstoken als een vuur;
den Duivel als een Wolf, belust op 't bloed der schapen
vast grimmen; de eeuw'ge dood en de eeuw'ge afgrond gapen.
Ter andre zijde, (och Heer, dat was de hoogste nood!)
zaagt gij ons wapenloos van alle kracht ontbloot;
daar was noch hulp noch raad. Toen hadt gij medelijden
met de afgevallen Ziel, en stelde u tusschen beiden.
Gij wierdt ons schild en bleeft zoo vast en trouw'lijk staan!'
De pijlen vielen scherp en schrik'lijk op u aan!
Dat 'tuigt het dierbaar bloed uit al uw roode wonden,
dat op der aarde vloot voor al des werelds zonden.
Dat hiet eerst liefde, o Ziel! Waar blijft gij met den loon
voor uw verlossinge, dien schoonen levenskroon?
Ach! wie ben ik, mijn God, en wie zijt gij, mijn Heere!
Waar zal een Worm in 't stof een Koning mee vereeren!
Naamt gij 't verbrijzeld hert niet voor uw lijden aan,
o diepste liefde Gods, zoo konde ik niet bestaan.
Nog blijf ik evenwel in eeuwigheid u schuldig
voor 't uitgestorte heil, zoo groot en menigvuldig.

Goddelijk antwoord.

Vrees niet; ik ben de eerste en de laatste, en die leef, en ik ben dood geweest; en zie, ik ben levend in alle eeuwigheid. Amen. En ik heb de sleutels der hel en des doods. — Openbaring I : 17, 18.

XXIV.

Waarlijk hij heeft onze krankheden op zich genomen en onze smarten die heeft hij gedragen.. De straf die ons den vrede aan brengt, was op hem, en door zijn striemen is ons genezing geworden. — Jesaja LIII : 4,5.

Op het XXIV. Zinnebeeld.

Een samenspraak tusschen den Verlosser en de verloste Ziele.

De verloste Ziele spreekt: Ach, mijn edele paarl, en geopende vlamme mijns lichts! In mijn angstig vuurleven, hoe verandert gij mij in uwe vreugde! o Schoonste Lief, ik ben u in mijnen vader Adam ontrouw geworden, en heb mij door de vuurmacht [1]) tot wellust en ijdelheid des uiterlijken werelds gewend, en een vreemde boelschap aangenomen, en had alzoo moeten eeuwig in een duister dal, in vreemde boelschap wandelen, wanneer gij niet waart in groote getrouwheid (door uw doordringen en verbreken des toorns Gods en der helle en des duisteren doods) in het huis mijner ellende tot mij gekomen en aan mijn vuurleven uwe zachtmoed [2]) en liefde wedergebracht hadt.

o Zoete liefde, gij hebt mij water des eeuwigen levens uit Gods bron medegebracht, en mij in mijnen grooten dorst verkwikt. In u zie ik Gods barmhertigheid, welke mij tevoren in de vreemde boelschap verborgen stond. In u kan ik mij verheugen, gij verandert mij mijne vuur-angst in groote vreugde. Ach! allervriendelijkst Lief, geef mij toch uwe paarl, opdat ik eeuwig mag in zulke vreugde staan.

De Verlosser Jezus Christus spreekt: Mijn lieve Ziele en getrouwe schat, gij verheugt mij hoog in uw beginnen. Het is waar: ik ben door de diepe deuren Gods tot u ingebroken, door Gods toorn, door hel en dood, in het huis uwer ellenden en hebbe u mijne liefde uit genade geschonken en u van ketenen en banden verlost, waaraan gij vast gebonden waart; ik hebbe u mijn trouw gehouden, maar gij begeert tegenwoordig [3]) een zware zaak van mij, die ik niet gaarne met u wage. Gij wilt mijn paarl tot uw

[1]) de macht van het Booze (vuur).
[2]) „Sanftmut."
[3]) thans.

eigendom hebben. Gedenk toch, mijn lieve Ziele, hoe gij het vóór dezen in Adam verwaarloosd hebt.

Daarenboven staat gij nog in groot gevaar, en wandelt in twee gevaarlijke rijken. Als met uwen allerdiepsten wortel, den vuuroorsprong [1]) wandelt gij in den lande, daar zich God een sterke, ijverige God en een verterend vuur noemt. In het ander rijk wandelt gij in de uiterlijke wereld, in de lucht, in louter verdorven vleesch en bloed, daar des werelds wellust met des Duivels aangrijpen [2]) alle uren over u heen ruischt. Gij mocht eens in uwe groote vreugde wederom aardschheid in mijne schoonte [3]) invoeren en mij mijn paarltje verdonkeren. Ook mocht gij eens stout worden, gelijk Lucifer wierd, toen hij den paarl tot een eigendom had, en mocht u eens van Gods harmonie afwenden; zoo moest ik hierna eeuwig van mijne gemeenschap beroofd zijn!

Ik wil mijn paarl in mij behouden en wil in uwe verbleekte (en nu in mij weder levend gemaakte) inwendige menschheid, in den hemel in u wonen en mijn paarl voor het Paradijs bewaren, totdat gij deze aardschheid van u aflegt. Alsdan wil ik u mijn paarl tot een eigendom geven, maar mijn aangezicht en de zoete stralen des paarls wil ik u voor den tijd van dit aardsche leven gaarne aanbieden. [4])

---

[1]) „Feuerurstand".
[2]) „Angriffen".
[3]) „in meine Schöne".
[4]) *Bl. 106 en bl. 107 = Böhme, ed. Sch., Bd. 1, bl. 28, no. 48—49, al. 2 (deels).*
Het prentje is een treffend bewijs van L.'s toegenomen meesterschap, als men 't vergelijkt bij de „kleine" uitgaaf. — De figuur der ziel is copie naar Bolswert (in Pia Desideria van Hugo, no. VIII).

De Ziele spreekt van de menigte der strikken en netten des Duivels.

Ik zag de wereld breed en wijd
met duizend listen overspreid.
Dat mocht een hart met recht doen schrikken;
ontelbaar waren al de strikken,
't geschoren net stond overal,
der voeten Angel [1]) lag in 't dal
en, zeer verholen, langs de wegen
een List, uit de afgrond opgestegen,
had gansch bedrieg'lijk hier en daar
veel looze bruggen vol gevaar,
met kunst gebouwd — o kunst der helle,
zoo spits om kwaad in 't werk te stellen!
Ik zuchtte en sprak: ach Vader, ach!
mijn God, mijn schoonste Lief, wie mag,
wie mag die menigte gevaren,
die strikken en dat looze garen
ontgaan? — Toen wierd er klaar gezeid:
Alleen de ware Ootmoedigheid.

Goddelijk antwoord.

Zijt nuchteren (en) waakt, want uwe tegenpartij de duivel gaat òm als een brieschende leeuw, zoekende wien hij zoude mogen verslinden. — 1 Petrus V : 8.

[1]) voetangel, klem.

XXV.

Wie is de man, die den Heere vreest? Hij zal hem onderwijzen in den weg (dien) hij zal hebben te verkiezen. Mijne oogen zijn geduriglijk op den Heere, want hij zal mijne voeten uit het net uitvoeren. — Psalm XXV : 12, 15.

Op het XXV. Zinnebeeld.

Van de menigerlei strikken des Duivels en hoe dezelve te ontgaan zijn.

De Duivel is een duizendkunstenaar. De wijde wereld is vol van zijne listige aanslagen, bedriegelijke strikken en netten; hij loert de Ziele na als een behendige vogelvanger; de grove zondaars zoekt hij dieper en dieper in zonden te storten en door wereldlijke dingen af te houden van de hemelsche, en die alreede op den goeden weg zijn, zoekt hij weder te verleiden; die al ver gekomen zijn, in dezelve zoekt hij de eigenheid aan te stoken, om zich te verheffen in Geestelijke hoovaardije, en hij kan zich zóo wel voordoen als een Engel des Lichts, dat een geoefende Ziele genoeg te doen heeft, om te onderscheiden of het Goddelijk of Duivelsch zij, hetgeen hem somwijlen tegenkomt.

Welke is dan de veiligste weg, om deze gevaarlijkheden te mogen ontgaan?

Geen andere als de eenvoudige weg der ware ootmoedigheid.

De wille des menschen zal [1]) zich met alle vernuft en begeerte, gansch in zichzelf verzinken als een onwaardig kind, dat de hooge genade Gods niet waard is, zich ook geen weten noch verstand toemeten, ook geen verstand voor zijn kreatuurlijke zelfheid [2]) van God afbidden noch begeeren, maar zich maar slicht en eenvoudig in de liefde en genade Gods in Christus Jezus inzinken, en zijn vernuft en zelfheid begeeren gelijk als dood te zijn in 't leven Gods, en zich aan het leven Gods in de liefde gansch overgeven, dat Hij daarmee doe als met Zijn werktuig, hoe en wat Hij wil. Geen verdichten van goddelijke zaken of menschelijke gronden zal zich het eigen vernuft voornemen; ook niets willen of begeeren, als maar Gods genade

[1]) moet.
[2]) lagere persoonlijkheid.

in Christus alleen. Gelijk als een kind, dat maar gedurig naar des moeders borst haakt, alzoo zal de honger maar gestadig in Gods liefde ingaan en zich gansch niet van zulke honger laten afbreken. Wanneer het uiterlijke vernuft in 't licht triumfeert en spreekt: Ik heb het ware kind, zoo moet de wil der begeerte het ter aarde buigen en in de hoogste Ootmoedigheid en slicht on-verstand invoeren, en tot haar zeggen: gij zijt zot, gij moet u in dezelve met groote ootmoedigheid inwinden [1]) en gansch in u zelf te-niete worden; ook u zelf noch kennen, noch liefhebben; alles wat aan en in u is, moet zich voor nietig, voor maar bloot een werktuig Gods achten en houden, en de begeerte alleen in Gods erbarmen invoeren, en van alle eigen weten en willen uitgaan [2]); het ook alles voor nietig houden, en geen wille scheppen om ooit in na of ver, daar weder in te gaan.

En zoo dit geschiedt, zoo treedt de natuurlijke wille in zijne onmacht en de Duivel heeft ook geen vermogen meer om hem alzoo te ziften met zijne valsche begeerte, want de plaatsen zijner ruste worden hem gansch dor en onmachtig. [3])

---

[1]) „einwinden", inwikkelen.

[2]) weggaan.

[3]) *Bl. 110, al. 4 en bl. 111 = Böhme, ed. Sch., Bd. 1, bl. 82, no. 23—25.*

Wat al. 1—3 betreft, hoewel de gedachten van 't net en de strikken des duivels in deze soort litteratuur zeer algemeen voorkomt (bv. Pia Des. IX) kan men zich toch niet onttrekken aan den indruk van nauwe verwantschap met het „boek van de negen rotsen (hierboven op bl. 45, aant. 4 vermeld).

De Ziele gelaten en stil in 't vuur der louteringe.

Neen, zoetste JEZUS, bron der liefde en vriend'lijkheid,
gij hebt geen lust daaraan, dat de arme Ziele lijdt;
uit u en gaat geen vuur! De vlammen dezer smerte
ontspringen uit den grond van 't ongezuiverd herte.
Mijn ongelijkheid en gebreken der natuur
zijn zelf het brandhout van dit scherp verterend vuur,
en eerder wil ik niet verlost zijn noch ontbonden,
voordat dit levend vuur zijn voedsel heeft verslonden.
Het dure lang of kort, wij troosten ons de pijn,
want anders mocht' ik nooit met God vereenigd zijn.
Laat branden zooals 't wil! Ja, laat de vlammen wassen,
tot de eigen wille gansch verslonden zij tot assche!
Dan lescht[1]) het vuur van zelf gelijk een leven sterft,
dat, uit- en afgeteerd, zijn kweekend voedsel derft.
o Eigen wil, die mij zoo lange hebt gescheiden
van God, het hoogste goed, hoe wil ik mij verblijden
in uwen ondergang; want ziet. na uwen dood
ben ik in God, mijn Lief, verlost uit allen nood!
Ach! zoetste JEZUS, ach! versterkt mij met uw krachten,
zoolang dit lijden duurt, opdat ik niet versmachte!

Goddelijk antwoord.

Zalig is de man die verzoeking verdraagt; want als hij beproefd zal geweest zijn, zoo zal hij de kroon des levens ontvangen, welke de Heere beloofd heeft dengenen die hem liefhebben. — Jacobus I : 12.

[1]) (dorst)lesschen, stillen, bedaren.

XXVI.

Wie zoude de afdwalingen verstaan? Reinig mij van de verborgen (afdwalingen). — Psalm XIX : 13.

De smeltkroes is voor het zilver, en de oven voor het goud, maar de Heere proeft de harten. — Spreuken XVII:3.

Op het XXVI. Zinnebeeld.

Van de louteringe der Ziel door lijden.

Als de mensch eens gereinigd is, zoo is er nog een nadere reiniging en dan nog een nadere.

Het sterven en verworden gaat op [1]) gelijk als het toenemen opgaat.

Niemand zal [2]) meenen, dat degene die des eeuwigen levens verzekerd is, daarom niet te lijden hebbe.

Wanneer de uitverkorenen in de helle komen, lijden zij die gaarne uit liefde, hoe wel het hun groote smerte is; gelijk als iemand die zich in 't lijden geeft voor een ander, dien hij hertelijk liefheeft, niet begeert, van 't lijden ontslagen te zijn (hoewel het hem groot lijden is), opdat die andere zijns lijdens vrij zij.

Hoe grooter dood, helle en verdoemenisse, hoe grooter leven, hemel en zaligheid. Hoe grooter dood, helle en angst, hoe grooter en hooger geboorte, hemel en leven daarna volgt.

Christus spreekt: *Wie niet verlaat enz.* Lucas XIV : 33. Wat de mensch verlaten zal, dat moet hij eerst hebben. Alzoo heeft de mensch nu eerst Vader, Moeder, Vrienden, rijkdom, wereldlijke eere, kunst enz. en deze verlating is een beeld van hetgeen dat hiernamaals ook verlaten wordt. Want wat men daaruit ontvangt, namelijk de vrucht, die uit de verrottinge of verwording van de aardsche dingen gewassen is, daaraan moet men dan ook wederom verrotten, en diezelve goederen ook verlaten. En uit zulk een verlating komt dan nog weer een hooger ontvangen, en een hooger vrucht, waaraan men dan al wederom verworden moet en uit dat verrotten dan ook honderdvoud weder voortkomt. Alzoo strekt zich het sterven en verrotten gedurig hooger en hooger; desgelijks ook de vrucht en het leven dat uit zulk sterven en verworden komt.

---

[1]) groeit.
[2]) moet.

Paulus spreekt: *Ik ellendig mensch, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?* Rom. VIII : 24. — Daar zal men merken [1]), dat Paulus geen lichaam des doods had aan die dingen, waar wij 't aan hebben, want daaraan was hij gestorven, en het was niet noodig dat hij daar meer aan stierf. Het ging hem niet meer aan, en hij had daar langer niet mede te doen, maar was uit veel sterven geheel in een hooger leven gekomen, waaraan hij al weder sterven moest en een lichaam des doods dragen. En hoe hooger hij in het leven kwam, hoe hooger hij ook in het sterven kwam.

Indien het goud gevoelen had en konde spreken, o! hoe zoude het van zulk een groot lijden zeggen [2]) eer 't tot zuiverheid gekomen was.

De mensche is in 't verborgen met veel dingen bezeten, waar hij niet van weet; die hij eerst bevindt, wanneer ze hem onttrokken worden. Ook gevoelt de mensch somwijlen nog des afgangs [3]) in zich en weet niet wat het is; hetwelk somtijds zoo zwaar valt dat het de Heere matigen moet.

Dat wij in zoo groot lijden komen, is niet daarom dat God lust aan ons lijden heeft, maar hij ontneemt ons de dingen daar wij op rusten, en dát is ons zulk een lijden.

---

[1]) Hier moet men opmerken.
[2]) kunnen spreken.
[3]) het vertrek, het afsterven daarvan.

JEZUS EN DE ZIEL.

HET DERDE DEEL.

De Ziele, zich aan de gaven, openbaring en inlichting Gods niet vergenoegende, begeert naar den aard der liefde, met haar beminde gansch vereenigd te zijn, en zich zelve in den goddelijken afgrond in te zinken als een druppel waters in den wijn.

Die den Heere aanhangt, is één geest met hem — 1 Corinthen VI : 17.

De Ziele haren God vast aanklevende.

Ach neen! ik laat u niet, ach neen!
Gij kunt noch zult mij niet ontvlieden:
ik houd aan God, mijn eenig EEN,
het ga zoo 't wil. En of 't geschiedde
dat aarde en hemelrijk verging,
het raakt mij niet; dat mag gebeuren.
Om Eén verlaat ik alle ding;
wie zou dat mijnen WIL ontscheuren?
Mijn God, mijn Lief, mijn eenig goed,
al ging mijn lijf en ziel te gronde,
zoo lang daar nog in mijn gemoed
een snak [1]), een vonkje wordt gevonden,
zoo lang wordt gij van mij bemind.
Met zoetheid hebt gij mij gevangen,
gelijk men lokt een spelend kind;
nu lust het mij u aan te hangen,
gij zijt mijn grond; waar zoude ik gaan?
Gij zijt mijn God, u houde ik stille,
mijn WILLEGEEST grijpt nergens aan;
gij moogt het maken naar uw wille.

Goddelijk antwoord.

In eenen kleinen toorn heb ik mijn aangezicht van u een oogenblik verborgen maar met eeuwige goedertierenheid zal ik mij uwer ontfermen. — Jesaja LIV : 8.

[1]) snik, zucht.

XXVII.

Wien heb ik (nevens u) in den hemel? Nevens u lust mij ook niets op aarde. Bezwijkt mijn vleesch en mijn harte, zoo is God de rotssteen mijns harten en mijn deel in eeuwigheid. — Psalm LXXIII : 25, 26.

Op het XXVII. Zinnebeeld.

Van een sterk aanhangen der Ziele aan God in ware gelatenheid.

Of het scheen dat gij mij verlaten woudt, o God mijn Vader! en dat gij, uw aangezicht verbergende, tot mij spraakt: Ik wil u niet — zoo wil ik toch u en anders wil ik niets als u. Mag ik u niet hebben, zoo wil ik niets; nu ik u eens lief gekregen heb, zijn mij alle dingen, die gij niet zijt, ijdel, en zij mogen [1]) mij niet vernoegen. Gij kunt mij ook niet ontvluchten, o God, mijn Lief! Want ik hange aan uwen hals, met mijnen Wille; ik heb mijn wille van alles afgekeerd om u alleen vast te houden, ik heb mijnen wille gansch in uwen wille overgegeven. Daarom, o Heer, maakt het met mij zooals 't u op het hoogste [2]) behagelijk is. Ik overgeve en offere mij in den verborgen afgrond uwer Godheid, o Heere! Wilt gij mij behouden of verdoemen, dat staat in uwe macht; uw wil geschiede aan mij.

Al gingen mijn lijf en Ziele (zoo 't mogelijk ware) te niet, zoo lang als er nog een vonkje levens in mij is, zoo lang wil ik u liefhebben, zoo lang wil ik mij aan u houden en nergens anders wil ik met mijnen wille aangrijpen.

Met de zoetigheid der verwonde liefde hebt gij mij tot u getrokken, en gebracht tot de gevangene liefde, daar ik u niet ontloopen kon, en nu ben ik gekomen in de razende liefde. Het ga nu alles zoo 't wil, ik verlate u nimmer meer.

Ach! Dat wij aldus, zonder liegen, uit een oprecht herte spreken mochten! Daartoe helpe ons de vloeiende fontein der eeuwige goedheid. Amen!

De mensch houde zich in 't lijden zonder vermakelijkheid [3]) der kreaturen, en zoeke geen trooster noch beklager, maar zette dat alles aan den Heere. Hij zij ongetroost en onbeklaagd tot dat de Heere komt, en hij versmade

---

[1]) vermogen, kunnen.
[2]) het meest.
[3]) vermaak, genot.

alle vreemde uitbreuk en uitvlucht [1]) en verwachte den Heere. De Heere zal getrouw aan hem houden, in rechte maat en orde, hem laten lijden tot Zijn eere, en tot des menschen vordering [2]), of voortbrenging [3]) hetwelk de mensch zichzelf verhinderen zoude, wanneer hij, ongelaten in 't lijden, den Heere niet verwachtte.

Het lijden draagt een groote vrucht in zich; daarom zal men daarin op den Heere wachten.

De Psalmist spreekt: *Ik heb den Heere lang verwacht en hij heeft zich tot mij geneigd en mijn geroep gehoord.* — Psalm XL : 2;

Ik wacht op den Heer, van den eenen morgen tot den anderen [4]) — Psalm CXXX : 6;

en Jesaja: o *Wel al degenen die op God wachten!* [5]) *Die hem verwachten, zullen nimmer te schande worden.* — Jesaja XXX : 18.

[1]) „Ausbruch und Ausflucht?"
[2]) bevordering.
[3]) vooruitbrenging.
[4]) citaat uit de Bijbelvertaling 1563.
[5]) Dito (niet letterlijk).

De Ziele door de Goddelijke genade verkwikt.

Zoo wordt een Rozenhof met morgendauw bespoeld,
van 't Westenwindje zacht en vriend'lijk aangeblazen,
gelijk des Heeren geest mijn aangezicht verkoelt
nu ik, in wederwil van al des vijands razen,
gegroend in 't Paradijs door eene scherpe dood,
mijns Heeren bloempje ben, besprengd met zijnen bloede,
dat hij uit lout're liefde op mijne blaad'ren goot;
Dat is een levensdauw die 't geestlijk lijf kan voeden.
Zijn kracht is mijne tuin, zijn vriend'lijk aangezicht
mijn schoone zonneschijn. — o Wereld! toeft niet langer:
gaat door den dood uws Zelfs in 't ongeschapen licht;
in 't sterven wordt uw grond van 't rechte leven zwanger
en baart het nieuwe kind dat, door Gods geest geteeld,
zijn oorsprong schoon gelijkt, en met een volle weelde
in eeuwigheid voor Gods — zijns Vaders — oogen speelt,
een zaligheid, van mij noch iemand uit te beelden.
o Werelds wijsheid, dwaas vernuft, wat zijt gij blind,
en meent dat niemand, schoon hij breekt door hel en zonden,
het schoone Paradijs in dezen [1]) leven vindt.
Neen, door het oude Dier en wordt het nooit gevonden,
maar 't nieuwgeboren kind uit Water en uit Geest,
wordt door den Bruidegom geleid in groote vreugden,
en schouwt somwijl dat land, daar 't voor geen uitgang [2])
vreest,
maar eeuwig wonen zal, bekleed met schoone deugden.

Goddelijk antwoord.

Die overwint, ik zal hem geven te eten van den boom des levens, die in het midden van het Paradijs Gods is. — Openbaring II : 7.

---

[1]) dit.
[2]) einde.

XXVIII.

Hij kusse mij met de kussen zijns monds, want uwe uitnemende liefde is beter dan wijn. — Hooglied I : 2.

Mijn liefste is mijn, en ik ben zijn, die weidt onder de leliën. — Hooglied II : 16.

Op het XXVIII. Zinnebeeld.

Van dank en lof der Ziele aan haar Verlosser.

Nu zij u, o groote God, in uwe kracht en zoetigheid lof, dank, sterkte, prijs en eere, dat gij mij van den Drijver der angst verlost hebt. o Gij schoonste Lief, mijn herte vattet u! [1]) Waar zijt gij zoo lange geweest? Mij dacht, ik was in de Hel in Gods toorn. o Allervriendelijkste Lief, blijft toch bij mij, weest toch mijne vreugde en verkwikking, geleid mij toch op rechte wegen. In uwe liefde overgeef ik mij [2]). Ach! ik ben voor u donker, maak mij toch licht, o edel Lief, geeft mij toch uwe zoete paarl, legt ze toch in mij.

o Groote God in Christus Jezus, nu prijze en loof ik u in uwe waarheid, groote macht en heerlijkheid, dat gij mij hebt mijne zonden vergeven, en hebt mij met uwe kracht vervuld. Ik juiche u [3]) in mijn leven, en loove u in uwe vastigheid, welke niemand opsluiten [4]) kan als uw geest in uwe barmhartigheid. Mijne gebeenten verheugen zich in uwe kracht en mijn herte speelt in uwe liefde. Dank zij u eeuwiglijk, dat gij mij uit der helle verlost, en den dood in mij tot een leven gemaakt hebt. Tegenwoordig bevind ik uwe beloofde waarheid, o zoetste Lief! Laat mij toch niet weder van u wijken; vereert mij toch uw paarlenkrans en blijf in mij; weest toch mijn eigendom, dat ik mij eeuwig in u verheuge. [5])

Psalm XXIII: ***De Heere is mijn herder, mij zal niets ontbreken.***

Hij doet mij nederliggen in grazige weiden; hij voert mij zachtkens aan zeer stille wateren.

Hij verkwikt mijne ziele, hij leidt mij in het spoor der gerechtigheid om zijns naams wille.

---

[1]) fasset dich."
[2]) „ergebe ich mich."
[3]) „jauchze dir."
[4]) „aufschliessen", opensluiten.
[5]) *Bl. 124, al. 1 en 2 = Böhme, ed. Sch., Bd. 1, bl. 26, no. 46.*

Al ging ik ook in een dal der schaduw des doods, ik zoude geen kwaad vreezen, want gij zijt met mij; uw stok en uw staf, die vertroosten mij.

Gij richt de tafel toe voor mijn aangezicht, tegenover mijne tegenpartijders; gij maakt mijn hoofd vet met olie, mijn beker is overvloeiende.

Immers zullen mij het goede en de weldadigheid volgen alle de dagen mijns levens, en ik zal in het huis des Heeren blijven in lengte van dagen.

Psalm CIII : 1, 2, 3, 4. — *Loof den Heere, mijne ziele, en al wat binnen in mij is zijnen heiligen naam.*

Loof den Heere, mijne Ziel en vergeet geene van zijne weldaden;

die al uwe ongerechtigheid vergeeft, die alle uwe krankheden geneest;

die uw leven verlost van het verderf, die u kroont met goedertierenheid en barmhartigheden.

Een kusje van uw zoete mond,
o God! mijn Lief, mijn overschoone,
nam ik voor al de Koningskronen,
en Scepters van het aardsche Rond.
Eén blikje in mijn Ziele-grond
is veel maal meer dan alle weelden,
die zich de wereld kan verbeelden,
of die ooit mensch op aarde vond.

De Ziele spreekt van de loutere vereeniging met God.

Gelijk een waterdrup, geplengd in rooden wijn,
zich zelf zoo gansch verliest aan smaak, aan reuk en verwe,
zoo louter moet de geest in God versmolten zijn,
en gansch, te gronde toe, haar' eigen wille sterven.
Dat is de eisch, die God aan zijne scheps'len doet;
al wat zich hier verheft en kant [1]), wordt uitgespogen.
Dit doet de liefde uit een oprecht en rein gemoed
dat altijd voor zijn God in kleinheid leit gebogen.
Wat dwaasheid houdt ons af van dezen waarden dood?
o Zalig zinken in een zee van ware weelde,
waar de arme menschheid schoon en rijk'lijk wordt vergood,
en spant de kroon van al wat de eeuw'ge wijsheid beeldde.
Beschouwt eens recht, mijn Ziel, vindt gij des vredes maat
in 't eeuwig koninkrijk waar uit zoo veel gemoeden [2]),
uit zooveel duizenden maar ééne WILLE gaat,
in de eeuwige oorsprong en fontein van alle goeden!
Mijn Lief, mijn Bruidegom, mijn allerschoonste Heer!
Ach eenig, eeuwig EEN, mijn rijkdom, mijn hoogwaarde,
gij zijt het eenig àl, en al wat ik begeer!
Wien heb ik nevens u in hemel of op aarde?

Goddelijk antwoord.

Die mijn vleesch eet en mijn bloed drinkt, die blijft in mij en ik in hem. Johannes VI : 56.
Opdat zij allen één zijn, gelijkerwijs gij Vader in mij, en ik in u, dat ook zij in ons één zijn.
Ik in hen, en gij in mij. Johannes XVII : 21, 23.

---

[1]) tegenkant.
[2]) gemoederen.

XXIX.

Indien wij met hem ééne plant geworden zijn in de gelijkmaking zijns doods, zoo zullen wij het ook zijn (in de gelijkmaking zijner) opstanding. — Romeinen VI : 5.

Die den Heere aanhangt, is één geest (met hem). — 1 Corinthiërs VI : 17.

Op het XXIX. Zinnebeeld.

Van de vereeniging met God.

Wanneer wij het woord liefde noemen, zoo meenen wij daarmede een vereenigende kracht die van hem, die daar lief heeft, en van dengene die geliefd wordt, begeert één ding te maken. Doch dewijl het niet mogelijk is dat twee dingen geheel en in alle manieren één ding zouden worden, of het ééne moest gansch vergaan, zoo zoekt de liefde evenwel de allernaaste en bekwaamste [1]) vereeniging. En alhoewel het is dat de gelijkenissen den mensch een weinig kunnen onderwijzen, zoo zijn ze nochtans aan de ware vereeniging, die de Ziele met God hebben mag [2]), even ongelijk als God hooger is als alle kreaturen.

Zie den geënten boom. De ent wordt door het voedsel der aarde met den stam een boom: alzoo wordt de Ziele door het voedsel der genade en liefde één geest met den Geest Gods.

Wanneer men een druppel waters in een vat met wijn laat vallen, zoo verandert het water in wijn; het verliest zijn eigen natuur, en neemt de natuur van den wijn aan, in verwe, reuk, smaak, en alle krachten. Alzoo valt ook de Ziel in de ongemetenheid Gods, als een druppel waters in de grootheid der Zee, en zij behoudt alleen het wezen eener Ziel, maar alle de krachten zijn vergood, dat is: met God doorvloeid, gelijk een sterre, die van nature duister zijnde, met de klaarheid der zonne doorvloeid wordt.

Daar is nog een gelijkenis van twee spiegels. Wanneer men dezelve tegen(over) elkanderen stelt, zoo ontvangt elk des anderen beeld geheel in zich, met zijn eigen beeld, dat in den anderen spiegel afgebeeld is. Alzoo is 't ook met de eeuwigheid en des menschen herte. Wanneer uit

---

[1]) gemakkelijkste.
[2]) kan.

het boek der liefde [1]) deze woorden vervuld worden: *mijne Liefste is tot mij gekeerd, en ik ben tot hem gekeerd,* dan zijn deze twee spiegels tegen(over) elkander gezet. Als God dan de Ziele verklaren [2]) wil met het licht der Majesteit, zoo ontvangt de Ziele het beeld, en de klaarheid [3]) en het bekennen [4]) en gebruiken Gods in zich zelve volkomen, en haar eigen bekennen en gebruiken Gods veel volmaakter als de uiterlijke spiegels doen, want die blijven altoos wezenlijk van elkander gescheiden. Maar de Ziele, alzoodra als zij het heerlijke beeld des eeuwigen spiegels met zijn onbegrijpelijke klaarheid ontvangt, zoo wordt zij in dienzelven oogenblik met dien onbegrijpelijken heerlijken, klaren, goddelijken spiegel vereenigd, en daarin verslonden en versmolten, gelijk een druppel waters in den wijn versmelt, of als een vliegende vonk in een groot vuur. [5])

[1]) Hooglied.
[2]) verheerlijken.
[3]) heerlijkheid.
[4]) belijden.
[5]) „De ziel wordt met de pure Godheid vereenigd, zoodat zij daarin niet meer als een afzonderlijk wezen terug te vinden is, evenmin als *een droppel wijn midden in de zee*" (Eckart).

De Ziele tegen de Wereld.

Ja, 't is gelijk. Zoo dwaas ik voor uw oogen zij,
zoo dwaas, o wereld! zijt gij wederom voor mij!
Zoo dwaas als gij mij acht, wijl ik de wellust hate,
en alle dingen om het Eenig Goed verlate,
zoo dwaas schat ik u weer, dat gij het ál behoudt
als 't eenig ware goed, en kiest den slijk voor 't goud.
Ja, zegt gij, 't uwe is wind; ik tast mijn schat met handen.
— o onverstandig dier, verberg u nu voor [1]) schande!
Zijt gij zoo wijs, en laat een schoonen diamant,
schoon gij hem scheldt voor wind, niet varen uit uw' hand,
veel minder zult gij mij — al noemt gij 't rook en winden —
den parel rooven die ik in mijn hert bevinde.
O onverstandig dier! het levende gemoed
grijpt veel maal vaster als gij ooit met handen doet!
Doch 't is vergeefs met u, o blind vernuft, te strijden!
Als dag en nacht verschilt, zoo zijn wij ook gescheiden:
ik ben een vrucht in 't licht, gij in de duisterheid,
elk wast uit zijnen grond tot aan den rijpen tijd;
dan oogst elk rijk zijn vrucht met lust in zijne schuren;
uw schat valt van u weg, mijn schat zal eeuwig duren.

Goddelijk antwoord.

Vergadert u geen schatten op de aarde, waar ze de mot en de roest verderft, en waar de dieven doorgraven en stelen; maar vergadert u schatten in den hemel waar ze noch mot noch roest verderft en waar de dieven niet doorgraven noch stelen. Want waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn. — Matth. VI : 19, 20, 21.

[1]) vanwege, uit.

XXX.

Hebt de wereld niet lief noch 't geen in de wereld is: Zoo iemand de wereld liefheeft, de liefde des Vaders is niet in hem. — 1 Joh. II : 15.

Op het XXX. Zinnebeeld.

Van den schat des gemoeds, en van de grofheid der wereldsche menschen.

Daar is geen grooter dwaasheid voor de wereld als het leven van een Christen, want zij ziet hem alle die dingen, daar zij haar heil en hoogste vermaak in zet, als drek wegwerpen en versmaden. En dewijl zij grof, plomp en diersch [1]) is, zoo wordt zij niet gewaar waarom dat deze verlating [2]) geschiedt. Zij noemt hem dwaas en uitzinnig, ziende dat hij al zijne goederen verkoopt, maar van den hoogwaardigen schat, dierbaarder dan alle Koninkrijken der aarde, die hij in den Akker gevonden heeft, weet zij niets. Zij meent dat hij zich met rook en wind verzadigt, want zij kent geen goed noch rijkdom, als wat zij met haar dierlijke handen tast. Wat men haar van het tasten of voelen des gemoeds zegt, dat kan zij niet verstaan, meenende dat het inbeeldingen en bedriegelijke droomerijen zijn. Nochtans behoorde zij zoo plomp niet te zijn, dat ze niet zou kunnen verstaan dat het edelste en subtielste minder kan bedrogen worden als het grove en plompe. Nu is immers het gemoed des menschen de fontein en welbron des levens, meerder als de uiterlijke leden des groven lichaams, dat zijn beweginge van diens uitvloeiende krachten ontvangt en meerder als de uiterlijke zinnen, die van hem als uit hunnen wortel ontstaan. Meent gij nu dat deze edele grond niet kan onderscheiden, of zij wezenlijke waarheid of dat zij een wegvliegende damp heeft, daar [3]) gij in uw grofheid wel weet te onderscheiden, of gij een paarl of een stroohalm in uw uiterlijke hand hebt? o Verblinde mensch, hoe zijt gij zoo gansch in het dierlijke leven overgegeven! Och, hoe dwaas en uitzinnig zijt gij voor ons, dat gij het tijdelijke en vergan-

[1]) dierlijk.
[2]) in de steek lating.
[3]) terwijl.

kelijke voor het eeuwige en onverderfelijke verkiest. o, Aan welk een ontrouwen vriend verbindt gij u, aan deze bedriegelijke wereld, die haar beminnaars in de ure des doods niet de allerminste vertroosting toebrengt, hen verlaat, en laat ze arm, naakt en ellendig henen varen. Gij ziet dit immers dagelijks voor oogen. Waarom zijt gij dan nog zoo dol? Och, hoe gaarn wouden wij u tot onze gespélen hebben in het eeuwig groenende en vruchtdragende Paradijs, daar God onze Vader ons zoo vriendelijk verwacht en ons als zijne lieve kinderen der genade in zijn vaderlijke armen omvangen wil; daar wij eeuwig in volle vrede en vreugde voor zijn allerheiligste aangezicht zullen spelen.

Och, word toch wijs, en houd het voor geen waan! De dingen die verre schijnen, komen eindeling nabij. Waak op en bemerkt met aandacht, of gij in deze wereld thuis hoort.

Indien gij de vruchten eens vreemden lands eet, zoo gelooft gij wel dat er zoodanig een land is daar die vruchten gewassen zijn. Waarom zou dan de Ziele, etende de zoete vruchten des Paradijzes, nog twijfelen of er ook een Paradijs zoude zijn?

o Neen! En waart gij wijs, gij zoudt diegenen gelooven, die liever sterven, eer dat zij u voorliegen zouden. Gij gelooft toch doorgaans de gemeene [1]) wereld wel; laat u het herte niet langer verstokken en verblinden door hem die u gaarne eeuwig in zijn gezelschap had.

---

[1]) gewone.

De Ziele vergelijkt al het doen des werelds bij kinderspel.

Verwondert u dat zoo, o wijze wereldling,
dat ik mij niet verheuge in eenig wereldsch ding?
Zoo weinig als gij u van herten kunt vermaken,
en recht vernoegen laat van de allerminste zaken,
en beuzelingen daar 't onnoozel kind mee speelt,
dat zich van wat gerings en kleins wat groots verbeeldt,
zoo weinig kunnen mij alle aardsche dingen geven,
daar gij mede overbrengt den tijd van 't gansche leven.
Het geld en goed, het goud en zilver, de eed'le steen,
de lekkre spijze en drank, de sierelijke kleên,
de macht en achtbaarheid, gediend en aangebeden,
de schoolgeleerdheid, kunst en wereldlijke zeden,
de weelde en wellust, en het vleeschelijk gemak,
en and're dingen, die hooren [1]) om het pak,
den groven, zwaren last der Zielen te vergrooten —
dat alles zie ik aan als gij der kinderen kooten, [2])
en minder speeltuig, daar zich 't knaapje mee vermaakt
in zijn onwijsheid, eer 't tot de deftigheid geraakt.
Maar God zij lof, wij zijn die kindsheid al ontwassen;
't vermaak der kinderspels en zoude ons niet wel passen
voor 's Vaders oogen, die ons tot wat hoogers riep,
toen hij de Ziel zoo schoon tot zijn vriendinne schiep.
Hij zelve is de Schat der Ziel, en die hem vinden,
die achten 't àl, met mij, voor ijdelheid en winden.

Goddelijk antwoord.

Zoekt de dingen die boven zijn, waar Christus is zittende aan de rechter(hand) Gods; bedenkt de dingen die boven zijn, niet die op de aarde zijn. — Col. III : 1, 2.

---

[1]) erbij hooren.
[2]) koot-spel (zie 't prentje).

XXXI.

IJdelheid der ijdelheden, zegt de Prediker, ijdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid. — Prediker I : 2.

Op het XXXI. Zinnebeeld.

De woorden der opperste Wijsheid; en van de ijdelheid aller uitwendige dingen.

Spreuken 1 : 20-33. — *De opperste Wijsheid roept overluid daar buiten, zij verheft hare stemme op de straten.*

Zij roept in het voorste der woelige plaatsen, aan de deuren der poorten spreekt zij hare redenen in de stad;

Gij onverstandigen, hoe lang zult gij het onverstand beminnen, en de spotters voor zich de spotternij begeeren en de zotten wetenschap haten?

Keert u tot mijne bestrafting, zie, ik zal mijnen geest ulieden overvloediglijk uitstorten, ik zal mijne woorden u bekend maken.

Dewijl ik geroepen heb en gijlieden geweigerd hebt, mijne hand uitgestrekt heb en daar niemand was die opmerkte,

en hebt al mijnen raad verworpen en mijne bestrafting niet gewild:

Zoo zal ik ook in u lieder verderf lachen, ik zal spotten wanneer Uwe vreeze komt,

Wanneer uwe vreeze komt gelijk eene verwoesting, en uw verderf aankomt als een wervelwind, wanneer u benauwdheid en angst overkomt.

Dan zullen zij tot mij roepen maar ik zal niet antwoorden, zij zullen mij vroeg zoeken maar zullen mij niet vinden:

daarom dat zij de wetenschap gehaat hebben, en de vreeze des HEEREN niet hebben verkoren.

Zij hebben in mijnen raad niet bewilligd, alle mijne bestraffingen hebben zij versmaad:

Zoo zullen zij eten van de vrucht huns wegs en zich verzadigen met hunne raadslagen.

Want de afkeering des onverstandigen zal ze dooden en de voorspoed der zotten zal ze verderven;

maar die naar mij hoort, zal zeker wonen, en hij zal gerust zijn van de vreeze des kwaads. —

— *IJdelheid der ijdelheden, zegt de Prediker, ijdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid* — Pred. 1 : 2. —

— *Ik zag alle de werken áán die onder de zon geschieden:* — *en zie, het was al ijdelheid en kwelling des geestes* — Pred. I : 14. —

— Pred. II : 4, 5, 6, 7, 8, 11 — *Ik maakte mij groote werken, ik bouwde mij huizen, ik plantte mij wijngaarden;*

ik maakte mij hoven en lusthoven, en ik plantte boomen in dezelve van allerlei vrucht;

ik maakte mij vijvers van wateren, om daarmede te bewateren het woud dat met boomen groende;

ik kreeg knechten en maagden, en ik had kinderen des huizes, ook had ik een groot bezit van runderen en schapen, meer dan allen die vóór mij te Jeruzalem geweest waren;

ik vergaderde mij ook zilver en goud en kleinoodiën der koningen en der landschappen, ik bestelde mij Zangers en Zangeressen en wellustigheden der menschenkinderen, snarenspel, ja allerlei snarenspel, enz.

toen wendde ik mij tot alle mijne werken, die mijne handen gemaakt hadden en tot den arbeid dien ik werkende gearbeid had, — zie, het was al ijdelheid en kwelling des geestes, en daarin was geen voordeel onder de zon.

Alles wat niet God is of niet om Gods wil geschiedt, is ijdelheid. Alle werken en woorden die niet om Gods wille en te zijner eere geschieden, die zijn verloren. Alle dingen te verlaten om God te verkrijgen, dat is de ware wijsheid, want God is het eenige goed.

De Ziele roemt de geestelijke schoonheid hoog boven de wereldsche.

Wij zijn zoo slecht [1]) niet als gij meent,
dat wij geen schoonheid zouden minnen:
al ons versiersel is van binnen,
niet van een worm of vee ontleend. [2])
Wat hoorde 't meest te zijn geprezen?
Gij siert een haast verdwijnend beest [3]);
wij sieren schoon een eeuw'gen geest
met hooge verwen uit Gods wezen.
't Zijn geest-gedachten, zoo gij 't acht;
geen droomen en geen beuzelingen,
maar ware, wezenlijke dingen,
die grijp'lijk zijn, bestaande uit kracht.
o Zaagt gij 't kleed, het lijf der Zielen
zoo dun en klaar als kristallijn,
doorvloeid van de eeuw'ge zonneschijn,
gij zoudt voor deze schoonheid knielen.
Wij ruilden met geen Koningswijf;
de Zijde, 't Purper en Scharlaken
en kunnen haar zoo schoon niet maken,
al was 't van goud en paarlen stijf.
Daarom, o mensch! gij zijt bedrogen,
of gij geen schoon van buiten ziet,
de ware schoonheid kent gij niet;
een duisternis bedekt uw oogen.

Goddelijk antwoord.

Des Konings dochter is geheel verheerlijkt, inwendig. — Psalm XLV : 14.

---

[1]) eenvoudig, slicht.
[2]) niet van zijde of wol of pels.
[3]) 't lichaam.

XXXII.

Welker versiersel zij, niet hetgeen uiterlijk is (bestaande) in het vlechten des haars, en omhangen van goud of van kleederen aan te trekken, maar de verborgen mensch des harten, in het onverderfelijk (versiersel) van eenen zachtmoedigen en stillen geest, die kostelijk is voor God. — 1 Petrus III : 3, 4.

Op het XXXII. Zinnebeeld.

Van de inwendige geestelijke schoonheid.

Als men van inwendige sieraden en schoonheden spreekt, zoo moet gij niet meenen dat het zelve maar gelijkenissen zijn. o Neen, het is alles wezenlijk. Zaagt gij de schoonheid der nieuwe geboorte, gij mocht u niet hoog genoeg kunnen verwonderen. Een diamant, robijn, of andere edele steen, liggende in de klare zonneschijn, is zeer doorluchtig, glinsterende en schoon. De nieuwe kreatuur, die in den ouden groven mensch verborgen opwast door het voedsel van het water des eeuwigen levens (hetwelk de gansche Godheid vervult) en door den H. Geest, is doorluchtig als kristal; zij vergelijkt zich met het eeuwig licht der goddelijke Majesteit, van hetwelk zij gansch doorschenen wordt. Wat dit nu voor een schoonheid is, kan niet met woorden uitgesproken worden, maar God kan het dien hij wil, door 't opdoen [1]) der geestelijke oogen, wel laten zien.

Wanneer de mensch met alle oefeningen den uiterlijken mensch meetrekt in den inwendigen, vernuftigen mensch, en deze twee menschen (namelijk de zinnelijke krachten en de vernuftige krachten) zich gansch eendrachtig opdragen in [2]) den allerinwendigsten mensch (dat is: in de verborgenheid des geestes, daar het ware goddelijke beeld in ligt) — en zich dan gansch indringen in den goddelijken afgrond, waarin de mensch eeuwig was in zijne ongeschapenheid [3]), — en wanneer de barmhertige God den mensch alzóó vindt in zijne louterheid en in de blootheid toegekeerd [4]) — zoo neigt zich de goddelijke, vaderlijke Afgrond en zinkt in den louteren, (naar hem) toegekeerden grond (mensch). En daar over heen vormt hij den geschapen grond en trekt

---

[1]) openen.
[2]) overdragen, overgeven.
[3]) ongeschapen reeds van eeuwigheid af was.
[4]) met de „blootheid" zijner ziel naar God toegekeerd.

hem in de ongeschapenheid, opdat de loutere geest des menschen alzoo één met hem worde. Mocht het zijn [1]) dat de mensch zich zelven zien konde, zoo zag hij zich zelven zóó bovenmate edel in God, dat hij ganschelijk meende [2]), hij ware zelve God en dan zag hij zich zelven honderdduizendmaal edeler dan hij zelve is.

Een ander mag zijn duren tijd besteden,
om 't logge lijf met sierlijkheid te kleeden,
opdat het dier in een gemaakten schijn
het schoonste kind en aangezien zou zijn,
terwijl de Ziel, die eeuwig blijft in 't leven,
met duisternis ellendig is omgeven,
en voor [4]) het beeld der Godheid, na den dood
het slangenbeeld [5]) moet dragen al te snood. —
Wij willen maar de inwendigheid versieren,
en vleesch en bloed, dat dier, zoo hoog niet vieren.
Die ezel mag onwaardig henen gaan;
men mag hem vrij bespotten en versmaân;
wij willen niet op zijn gevallen passen [6])
als 't nieuwe beeld maar aan de Ziel mag wassen
en worden tot een tempel toebereid,
daar God in woont met zijne Majesteit.

[1]) kon het geschieden.
[2]) meenen zoude.
[3]) aanzienlijk, voornaam.
[4]) in plaats van.
[5]) het beeld (teeken) van den Verleider, den Duivel.
[6]) op zijn believen letten.

De Ziele betracht de Koninklijke regeeringe Gods.

De hooge hemel is uw troon,
en de aarde een voetbank uwer voeten.
Ja, Koning, dien alle Eng'len groeten,
u past de Scepter en de Kroon,
gelijk in 't Rijk der Serafijnen
zoo schoon ook in des menschen hert.
Wanneer dat uwen hemel werd,
daar gij als Koning komt verschijnen,
dan wordt het vleesch uw voetschabèl, [1])
en onderdanig aan de krachten,
die op des Konings wenken wachten,
en vliegen op zijn hoog bevel.
Dan worden de uiterlijke leden
een slaaf van 't Koninklijk gemoed;
dan wordt de slang in vleesch en bloed
den ganschen dag zijn kop vertreden,
zoo lange tot de scherpe dood
zijn roofslot stoort en maalt tot assche.
Dan is de Ziel 't gevaar ontwassen,
en eeuwig buiten alle nood.

Goddelijk antwoord.

Het Koninkrijk Gods komt niet met uiterlijk gelaat, en men zal niet zeggen: zie hier of dáár;
Want zie, het Koninkrijk Gods is binnen ulieden. — Lucas XVII : 20, 21.

[1]) voetbank.

XXXIII.

Uw Koninkrijk kome; uw wil geschiede gelijk in den hemel alzóó ook op de aarde. — Matth. VI : 10.

Op het XXXIII. Zinnebeeld.

Van het Rijk Gods.

Daar staat geschreven: *De Hemel is mijn troon en de Aarde is mijn voetbank.* Wanneer des menschen gemoed Gods hemel en stoel is, zoo heeft God het vleesch in onderdanigheid en alzoo is 't zijne voetbank.

Christus spreekt: *Maar zoekt eerst het Koninkrijk Gods en zijne gerechtigheid, en alle deze dingen zullen u toegeworpen worden.* — Matth. VI : 33.

Dat is: zoekt alleen waarlijk God; die is alleen het ware eeuwige rijk, hetwelk in der waarheid een iegelijk dienaar Gods gegeven wordt. En om dit rijk bidt een ieder mensen dagelijks in zijn Vader-ons, welk gebed zoo voortreffelijk, edel, goed en nuttig is, dat gij zelve niet weet wat gij bidt. God is zelf zijn Rijk, en in dat rijk regeert hij in alle vernuftige kreaturen. Alzoo 't geen daar wij om bidden, is in der waarheid God zelve met al zijne rijkdommen. In dat zelve rijk wordt God onze Vader en hier bewijst zich de vaderlijke trouw, en zijn vaderlijke kracht, indien hij waarlijk plaats in ons vindt, om te werken zijn edel werk; daarin wordt waarlijk de name Gods geheiligd, groot gemaakt, en bekend. Dit is zijn geheiligd-worden-in-ons: dat hij ons waarlijk beheerschen en regeeren moge en zijn edele werk werken zonder alle [1]) hindernis. Daar geschiedt dan zijn wil op de aarde als in den hemel, dat is: in ons als in hemzelf, in den hemel, die hij zelve is.

Het rijk Gods is bloot louter God alleen, en niets anders. Want zoo de aankleverigheid in de zuivere menschen al te samen afgeworpen wordt [2]), dan geschiedt daar waarlijk de wil Gods op de aarde als in den Hemel zooals 't de Vader in eeuwigheid gewild heeft in den hemel, dat is in zijnen Zoon. Dat is: wanneer ('t met) den

---

[1]) eenige.

[2]) zoo in de zuivere menschen al het hun aanklevende van hen wordt afgeworpen.

mensch alzoo staat, dat hij niets anders meent, begeert noch wil, dan den wille Gods, zoo wordt hij zelve Gods Rijk, en God regeert waarlijk in hem. Daar zit dan de eeuwige Heere op zijnen Koninklijken Troon, en gebiedt en regeert ganschelijk den mensch naar al zijnen wille. Dit edel Rijk is eigenlijk in den allerbinnensten grond des menschen.

Indien wij nu het Rijk Gods willen zoeken en vinden, zoo moeten wij ons zelven en vreemde zorgen verliezen, want Christus de Zone Gods heeft gesproken: *Die zijne Ziele verliest, die zal ze behouden.* Marcus VIII : 35. — Dit geschiedt in een verloochenen zijns zelfs, dat is, dat de mensch zichzelven te buiten ga[1]), te gronde[2]) in al hetgene daar hij zich zelven in vindt, èn van binnen èn van buiten. Dat verleene ons God.

[1]) buiten zich zelven ga.
[2]) den grond zoeke.

De Ziele neemt alles in gelatenheid aan uit de hand Gods.

In wien nog zulk een prikkel steekt
door 's ouden Adams booze krachten
dat hij zich aan zijn vijand wreekt
met werken, woorden of gedachten,
die doet gelijk een booze hond
die, misgedeeld van 't rechte weten,
den steen bestormt met zijnen mond,
die hem was naar het lijf gesmeten.
Die diersheid [1]) doet geen god'lijk beeld [2]).
Wat hem genaakt van kruis of lijden,
wat hem de boosheid mededeelt,
al treft het leed van alle zijden,
hij ziet op God in zoet en zuur,
hij neemt het alles van Gods handen
en wreekt zich aan geen kreatuur.
Hij is vereerd met schade en schande
en dankt zijn Schepper nacht en dag
dat hij zijn God in 't lijdend leven
een weinigje gelijken mag.
Ach Heiland! wil het hun vergeven!
Al is 't hun kwaad, het is mij goed;
vergeef hun deze onwijze daden.
Zoo valt een Christen God te voet,
en smeekt uit liefde voor de kwaden.

Goddelijk antwoord.

Ik zegge u, dat gij den booze niet wederstaat; maar zoo wie u op de rechterwang slaat, keer hem ook de andere toe. — Matth. V : 39.

---

[1]) zoo dierlijk.
[2]) naar Gods beeld geschapen mensch.

XXXIV.

Wij worden gescholden en wij zegenen, wij worden vervolgd en wij verdragen. — 1 Cor. IV : 12.

Op het XXXIV. Zinnebeeld.

Van weerlooze gelatenheid; hoe men in alle toevallen [1]) op God alleen moet zien.

Zoo een Beer of Hond met een spies gestoken of met een steen geworpen wordt, bijt hij met een grooten grim op dezelve, als hadde het die spies of de steen gedaan. Maar zoo zal [2]) een Christen niet doen, maar alles van God gelijk nemen in geduld, en niet met toorn en grimmigheid zich wreken aan zijn wederpartij, ook niet vloeken wie hem beleedigd of versmaad heeft, maar zegenen die hem vloeken. Want gelijk als niet de spies en de steen iets doen kan zonder dien die ze voert, alzoo mogen [3]) ook booze menschen, welke van God voor spiesen en steenen gebruikt worden, niets doen zonder God. Niet dat God de boozen dwingt om boosheid te doen, en de vromen te beschadigen, maar hij laat het hun toe tot oefening der vromen.

God dwingt geen eenig mensch, maar dewijl buiten God geen muschken ter aarde valt, en geen haar van ons hoofd, zoo zullen [2]) wij alle dingen gelijk van God nemen, het goede en het kwade, het zoete en het zure. Van God zullen wij het nemen, en niet van de spies of steen, dat is: van booze menschen, want zij kunnen niets doen zonder de toelating Gods.

Nu is hier een noodig punt te bemerken in hetwelk veel menschen dolen: booze menschen kunnen mij niets doen zonder God, of zonder Gods wille. Alzoo wanneer mij iemand zeer beschadigde aan mijn lijf, of mij verwurgde, dat had God wel van eeuwigheid af voorzien doch door zulke voorziening was de doodslager niet gedwongen geworden, alsof hij het had moeten doen. Want het was niet noodwendig. Want hij kon het ook wel niet doen. God dwingt niemand tot boosheid; de eigen booze wil

[1]) lotgevallen.
[2]) moet.
[3]) kunnen.

doet het zonder den wille Gods. Alzoo geschiedt aldus boosheid tegen den wil Gods en daar mag [1]) toch niet geschieden zonder God. God gehengt het en laat het toe dat er boosheid geschiedt, maar niemand dwingt hij daar toe.

Wanneer nu een boos mensch u beschadigt, zulks weet God, en het geschiedt niet zonder hem. God weet alle dingen en ziet alle dingen, en gehengt ook alle dingen, maar hij dwingt niemand. Daarom zal er groote gruwelijke straf volgen op de boozen. Maar indien God door zijne voorziening gedwongen had tot boosheid, zoo zouden de boozen onbehoorlijk [2]) gestraft worden, want alsdan hadde God de schuld en niet de mensch, die gedwongen ware geweest om boosheid te werken.

Deze booze menschen zijn anders niet dan spiesen, stokken en steenen, waarmede God de vromen laat geworpen worden. Daarom zal hij ze ook billijk in het eeuwige vuur werpen; daar hebben zij straf genoeg. Daarom hoeven zich de vromen aan hun wederpartij niet te wreken; ja, zij zullen medelijden hebben met hunne vijanden, en voor hen bidden: *Ach Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen. Reken hun deze zonde niet toe.* Wij zullen ons meer erbarmen over onze vijanden, dan over ons zelven, wij, die schade lijden; want wij hebben loon in den hemel maar zij schrikkelijke pijn in de hel. Daarom zullen [3]) wij voor hen bidden, dat zij zich mochten bekeeren. Het is altijd beter, onrecht te lijden dan onrecht te doen. Christus spreekt: *Wederstaat den booze niet maar overwin het booze door het goede. Geeft u iemand een slag op de rechterwang, bied hem de linker ook aan. Neemt u iemand den rok, laat hem ook den mantel. En zoo u iemand dwingt, ééne mijl met hem te gaan, zoo gaat twee mijlen met hem.* Want wie God wil dienen en gelaten zijn, die moet aan booze en goede kreaturen zich gelaten onderwerpen.

[1]) kan.
[2]) onrechtvaardig.
[3]) moeten.

De Ziele omhelst het arme en lijdende leven van JEZUS CHRISTUS.

Hoe minder troost aan alle dingen,
hoe meerder troost aan 't eenig goed,
dat als een welbron door komt dringen,
en laaft den dorst van 't heet gemoed.
Weg! geld en goed, en aardsche schatten;
weg! eer en aanzien en gemak
en al waar 't vleesch zich in wil vatten [1]),
gij zijt den Geest een lastig pak.
o Welkom! kruis en bitter lijden,
verachting, oneer, spot en smaad,
verschovenheid van alle zijden,
vergeten armoed, strijd en haat;
gij moet aan mijne tafel eten,
en overnachten in mijn huis.
Die andren wil ik gansch vergeten,
en houden voor een snood gespuis;
uw goede vriendschap mag wel duren
zoolang ik woon in 't aardsche lijf.
Gij scheidt mij van de kreaturen,
en maakt dat ik vereenigd blijf
met God, mijn Lief, mijn overschoone,
bij wien 't mij eeuwig lust te wonen.

Goddelijk antwoord.

Gelijk gij gemeenschap hebt aan het lijden van Christus, (alzóó) verblijdt u; opdat gij ook in de openbaring zijner heerlijkheid u moogt verblijden en verheugen. 1 Petrus IV : 13.

[1]) sluiten.

XXXV.

Indien gij verdraagt als gij wèl doet (en daarover) lijdt, dat is genade bij God. Want hiertoe zijt gij geroepen, dewijl ook Christus voor ons geleden heeft, ons een exempel nalatende, opdat gij zijne voetstappen zoudt navolgen. — 1 Petrus II : 20, 21.

Op het XXXV. Zinnebeeld.

Van het arme en lijdende leven van Christus.

Alle benauwdheid der armoede wordt licht door het vuur der liefde verslonden. Het is den liefhebber zoet, arm te worden met den Zone-Gods. Alle last is licht die de liefde gebiedt, te dragen en niemand zal de arbeid zwaar wezen, indien hij met het brood der liefde gesterkt is. o Heere, gij hebt wèl gesproken! Ik bidde u: laat geschieden zooals gij gezegd hebt. Gij hebt goeden raad gegeven; geeft ook sterke hulp. Laat het al te samen zoet worden wat voor het vleesch schijnt zwaar te wezen, en laat de last licht worden die tevoren ondraaglijk scheen. Laat mijn vleesch zich verheugen in den levenden God, en mijn Geest in God, zijnen Zaligmaker. Och, hoe goed is God voor Israël, voor degenen die oprecht van harte zijn! [1]) o Heere, ik zal u liefhebben, mijn sterkheid, mijn vastigheid, mijn toevlucht en mijn verlosser. Ik zal ook liefhebben de heilige armoede, de ootmoedigheid en lijdzaamheid, navolgende uwen weg en de weg uwer heilige geboden. Ik zal voortaan de armoede voor alle rijkdommen houden, de ootmoedigheid voor alle glorie of eere, en de lijdzaamheid voor alle rust. Laat mij hier zorg voor dragen, en laat mij alle dingen behagen die de geest zoekt, want het vleesch baat niet met al. Laat mij hier vernoeging in hebben als in rijkdom, en de moed [2]) van 't hoovaardig leven roere mij niet. Want zij zullen vallen als hun dag komen zal, en hun einde zal zonder eere zijn, maar ik zal mij in mijn Heere verblijden, en in u, o God mijn Zaligmaker, zal ik mij verheugen, want gij zijt mij een spiegel der armoede, der ootmoedigheid en der lijdzaamheid geworden.

Men zegt: het placht den ellendige een troost te zijn, wanneer hij een metgezel heeft in 't lijden. Wie is die metgezel, zoo goed en godvruchtig, die met den ellendige weet

[1]) Ps. 73.
[2]) Een andere druk, ook van 1714: „mond".

medelijden te hebben? Dat is Jezus Christus, onze Heere, die voor ons geleden heeft en gekruist is geweest.

Het is voorwaar een groote troost voor degenen die droevig, en op verscheiden manieren gepijnigd zijn, dat Christus ook verzocht, droevig en met veel smarten voor ons gepijnigd is geweest.

Het dunkt veel menschen een hard woord te zijn, als men zegt: Verloochent u zelven, neemt uw kruis op en volgt JEZUS na. Maar 't zal nog veel harder om te hooren zijn in 't jongste gericht: *Gaat weg van mij, gij vervloekten, in het eeuwige vuur.* Want die nu gaarne hooren spreken van 't kruis te dragen, en dat volgen, die zullen dan niet vreezen voor het gruwelijk woord der eeuwige verdoemenis.

Het teeken des kruises zal in de lucht zijn, als onze Heere ten oordeel zal komen. En dan zullen alle de dienaars des kruises, die zich zelven hier met Christus gekruist hebben, tot denzelven Rechter Christus met een goed betrouwen komen.

Waarom ontziet gij u dan, nu het kruis te dragen door hetwelk men tot het eeuwig Koninkrijk komt? In 't kruis is de zaligheid gelegen; in 't kruis is het leven; in 't kruis leit het beschermen tegen de vijanden; in 't kruis leit het instorten der hemelsche zoetigheid; in 't kruis is de kracht des herten; in 't kruis leit de blijdschap des Geestes [1])

[1]) Hoe weinig vermoedde de jonge man die bij deze woorden, in 1678 zijn prent en gedicht afdrukte, dat hij, meer dan 30 jaar later een nieuwe uitgaaf voorbereidend, zelf op zooveel beproeving zou terugzien als waarvan o.a. Inleiding, bl. XIX, aant. 9 vertelt. Hoeveel inniger gevoeld is op deze prent de gebogen houding der kruisdragende gestalte dan in de eerste, kleine uitgaaf. Zie ook vers op bl. 166.

De Ziele rust op Jezus' borst.

Schoon alle dingen samen zworen,
dat zij mijn ruste wouden storen,
het was vergeefs, gelijk gij ziet:
zij roofden mijne ruste niet.
Het minder moet voor 't meerder zwijgen,
het kleinste moet voor 't grootste neigen;
ik rust zoo veilig en zoo zoet
in God, mijn lief, het hoogste goed,
en die is grooter dan zij allen;
hoe zou mij dan de rust ontvallen?
Al staat de gansche kreatuur
in barensnood, in vlam en vuur
en baart veel jammers en veel smerte:
wij liggen stil op JEZUS' herte.
Dat is een plaats, daar alle kwaad,
hoe groot en sterk, voorover gaat [1]);
een plaats van ware vrede en vreugden,
den loon der onvervalschte deugden.
o Diepste LIEFDE uit Gods gemoed!
mijn JEZUS! ach, wat zijt gij zoet!

Goddelijk antwoord.

Vrede laat ik u, mijnen vrede geef ik u: niet gelijkerwijs de wereld (hem) geeft, geef ik (hem) u. Uw harte worde niet ontroerd en zij niet versaagd. — Johannes XIV : 27.

[1]) aan voorbij gaat.

XXXVI.

De Heere is mijn licht en mijn heil, voor wien zoude ik vreezen? De Heere is mijn levenskracht, voor wien zou ik vervaard zijn? — Psalm XXVII : 1.

Op het XXXVI. Zinnebeeld.

Van de ware ruste.

Johannes lag op de borst van onzen allerzoetsten Heere JEZUS. Als dit een liefhebbende Ziele beleeft, zoo ontvonkt haar het gemoed.

o, Hoe zoet is het, te rusten op het herte JEZUS! JEZUS is de eeuwige liefde des Vaders, en de eeuwige, wezenlijke zachtmoedigheid. De toorn en de gestrengheid wordt van hem verslonden, en alle onstuimigheid moet zich voor hem nederleggen.

Wie op deze heilzame plaats begeert te rusten, die moet alle valsche rust, op kreaturen gevest, verlaten.

Gij zijt zeer verdoold, zoo gij ergens ruste zoekt als in God.

Wie in God rust, hoeft niets te vreezen, want God is meerder dan alle kreaturen. Maar wie in eenige kreatuur rust, staat gedurig in vreeze, dat hem zijn rust door een ander kreatuur zal verstoord [1]) en verbroken worden. En ook: waar nog vrees is, daar is geen ware ruste.

Psalm XCI. — *Wie in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, die zal vernachten in de schaduw des Almachtigen.*

Ik zal tot den Heere zeggen: Mijne toevlucht en mijn burg, mijn God op wien ik vertrouw.

Want hij zal u redden van den strik des vogelvangers, van de zeer verderfelijke pestilentie.

Hij zal u dekken met zijne vlerken, en onder zijne vleugelen zult gij betrouwen; zijne waarheid is een rondas en beukelaar.

Gij zult niet vreezen voor den schrik des nachts, voor de pijl die des daags vliegt,

voor de pestilentie die in de donkerheid wandelt, voor het verderf dat op den middag verwoest.

---

[1]) verward, verwoest.

Aan uwe zijden zullen er duizend vallen, en tien duizend aan uwe rechterhand: tot u zal het niet genaken.

Alleenlijk zult gij het met uwe oogen aanschouwen, en gij zult de vergelding der goddeloozen zien.

Want gij, Heere, zijt mijne toevlucht; den Allerhoogsten hebt gij gesteld tot uw vertrèk:

u zal geen kwaad wedervaren en geen plage zal uwe tent naderen.

Want hij zal zijne Engelen van u bevelen, dat zij u bewaren op alle uwe wegen;

zij zullen u op de handen dragen, opdat gij uwen voet aan geenen steen stoot.

Op den fellen leeuw en de adder zult gij treden, gij zult den jongen leeuw en den draak vertreden.

Dewijl hij mij zeer bemint (spreekt God), zoo zal ik hem uit helpen; ik zal hem op eene hoogte stellen, want hij kent mijnen naam.

Hij zal mij aanroepen, en ik zal hem verhooren; in de benauwdheid zal ik bij hem zijn, ik zal er hem uittrekken en zal hem verheerlijken.

Ik zal hem met langheid der dagen verzadigen, en ik zal hem mijn heil doen zien.

De Ziele heeft haar herte met
Jezus verzegeld.

Een ander zegelt met zijn ringe
een groote schat van aardsche dingen,
(die dierbaar is en hem behaagt)
voor [1]) een ontrouwe knecht of maagd.
Ik heb den Zoon uit God, den Vader,
dien levendigen [2]) bron en ader
der diepste liefde en vriend'lijkheid,
het eeuwig licht der Majesteit,
den zoetsten JEZUS, Heer der Heeren,
— wien alle zaal'ge geesten eeren
en dienen zonder dwang of wet —
zóó duid'lijk op mijn hart gezet
gelijk een zegel, dat de dingen
die wij zoo mild van God ontvingen,
ons nimmer kunnen zijn ontvoerd
door hem die op dien schatkist loert
om zich daar meester van te maken.
De roover durft ons niet genaken,
als hij dat hooge zegel ziet;
want dit gebraad en smaakt hem niet.

Goddelijk antwoord.

Zet mij als een zegel op uw hart, als een zegel op uwen arm; want de liefde is sterk als de dood, de ijver is hard als het graf, hare kolen zijn vurige kolen, vlammen des Heeren. — Hooglied VIII : 6.

---

[1]) ter bescherming tegen.
[2]) levens-vol.

XXXVII.

Ik ben met Christus gekruist; en ik leef, (doch) niet meer ik, maar Christus leeft in mij; en hetgeen ik nu in het vleesch leef, dat leef ik door het geloof des Zoons Gods, die mij lief gehad heeft en zichzelven voor mij overgegeven heeft. — Gal. II : 20.

Op het XXXVII. Zinnebeeld.

Van de verzegeling des herten.

Zet mij als een zegel op uw hart. Hooglied VIII : 6. — Merkt, o Godlievende Ziele, hoe de allervriendelijkste Bruidegom JEZUS CHRISTUS, gebenedijd in der eeuwigheid, zelve u dat gebod van hem lief te hebben voorschrijft, en van u begeert dat gij altijd hem gedenken zult en nimmermeer zijn gedachtenis vergeten. Zoo vordert [1]) nu de Bruidegom door deze woorden de bewaring des herten, want het hert is een kist [2]) der hemelsche schatten, waarin de genade, liefde, wijsheid en de Heilige Geest zelve uitgegoten wordt, en in woont. Maar dewijl daar niets onbestendiger als des menschen herte is, zoo heeft het een zeer groote bewaring van noode. Daarom spreekt de Bruidegom: *zet mij als een zegel op uw hart, opdat ik het zelve beware met al hetgene dat gij daar in hebt,* zoodat de vijanden niet durven aanroeren hetgeen dat zij met zulken zegel bewaard zien.

Daarom zet men een zegel op de dingen, opdat ze niet met voordacht geroofd zouden worden. Zoo wordt nu des Bruidegoms zegel op het herte gezet, wanneer het geheimenis zijns geloofs in de bewaringe onzer gedachten ingedrukt wordt, opdat de ongetrouwe knecht, namelijk de Duivel, door verzoeking niet zoude durven indringen, wijl hij ziet dat het herte met het geloof verzegeld is.

Wij moeten den Bruidegom in 't herte dragen, en genoegzaam daarin graveeren, opdat wij met Paulus spreken kunnen: *Want ik draag de litteekenen des Heeren Jezus in mijn lichaam.* Gal. VI : 17, dat is: ik ben een lijfeigen knecht van Christus, een soldaat en zijn hertelijke liefhebber en daarom draag ik zijne litteekenen aan mijn lichaam aangebrand of ingegraven, opdat ik menigvuldig, inwendig en uitwendig wete, dat ik met het herte en werk

---

[1]) eischen, verlangen.
[2]) schatkist.

tegenwoordig niet mijns zelfs, maar van Christus zij, en dat hij als de gekruiste in mij leve. Want ik ben met Christus aan 't kruis gehecht en draag altijd het sterven des Heeren JEZUS in mijn lichaam om, opdat ook het leven des Heeren JEZUS in mijn lichaam openbaar worde. Gelijk als men nu zegt, dat de knechten des Antichrists het teeken des Diers [1]) zullen hebben aan hunne rechterhand of aan hun voorhoofd, alzoo zullen de met Christus vereenigde zielen het teeken des levenden Gods niet alleen aan de voorhoofden of aan de handen of andere leden des lichaams maar inwendig in het herte dragen, Gelijkerwijs wij gedragen hebben het beeld des aardschen (menschen), alzóó zullen wij ook dragen het beeld des hemelschen. [2])

Ons herte moet zijn gelijk een penning des hoogsten Konings, die met zijn beeld geteekend is. Onze Heiland wil dat wij hem voor een zegel zullen hebben in onze betrachting en werken, en zijn teeken zoowel in onze woorden als werken indrukken. Want alzoo zullen zij koninklijke en niet valsche munten zijn, als dewelke met des Konings beeld zijn geteekend. Gelijk als nu de penningen haar waardigheid [3]) hebben van des Konings beeld, alzoo hebben de werken en gedachten, dewelke van het herte komen, hunne verdiensten alleen van Christus, en alzoo veel als een hert gelijkvormig is zijnen Heere, wiens beeld het draagt, alzoo veel zal het aannemelijk voor God zijn. [4])

---

[1]) van het Beest uit Openbaring 13 : 6.
[2]) 1 Cor. 15 : 49.
[3]) waarde.
[4]) 't Prentje is verwant aan Vaenius, bl. 29.

De Ziele stelt haar betrouwen in de wonden van Christus.

Wie is die Steenrots in wiens kloven 't Duifje schuilt?
wanneer de Havik heesch van moord en bloeddorst huilt?
En wie is 't Duifje? — Ach, mijn JEZUS, mijn beminde,
waart gij de Steenrots niet, ik wist haar nooit te vinden!
En is mijn arme Ziel het weerloos Duifje niet,
dat schuw voor d'eeuw'ge dood in uwe wonden vliedt?
Och ja, mijn eenig heil; want buiten uwe wonden
wierd ik van d'Adelaar des afgronds haast verslonden!
Waar zoud' ik heen? Helaas, hij greep' mij met een vlucht
en strooide al te wreed mijn pluimpjes in de lucht;
al mijn gerechtigheid zou mij niet mogen baten,
mijn krachten zouden mij begeven en verlaten.
Daarom, mijn God, mijn Lief, gij zijt de waarde steen
mijns heils, daar ik verschuil; gij zijt het maar alleen.
Gij zijt het AL en ik het NIET; mijn schoonste Heere,
laat mij uw sterkheid en mijn zwakheid daag'lijks leeren.
Mijn God, mijn schoonste Lief, mijn JEZUS, al mijn goed,
uw liefde-teekens, rood van 't heilig hemelsch bloed,
uw liefdeteekens in uw voeten en uw handen
doen 't vuur van wederliefde in mijne Ziel zoo branden
dat ik wel hert'lijk wensch om d'uiterlijke dood
opdat mijn Geest zich gansch in uwen Geest vergoot,
als 't water eens Riviers, dat uit de Zee ontsproten,
niet rust eer 't weder in zijn oorsprong is gevloten.

Goddelijk antwoord.

Verlaat de steden en woont in de steenrots, gij inwoners van Moab, en wordt gelijk eene duive, die in den mond eens hoogen hols nestelt. — Jerem. XLVIII : 28.

XXXVIII.

Gij zijt mijne steenrots en mijn burg; leid mij dan en voer mij om uws naams wil. — Psalm XXXI : 4.

Op het XXXVIII. Zinnebeeld.

Van Christus wonden.

Komt, laat ons met de liefhebbende Ziele in alle aanvechting, ellende en jammer dezes levens onze toevlucht nemen tot de holen des Rotssteens. Tot welk een Rotssteen? JEZUS CHRISTUS onze Heere. Want deze is de Rotssteen die door Mozes, dat is: door het Joodsche Volk met de roede (des Kruises) geslagen, overvloedig water van zich gaf, in voege dat men niet alleen water, maar volgens het getuigenis der heilige schrift ook Olie uit deze allerhardsten steen vermocht te zuigen [1]). Derhalve de Profeet Jeremia ook zeide: *Verlaat de steden* (dat is: 't gerucht en de onrust des volks) *en woont in de steenrots, gij inwoners van Moab, en wordt gelijk eene duive die in den mond eens hoogen hols nestelt* [2]). Dat is: in de open zijde van Christus [3]). Dit is de Steen, welke de Patriarch Jacob tot een teeken heeft opgericht, en daar hij Olie op goot, tot een bewijs der overvloeiende genade en godsdienstigheid. [4]) Wat kan ons in deze Steenrots ontbreken, want alhier zijn wij voor al onze vijanden zeker en vrij. Hier kan de oude slang, het listige en krom-draaiende serpent niet genaken. Hier zijn wij van de aarde opgenomen, en op den weg des hemels gesteld [5]). Al vecht ons de wereld aan, al dreigt ons de vijand, al klaagt het vleesch, wij hebben voorwaar voor niets te vreezen, nademaal wij op den Rotssteen gefundeerd zijn. Nergens kunnen wij zoo zeker en vrij zijn als in de wonden onzes Heeren.

Wat mij ontbreekt aan mij zelve, dat haal ik vrijmoedig uit het binnenste mijns Heeren, want zijn binnenste is vol en overvloeiende van genade en 't ontbreekt hem aan geene

---

[1]) Ex. 17 : 6; 1 Cor. 10 : 4.
[2]) Jer. 48 : 28.
Joh. 19 : 34.
[4]) Gen. 28 : 18.
[5]) geplaatst.

gaten tot uitvloeiing: zijn handen en voeten heeft men doorgraven en zijn zijde met een Lans doorstoken, zoodat ik door deze reten honing uit den Rotssteen, en Olie uit een harden steen kan zuigen, dat is: ik kan hierdoor smaken en zien, hoe vriendelijk de Heere zij. Hij dacht over mij gedachten des vredes, en ik wist het niet. Maar de spijker die hem zijn lichaam heeft doorgedrongen, is mij een sleutel geworden, om te zien den wille des Heeren. Hoe zoude ik 't niet zien! De spijker roept, de wonde roept, dat God waarlijk in Christus zich met de wereld is verzoenende. 't IJzer is hem door de Ziele gedrongen en is hem tot aan 't herte gekomen, in voege dat hij nu niet anders kan als medelijden hebben met onze zwakheden. De heimelijkheid zijns herten is door de gaten des lichaams openbaar geworden; de groote verborgenheid der Godzaligheid is ontdekt; de ingewanden der barmhartigheid onzes Gods, met welke ons bezocht heeft de Opgang uit de hoogte, [1]) zijn aan den dag gekomen — en hoe zouden ze door de wonden niet hervoor [2]) komen? Want waarin zoude het klaarder als in uwe wonden blijken kunnen, dat gij, Heere, vriendelijk en goedertieren zijt en van groote barmhertigheid?

Longinus [3]) heeft mij de zijde van Christus met de Lans geopend en ik ben er ingetreden. Hier woon ik zeker, hier vermaak ik mij, hier ruste ik zoet, hier weide ik met lust.

---

[1]) Luc. 1 : 78.
[2]) te voorschijn.
[3]) volgens de overlevering naam van den krijgsknecht uit Joh. 19 : 34.

De Ziele in verlangen om ontbonden en met Christus te zijn.

Wie vraagt wat mij beweegt om welgemoed te zingen,
waar veel ellenden en veel krankheid mij bedringen [1]):
o Blind vernuft! dat kruis, die tegenspoed en strijd
is zelf de welbron van mijn vreugde en zoetigheid!
Niets is er dat mij houdt van God, mijn Lief, gescheiden
als eene oude muur, die staat nog tusschen beiden:
mijn vleesch, de oude mensch. Als ik die zie vergaan
van dag tot dag, wil storm en onweer op hem slaan,
dat wekt een vreugde in mij, zoolang tot hij, te gronde
door slag en stoot gekrenkt, niet meer en wordt gevonden.
Dan val ik God, de bron, daar ik zoo zeer naar dorst,
in d'armen veilig thuis en rust op zijne borst.
Daar klopt dat liefd'rijk hert, dat mensch wierd op de aarde
en de afgevallen Ziel tot erfgenaam her-baarde.
Dan smelt mijn geest als was in JEZUS' liefde-vuur.
Wij worden gansch vereend: wat hij is van natuur,
en van alle eeuwigheid, dat word ik van genade;
Zoo kan de honger des gemoeds zich recht verzaden.
o Blinde wereld, waakt! Beschouwt wat dat gij doet;
hoe gij om rook en wind verliest het hoogste goed!

Goddelijk antwoord.

Die overwint, ik zal hem geven met mij te zitten in mijnen troon, gelijk als ik overwonnen heb en ben gezeten met mijnen Vader in zijnen troon. — Openbaring III : 21.

[1]) „bedrängen", benauwen.

XXXIX.

Het leven is mij Christus, en het sterven is (mij) gewin. Ik word van deze twee gedrongen, hebben begeerte om ontbonden te worden en met Christus te zijn; want (dat) is zeer verre het beste. — Fil. I : 21, 23.

ZANG

Toon: Amarille mia Belle.

JEZUS CHRISTUS, mijn waarde!
gij zijt het al, en al wat ik begeere.
Mijn Bruidegom, mijn Heere,
gij zijt het al, in hemel en op aarde,
die uwe wijsheid baarde.
Hoe lange duurt het eer ik bij u zal wonen?
Jezus Christus, Jezus Christus, Jezus Christus mijn schoone!

Als een hert dat ontvloden
in 't dichte woud 't vervolgen van zijn plagers,
van honden en van jagers,
uit heeten dorst schreeuwt naar de waterstroomen,
die van 't gebergte komen,
zoo schreeuwt mijn Ziele naar u, o God verheven!
Jezus Christus, Jezus Christus, Jezus Christus mijn leven.

o Verderven en sterven,
kondt gij geheel mijn eigen wil verslinden!
Dan liet in 't hert zich vinden
een levend water, ontsprongen uit Gods herte;
geen dorst zou mij meer smerten!
Ja zoetste Jezus, mijn allerschoonste Heere,
laat mij sterven, laat mij sterven, laat mij sterven van u leeren!

VAN 'T EEUWIGE
VADERLAND,
EN DESZELFS
VREUGDE,

Op het XXXIX. Zinnebeeld.

Wanneer nu de godlievende Ziel den weg van haar pelgrimschap door de gevaarlijke wilde woestijne dezer wereld ten einde gekomen is, en dat de oude scheidsmuur haars uiterlijken lichaams van voor haar aangezicht is weggevallen, dan gaat zij weder in haar eerste en rechte vaderland, daar zij uitgesproten is (doch in Adam uitgewandeld was) bij haar allerliefste Vader thuis, om met alle heilige Engelen in eeuwigheid voor zijn aangezicht te spelen.

Om dan wat te zeggen van het zalige Vaderland, deszelfs wezen, vreugde en heerlijkheid, zoo zullen wij nog ten einde een Rozenhoedje vlechten van verscheiden hooggekleurde Bloempjes, gelezen uit de Zielverkwikkende Rozengaarde van een hoog verlichten vriend Gods, die uit hooge en diepe Goddelijke beschouwelijkheid aldus spreekt:

Zouden wij dan aan God blind zijn? De geest van Christus ziet door en in ons wat hij wil, en 't geen hij wil, dat zien en weten wij in hem; buiten hem weten wij niets van God. Hij doet goddelijke werken, en hij ziet wanneer en wat hij wil, niet wanneer Adam wil; wanneer Adam zijn boosheid gaarn wilde uitschudden [1]), om zich met hoogmoedigheid te laten zien. o Neen; hij verbergt zich aldaar [2]); hij ziet niet in ons in het licht der vreugde [3]) in God; maar in 't kruis, in verdrukkinge, in 't lijden en sterven van Christus,

[1]) Böhme schrijft: „ausschütten".
[2]) „da verbirget er sich".
[3]) „ins Freudenlicht".

in Christus' vervolging en versmaadheid, in groote treurigheid: daar ziet hij in, en laat den ouden Ezel beven en 't kruis van Christus dragen; dat is zijn Ambt. Maar op den weg door den dood van Christus ziet de nieuwe Mensch tot in de Engelsche [4]) wereld; die is hem lichter en klaarder te begrijpen als de Aardsche wereld; het geschiedt natuurlijk, niet met inbeelding; maar met ziende oogen, met die oogen die de Engelsche [4]) wereld zullen bezitten, te weten met de oogen van het beeld der ziele; met den Geest, die uit het vuur der Ziele uitgaat. Diezelve Geest ziet in den Hemel, die ziet God en de eeuwigheid, en geen andere; dit is ook het edele beeld naar Gods gelijkenis. [5])

Maar wanneer wij willen spreken van het Paradijs en deszelfs vreugde en hoogste wezen, wat dat zij, zoo hebben wij geen gelijkenis in deze wereld; wij hadden daar Engelentongen toe van doen en de Engelen kennisse; en of wij die hadden, zoo kunnen wij 't toch met deze tonge niet spreken. In het gemoed, zoo de Ziel op den Paradijschen Bruidwagen vaart, wordt het wel verstaan, maar met de tonge kunnen wij 't niet opheffen [6]); nochtans willen wij het A B C niet wegwerpen, en ondertusschen met de kinderen spreken, tot dat ons een andere mond om te spreken zal gegeven worden. [7])

De [8]) schepping of gansche kreatuurlijkheid is anders niet als een openbaring des alwezenden ongrondelijken Gods; alles wat hij in zijn eeuwige onaanvankelijke Gebaring en regiment is, dat zelve is ook de schepping, maar niet in de almachtigheid en kracht, maar gelijk als een Appel op den boom wast; die is niet zelve de boom, maar hij wast uit de kracht des booms. Alzoo zijn alle dingen uit de Godde-

---

[4]) engelen-wereld (Böhme: „Englische Welt").

[5]) *Deze alinea = Böhme (ed. Schiebler) Band 6, De incarn. Verbi., bl. 276 no. 3.*

[6]) „erheben", goed doen uitkomen.

[7]) *Deze alinea = B. Band 3, Die 3 Princ. Göttl. Wesens, bl. 71 : 5.*

[8]) *Bl. 170, al. 2—178, al. 3 komt in 1e dr., 1678, niet voor.*

lijke begeerte ontsprongen en in een wezen geschapen, waar in den beginne geen wezen daartoe voorhanden was, maar alleen dat zelve Mysterium der eeuwige gebaring, in welke een eeuwige volmaaktheid is geweest. Want God heeft de kreatuurlijkheid niet geboren, opdat hij daardoor volkomen wierde, maar tot zijns zelfs openbaringe, als ter groote vreugde en heerlijkheid. Niet dat zulke vreugde eerst met de kreatuurlijkheid begonnen heeft; neen, want zij is van eeuwigheid in 't groote Mysterie geweest, maar alleen als een geestelijk spelen in zich zelven. De kreatuurlijkheid of schepping is datzelve spelen uit zich zelven, als een Model of Werktuig van den eeuwigen geest, met hetwelke hij speelt; en het is evenals een groote Harmonie van velerlei snarenspel, hetwelk als in eene Harmonie gesteld is. Want het eeuwige woord of Goddelijk Geluid [9]) of stemme welke een Geest is, heeft zich in vormingen als in een uitgesproken woord of geluid met de gebaring des grooten Mysterie ingevoerd; en gelijk als het vreugdenspel in den Geest der eeuwige Gebaring in zich zelve is, alzoo is ook het werktuig, als de uitgesprokene Vorm in zich zelven, hetwelk het levendige geluid voert, en met zijn eigen eeuwigen geest des willens [10]) slaat, dat het luidt en klinkt, gelijk een Orgel van veel stemmen met een eenige lucht bewerkt wordt, dat een ieder stemme, ja een ieder pijp [11]) haren toon geeft, en daar is toch maar eenerlei lucht welke in ieder stemme geluid geeft, naar dat het Instrument of Orgel gemaakt is. Alzoo is in de eeuwigheid in het gansche werk der goddelijke openbaring maar een eenige Geest, welke de Openbaarder in het uitgesproken geluid, alsmede in het sprekende geluid Gods is, welke het leven is des grooten Mysteries en van al hetgene wat daaruit geboren is: hij is de Openbaarder van alle de werken Gods.[12])

---

[9]) „Hall".
[10]) „Willensgeist".
[11]) „Pfeife."
[12]) *Deze alinea = Böhme Band 4, Von der Geburt over Bezeichnung aller Wesen, bl. 452, kap. 16 : 1—4.*

De Stemme Gods voert haar vreugde door de Kreatuur, als door een Instrument gedurig en eeuwig uit. De Kreatuur is de openbaring der Stemme Gods; wat God in de eeuwige Gebaring zijns eeuwigen Woords uit het groote Mysterie des Vaders eigenschap is, dat is de Kreatuur in een beeld, als een vreugdenspel, waarmee de eeuwige Geest speelt. Alle eigenschappen des grooten eeuwigen Mysteries der gebaring aller wezens zijn in de Heilige Engelen [13]) en menschelijke kreaturen openbaar; en ons is niet alzoo daarvan te denken, alsof de Kreaturen maar stille stonden, en zich over de heerlijkheid Gods verheugden en maar in vreugden sidderden: neen, maar gelijk als de eeuwige Geest Gods in het groote Mysterie der Goddelijke gebaring van eeuwigheid tot eeuwigheid werkt, en de oneindelijke en ontelbare wijsheid Gods gedurig openbaart; gelijk als de aarde gedurig schoone Bloemen, Kruiden en Boomen, als ook Metalen en Wezens baart, en de eene tijd heerlijker, sterker en schooner te voorschijn brengt als de andere; en gelijk haastig [14]) in 't wezen het eene opgaat, [14]) het andere onder, en eene gedurige genieting en arbeid daar mede is: alzoo is ook de eeuwige gebaring des Heiligen Mysteries in groote kracht en wederbrenging, daar de eene Goddelijke vrucht der groote liefde, begeerte nevens de andere in 't Goddelijke wezen staat, en het is als een gedurig worstelen en bloeien der schoone verwen, en een lieflijke reuk uit de Goddelijke kracht, [15]) naar de eigenschap der Goddelijke natuur, een gedurige goede smaak der liefde uit Goddelijke begeerte. Al hetgeen waarvan deze wereld een aardsche gelijkenis en spiegel is, dat is in 't Goddelijke rijk in groote volmaaktheid in 't geestelijke wezen; niet is het maar Geest als een wil of gedachte, maar het is wezen, lichamelijk wezen, sap en kracht, maar tegen de uiterlijke wereld als on-begrijpelijk; want uit dat zelve Geestelijke

[13]) krachten Gods, gepersonifieerde openbaringen van Gods kracht. Vgl. bl. 174, al. 2.
[14]) „bald.... aufgeht", (rijzen, opengaan).
[15]) „Mercurio".

wezen, in 't welk het reine Element is, alsook uit het duistere wezen in 't Mysterie des Grims, als de oorsprong des eeuwigen, luidbaren [16]) wezens, waaruit de eigenschappen ontstaan, is deze zichtbare wereld geboren en geschapen als een uitgesproken geluid uit het wezen aller wezens. [17])

De Heilige Engelen [13]) zijn daarom tot Kreaturen uit God gemaakt, opdat zij voor Gods herte, welke is de Zone Gods, zullen loven, zingen en spelen, jubileeren en de Hemelsche vreugde vermeerderen. [18]) En waarheen zoude de Vader haar anders verordineeren, als voor de deur van zijn herte? Alle vreugde des Menschen, die in den ganschen mensche is, ontspringt uit de welbron van het herte; alzoo ook in God ontspringt de groote vreugde uit de welbron van zijn herte. Daarom heeft hij de Heilige Engelen uit zich zelven geschapen, die zijn als kleine Goden naar het wezen en de qualiteiten van den ganschen God, opdat zij zullen in de Goddelijke kracht spelen, loven, zingen, op Instrumenten slaan en de opklimmende vreugde uit het herte Gods vermeerderen. [19])

De rechte liefde in de Goddelijke natuur ontspringt uit de welbron van den Zone Gods. [18]) Ziet, gij Menschenkind, laat het u gezegd zijn, de Engelen weten 't vooraf wel wat de rechte liefde tot God zij; gij hebt ze van doen [20]) in uw koud herte. Merkt: wanneer de lieftallige vriendelijke glans en 't licht met de zoete kracht uit den Zone Gods in den ganschen Vader lichtet in alle krachten, zoo worden alle

---

[16]) „lautbar". — „Grimm": Die ewige Natur als Grund der Welt, wird, da in derselben an sich ein wiederstreben gegen den Willen Gottes obwaltet, ein Zorn genannt (Hamberger).

[17]) *Deze alinea = Band 4, von der Geburt oder Bezeichnung aller Wesen, bl. 455, Kap. 16 : 17—20.*

[18]) God als grondeloze wil is bij Böhme de Vader; de begrepen, geboren wil van dezen „Ungrund" heet de Zoon. Zie o.a. de Hartog, p. 107 v. (125) over het Goddelijk wezen en de Drieëenheidsleer.

[19]) *Van hier af zijn bijna alle citaten uit de „Aurora". Deze alinea = Band 2, Aurora, Kap. 7 bl. 61 al. 4, 5.*

[20]) „Du bedarfst derselben".

krachten met het lieftallige licht en de zoete kracht ontstoken, triumpheerende en rijk van vreugde. Alzoo ook wanneer het lieftallige en vroolijke licht van den Zone Gods de lieve Engelen aanschijnt en schittert haar binnen in hare herten, dan steken zich alle krachten in haren lijve aan, en daar gaat zulk een vroolijk liefdevuur op, dat zij van groote vreugde loven, zingen en spelen, en dat ik noch geene kreatuur 't uitspreken kan [21])

De persoon of het lichaam van een koning der Engelen is uit alle qualiteiten, en uit alle krachten van zijn gansche Koninkrijk geboren, door de walmende [22]) Geest Gods, en daarom is hij hun koning, dewijl zich zijne kracht in alle Engelen van zijn gansche koninkrijk uitstrekt. [23])

Alle Engelen van een Koninkrijk beduiden de veel- en menigerlei kracht van God den Vader; en de Koning der Engelen beduidt de Zone des Vaders, of het herte uit des Vaders krachten (en hij is ook het herte uit alle krachten), waaruit de Engelen gemaakt zijn. De *uitgang* uit den Koning der Engelen in zijn Engelen of de inficiring [24]) zijner Engelen, beduidt God de Heilige Geest. [25]) Gelijk als diezelve van den Vader en den Zone uitgaat en inficiert [24]) alle krachten des Vaders — zoowel alle Hemelsche vruchten en vormen, waarvan alles zijn opstijgen heeft en waarin de Hemelsche vreugde staat, — alzoo is het ook met de werking of kracht van een Cherub of Troonengel; die werkt in al zijn Engelen, gelijk als de Zoon en Heilige Geest in alle krachten des Vaders, of gelijk als de Zon in alle krachten der Sterren. Daarvan krijgen alle Engelen den Wil des Troonengels en zijn hem alle gehoorzaam; want zij werken alle in zijn kracht, en hij dringt met zijne kracht in haar

---

21) *Deze alinea = Aurora, Kap. 6 bl: 58, al. 5 en 6.*
22) „Wallend", opwellend, bewegend, zie de Hartog, bl. 44, 122
23) *Aurora, Kap. 7 bl. 64, al. 4.*
24) „Infizirung"; 't „hineinbilden".
25) De Vader, het grondlooze, gaat door 't geen hij gevonden heeft in zich (den Zoon) uit. Dit uitgaan heet Geest; zie de Hartog p. 107 vv.

allen. Want zij zijn de ledematen van zijnen lijve, gelijk als alle krachten des Vaders des Zoons ledematen zijn en hij is haar herte, en gelijk als alle Hemelsche vormen en vruchten gelederen [26]) zijn van den Heiligen Geest en hij is haar herte, waarin zij opgaan; of gelijk als de Zon het herte aller sterren is, en alle sterren zijn gelederen [26]) der Zonne, en werken onder malkanderen als een Sterre, en de Zon is toch het herte daarin. Ofschoon het vele en menigerleie krachten zijn, nochtans werkt alles in der Zonne kracht, en alles heeft zijn leven van de Zonne-kracht, ziet aan wat gij wilt, hetzij in 't Vleesch of in Metalen of in Gewassen der Aarde [27]).

Alhier zult gij weten dat de Engelen niet alle van één Qualiteit zijn; zij zijn ook malkander in de kracht en machtigheid niet alle gelijk; een ieder Engel heeft wel de kracht van al de zeven Welgeesten [28]) in zich, maar daar is in ieder eenigszins één Qualiteit de sterkste; naar die Qualiteit is hij ook geglorificeerd. Want zoo als aan ieder plaats de Salitter [29]) ten tijde der schepping geweest is, alzoo is ook de Engel geworden, en naar de Qualiteit, die het sterkste in den Engel is, wordt hij ook genaamd en geglorificeerd.

Gelijk als de Bloemen der Beemden een ieder zijn verwe van zijn Qualiteit [30]) ontvangt, en ook zijn naam naar zijne Qualiteit heeft, alzoo ook de Heilige Engelen [31]).

„In eenigen is de wrange Qualiteit het sterkste, en die zijn lichtbruin, en het naaste aan de Koude. Als nu het

---

[26]) „Glieder".

[27]) *Deze alinea = Aurora, Kap. 7, bl. 66, al. 2 en 3. — De volgende bladzijden (175 „Alhier" — bl. 181 al. 1) = Aurora, Kap. 12 bl. 117, al. 10—bl. 121, al. 7.*

[28]) „Quel-geister", zie de Hartog, o.a. p. 156 v.

[29]) „Salniter", vgl. de Hartog, bl. 143, 196.

[30]) Qualität staat bij B. in verband met quallen, opwellen.

[31]) Eenige toelichting van dit kleurenspel van Gods krachten vindt men in de kostelijke verzen in den Nazang van Vonken der Liefde van Jezus" (editie Sythoff 1888, p. 215); waar ook gezinspeeld wordt op de kleurige edelsteenen uit Openbaring 21 ('t Hemelsch Jeruzalem).

licht van den Zone Gods haar aanschijnt, zoo zijn ze als een bruine bliksem gansch helder in haar Qualiteit.

Eenigen zijn van de Qualiteit des Waters en die zijn licht, gelijk de Heilige Hemel en als het licht haar aanschijnt, zoo is 't als een Kristallijnen Meer.

In eenigen is de bittere Qualiteit het sterkste; die zijn gelijk een kostelijken en groenen Steen, die er uitziet als een bliksem, en als het licht haar aanschijnt, dan is 't uit den rooden en groenen [32]), alsof een Karbonkel daaruit lichtede, of alsof het leven daar oorsprong had.

Eenigen zijn van de Qualiteit der hitte; die zijn de aller lichtste, geel en rood als het licht haar aanschijnt, dan is 't gelijk als de bliksem van den Zone Gods.

In eenigen is de Qualiteit der liefde het sterkste; die zijn een aanblik der Hemelsche vreugde, gansch licht, wanneer het licht haar aanschijnt, zoo is 't als lichtblauw, een liefelijke aanblik.

In eenigen is de Qualiteit des Toons (of des Geluids) het sterkste; die zijn ook licht en als het licht haar aanschijnt, dan is 't gelijk als een opstijgen des bliksems, als wilde zich daar iets verheffen.

Eenigen zijn van de gansche natuur, als een gemeene vermenging; wanneer het licht haar aanschijnt, dan is 't gelijk de Heilige Hemel, die uit alle de geesten Gods geformeerd is.

Maar de Koning is het herte aller Qualiteiten en heeft zijn Revier [33]) in 't midden als een Welbron, gelijk als de Zon midden onder de Planeten staat, en is een Koning der Sterren, en een herte der natuur in deze wereld; alzoo groot is ook een Cherub of Engelenkoning.

En gelijk als de andere zes Planeten nevens de Zon Heervoerders [34]) zijn en der Zonne haren wil geven dat zij in hen mag regeeren en werken, alzoo geven alle Engelen haren

---

[32]) „So scheinet's gleichwie rothgrünlich".
[33]) gebied.
[34]) „Heerführer".

wil aan den Koning en de Engelenvorsten zijn in den raad met den Koning.

Maar gij zult alhier weten, dat zij alle een liefde-wil onder malkander hebben; niemand misgunt een ander zijn gestalte en schoonheid, want gelijk als het in de Geesten Gods toegaat, alzoo ook onder haar. Ook zoo hebben alle te gelijk de Goddelijke vreugde, en genieten alle tegelijk de Hemelsche spijze; daar is geen onderscheid in. Maar [35]) in de verwen en sterkte der kracht is een onderscheid, maar in de volkomenheid gansch niet, want een ieder heeft de kracht van al Geesten Gods in zich; daarom, als het licht van den Zone Gods haar aanschijnt, zoo vertoont zich de qualiteit van ieder Engel met de verwe.

Ik hebbe van de gestalten en verwen maar eenige verhaald, maar daar zijn er veel meer, die ik om de kortheidswille niet schrijven zal. Want gelijk als zich de Godheid in oneindelijkheid [36]) vertoont met haar opstijgen, alzoo zijn er ook ondoorgrondelijk velerlei verwen en gestalten onder de Engelen; ik kan u in deze wereld geen rechte gelijkenis wijzen als de bloeiende Aardbodem in de Mei; die is een dood en aardsch voorbeeld.

Wat doen dan de Engelen Gods in den Hemel, of waarom of tot wat einde heeft ze God geschapen?

Dat moogt gij, gierigaards, merken die in deze wereld naar hoovaardij, eer, roem, geweld, geld en goed tracht en dringt den arme zijn zweet en bloed af en verpraalt zijn arbeid en meent beter te zijn als de eenvoudige gemeene [37]), waartoe u God geschapen heeft.

Waarom heeft God Engelenvorsten geschapen en niet alle in gelijkheid?

Ziet, God is een God van orde; gelijk als het nu in zijn

---

[35]) „Nur", slechts.

[36]) „in 's unendliche".

[37]) „Laie". Op deze passage wordt o. a. door dr. Hylkema in de Inleiding zijner Bloemlezing de aandacht gevestigd (bl. XIII). Reeds in de boekjes van zijn vader Casper vertoonen zich de eerste sporen van „sociaal gevoel".

regiment in hem zelve is, dat is, in zijn geboorte en in zijn opklimmen gaat, wallet [38]) en is, alzoo is ook de orde der Engelen.

Gelijk als in hem zijn zeven Qualiteiten, waardoor het gansche Goddelijke wezen bewerkt wordt, en zich in deze zeven Qualiteiten in een oneindelijkheid [39]) vertoont en nochtans die zeven Qualiteiten Primus [40]) in de oneindelijkheid zijn, waardoor de Goddelijke Geboorte eeuwig in zijn ordening onveranderlijk bestaat, en gelijk in 't midden der zeven Geesten Gods het Herte des Levens geboren wordt, waarvan de goddelijke vreugde opgaat, alzoo is ook der Engelen orde [41]).

De Engelenvorsten zijn naar de Geesten Gods geschapen en de Cherub naar het Herte Gods; zooals nu het Goddelijke wezen werkt, alzoo ook de Engelen; welke qualiteit in 't wezen Gods opgaat en zich bijzonder vertoont in zijn werking als in 't opklimmen des toons of geluids of der Goddelijke werking, worsteling of kamping, diezelve Engelenvorst, welke aan die qualiteit het meest toegenegen is, begint ook zijn rei met zijne Legioenen, met zingen, spelen, dansen, verheugen en jubileeren.

Dat is een Hemelsche Musica, want daar zingt een ieder naar zijn qualiteitsstemme en de Vorst voert de rei, gelijk een Cantor met zijn scholieren en de Koning verheugt zich en jubileert met zijn Engelen, den grooten God ter eere en tot vermeerdering der Hemelsche Vreugde; en dat is in het herte Gods als een heilig spel, en daartoe zijn ze ook geschapen, ter vreugde en eere Gods [42]).

Als nu opgaat [14]) de Hemelsche Musica der Engelen, zoo gaat in de Hemelsche Pomp [43]), in den goddelijken Salit-

---

[38]) zie aant. 22.
[39]) „sich unendlich zeiget".
[40]) „zuerst".
[41]) Vergel. Openbaring 4 (vs. 5).
[42]) zie Inleiding bl. XIII.
[43]) „Pomp".

ter op [44]) allerlei gewassen, allerlei figuren, allerlei verwen, want de Godheid vertoont zich in oneindelijke en ongrondeerlijke velerlei aard [45]) van verwen, vormen en vreugde.

Nu, die Welgeest in de Godheid welke zich dan bijzonder vertoont met zijn opklimmen en liefdeworstelen, als ware hij Primus geworden [46]), diezelve Vorst der Engelen begint ook terstond zijn Hemelsche Musica met zijn toegenegen Engelen naar zijn qualiteit, met zingen, spelen, fluiten en allerlei Hemelsche kunst, die in de Geesten Gods opgaat.

Maar als het Centrum [47]) in 't midden opgaat [14]), dat is: de Geboorte van den Zone Gods zich bijzonder vertoont als een triumph, daar gaat dan op de Musica of vreugde van al de drie [48]) Koninklijke Regimenten der gansche Schepping van de Engelen [49]).

Wat hier nu voor een vreugde zijn mag, geef ik een ieder Ziel te bedenken, ik kan 't in mijn verdorven natuur niet vatten, veel minder schrijven. Met dit gezang citeere [50]) ik den Lezer in 't andere leven; daar zal hij zelve mee aan de rei zijn, en dezen Geest eerst gelooven; wat hij hier niet verstaat, dat zal hij daar in 't aanschouwen hebben.

Gij zult weten, dat het uit geen steen gezogen is, maar wanneer de bliksem in 't Centrum opgaat, zoo ziet en kent het de Geest. Daarom, ziet toe en speelt niet te hoonachtig aan deze plaats, of gij zult voor God een spotter bevonden worden en 't zou u wel gaan als den Koning Lucifer.

Wat doen dan de Engelen als ze niet zingen?

---

[44]) zie bl. 175, aant. 29.

[45]) „erzeiget sich unendlich und in unerforschlicher Art".

[46]) „der Erste".

[47]) Het centrum der goddelijke ideaalwereld is de toekomende Heiland, de Hartog bl. 40, 105.'

[48]) vgl. Aurora bl. 127; de Hartog bl. 156.

[49]) Aan Vondels bekenden reizang is gelijkwaardig wat Luiken hierover schrijft „Vonken der liefde van Jezus", bl. 217. „Zij zeggen: Heilig, Heilig, Heilig — Terwijl dat alvervullend licht oneindig, eeuwig, nergens deilig — haar schijnt in 't heilig aangezicht." Zie aant. 31.

[50]) „citire", oproepen.

Ziet, wat de Godheid doet, dan doen zij ook: Als de Geesten Gods in zich zelven edel en lieflijk malkander baren en in malkander opklimmen, als een liefelijk omhelzen, kussen en van malkander eten — in welke smaak en reuk het leven opgaat [14]) en de eeuwige verkwikking, zoo gaan de Engelen ook zeer vriendelijk, lieftallig en liefelijk in het Hemelsche Revier met malkander wandelen en beschouwen de wonderbaarlijke en liefelijke gestalte des Hemels, en eten van de bevallige en aangename vruchten des Levens.

Wat spreken zij met malkander? Ziet, gij prachtige, stoute en hoovaardige Mensch, de wereld wil u hier te nauw worden, en gij denkt dat niemand u gelijk zij; bedenkt u hier, of gij ook een engelen- of duivelsche aard hebt?

Bij wien zal ik nu de Engelen vergelijken? [51])

Ik zal ze met recht bij de kleine kinderen vergelijken, die in de Mei, als de schoone Roosjes bloeien, met malkander in de schoone Bloempjes gaan, die afplukken, en maken daar edele Kransjes van, en dragen die in haar handen, en verheugen zich, en spreken gedurig van de menigerlei gestalten der schoone Bloemen, en nemen malkander bij de handen, als zij in de schoone Bloempjes gaan, en als ze thuiskomen, zoo laten zij die de Ouders zien, en verheugen zich, waarover de Ouders dan ook vreugde aan de Kinderen hebben, en zich met haar verheugen.

Alzoo doen ook de Heilige Engelen in den Hemel; die nemen malkander bij de handen, en wandelen in de schoone Hemelsche Mei, en spreken van de liefelijke en schoone gewassen in de Hemelsche Pomp, en eten de bevallige, aangename vruchten Gods, en gebruiken de schoone Hemelsche Bloempjes tot haar spelinge, en maken voor zich schoone Kransjes, en verheugen zich in de schoone Mei Gods.

Daar is niet anders als een hertelijk liefhebben, een zachte liefde, een vriendelijke samenspraak, een lieftallig gezelschap, daar de een altijd zijn lust aan een ander ziet en een

---

[51]) Zie Inl. bl. XIII.

ander eert. Zij weten van geen boosheid, list of bedrog, maar de Goddelijke vruchten en liefelijkheid zijn haar allen gemeen, de een mag ze gebruiken als de ander, daar is geen misgunst, geen nijd, geen wederwille [52]), maar haar herten zijn in liefde verbonden.

Daaraan heeft nu de Godheid zijn hoogste behagen, — gelijk de Ouders aan de Kinderen, — dat zijn lieve Kinderen in den Hemel zich zoo vriendelijk en wel aanstellen, want de Godheid speelt in zich zelven ook alzoo, de eene Welgeest in den anderen [53])

Gelijk als wanneer [54]) de bliksem des levens in 't midden der Goddelijke kracht opgaat, daar alle de Geesten Gods haar leven krijgen en zich hoog verheugen: daar is een liefelijk en heilig omhelzen, kussen, smaken, voelen, hooren, zien en ruiken, — alzoo is 't ook bij de Engelen: als de eene den andere ziet, hoort en voelt, zoo gaat in zijn herte de bliksem des levens op, en de eene Geest omvangt den andere gelijk als in de Godheid [55]).

Als ik hier nu schrijve van het Centrum of 't midden, dat de Welbron der Goddelijke Geboorte in 't midden zij, zoo is de meening niet, dat in den Hemel een bijzondere plaats zij of een bijzonder Lichaam, waar het vuur des Goddelijken levens opgaat, uit hetwelk de zeven Geesten Gods uitgaan in de gansche ruimte des Vaders; maar ik spreek op een lichamelijke of engelen-, of menschelijke wijze, om des Lezers onverstands wille, op aard en wijze, als de Engelen-kreaturen gebeeldet [56]) zijn, en zooals 't in God overal is [57]).

---

[52]) „Widerwille", tegenstand, zie de Hartog bl. 33.

[53]) *De voorgaande bladzijden, van af de alinea nà aant. 27 = Aurora bl. 117—121.*

[54]) *Bl. 181, al. 2—190, al. 4 komt in 1e dr., 1678, niet voor doch andere, veel korter citaten (o.a. Aurora XII, 35, 36, 38; Ps. Vera, Fr. 32 : 1—7).*

[55]) = *Aurora bl. 122, al. 4.*

[56]) „gebildet".

[57]) = *Aurora bl. 101, al. 3.*

Gij moet niet denken, dat er in den Hemel een Lichaam zij. dat maar zoo geboren wordt, en dat men bijzonderlijk God noemt; neen, maar de gansche goddelijke kracht, die zelve de Hemel en aller Hemelen Hemel is, wordt alzoo geboren, en dat is genaamd God de Vader, uit wien alle Heilige Engelen geboren zijn, ook in diezelve kracht leven; en aller Engelen Geest wordt in haar Lichaam gedurig en eeuwig alzoo geboren; daartoe ook de Geest aller menschen [58].

Merkt, des Vaders kracht is ALLES in en boven alle Hemelen, en die zelve kracht baart overal het LICHT; nu, die zelve ALLEKRACHT is en wordt genaamd de VADER, en het licht dat uit diezelve ALLEKRACHT geboren wordt, dat is en wordt genaamd de ZOON.

Maar daarom wordt het de Zoon genaamd, omdat het uit den Vader geboren wordt, (om)dat het des Vaders Herte in zijn krachten is, en als het nu geboren is, zoo is 't een ander Persoon als de Vader, want de Vader is de Kracht en het Rijk, en de Zoon is het Licht en de Glans in den Vader, en de Heilige Geest is het wallen of de uitgang uit de krachten des Vaders en des Zoons, en formeert en beeldet [56] alles.

Gelijk als de Lucht van der Zonne en Sterren krachten uitgaat, en walmt [22] in deze Wereld, en maakt dat alle Kreaturen zich baren, en Gras, Kruid en Boomen opgaan en al wat in deze wereld is, alzoo gaat ook de Heilige Geest van den Vader en Zoon uit, en wallet [22], formeert en beeldet [56] alles in den ganschen God. Alle Gewassen en Vormen in den Vader gaan op in het wallen van den Heiligen Geest; daarom is hij een eenige God, en drie onderscheidelijke Personen in één Goddelijk Wezen [59].

De gansche natuur des Hemels staat in de kracht der zeven Welgeesten, en in de zevende bestaat de natuur of

---

58) = *Aurora bl. 101, al. 1.*

59) *Deze 3 alinea's = Aurora, bl. 63, al. 1—3. Volgens dr. Aalders, bl. 19, heeft Böhme, ondanks 't gebruik der formules der kerkelijke triniteitsleer, eigenlijk een andere bedoeling.*

begrijpelijkheid aller Qualiteiten; die is nu gansch licht, en dik gelijk een nevel, maar gansch doorluchtig als een Kristallijnen Meer, dat men door alles kan heen zien; maar alzoo is de gansche diepte of ruimte, boven en onder.

Nu hebben de Engelen ook zulke lichamen, maar drooger te zamen gecorporeerd, en haar lichaam is ook de kern uit de natuur, het beste, of de schoonste glans uit de natuur.

Nu op den zevenden Geest Gods steunen zij met haar voeten; die dik is als een nevel en helder als een Kristallijnen Zee; daarin klimmen zij opwaarts en nederwaarts waarheen zij willen. Want haar behendigheid is zoo snel, als de Goddelijke kracht zelve, nochtans is de eene sneller als de ander, alles naar de qualiteit waar hij van is.

In diezelve zevende Natuurgeest gaan ook op [14]) de Hemelsche vruchten en verwen, en alles wat begrijpelijk is; en het is, alsof de Engelen tusschen Hemel en Aarde in de ruimte zouden wonen, daar zij op en nederklimmen, en waar zij ooit waren, daar rust haar voet als of zij op de aarde stond.

De Ouden hebben de Engelen met vleugels den Menschen voorgeschilderd, maar zij hebben ze niet van doen, doch zij hebben handen en voeten gelijk de Menschen, maar op een Hemelsche wijs [60]).

De Heilige Engelen wallen of wandelen in alle de drie Koninkrijken onder malkander; daarvan ontvangt de een van den ander (dat is: van de schoone gestalte, vriendelijkheid en deugd des anderen) zijn hoogste vreugde, en evenwel behoudt een ieder zijn natuurlijk bezit of plaats [61]), waarin hij tot een kreatuur geworden is, voor zijn eigendom.

Gelijk als iemand in deze wereld van een Bloedvriend en lief Mensch uit een ander Land bezocht wordt, daar

---

[60]) *Deze 5 alinea's = Aurora bl. 128, al. 4—8.*
[61]) „Sitz oder Locum".

hij hertelijk naar verlangd heeft; daar is vreugde en vriendelijk beneveniren [62]) en welkommen, en een lieve samenspraak, en de Huiswaard vertoont den Gast het allerbeste; hoewel dit maar koud water is tegen het Hemelsche.

Alzoo doen ook de Heilige Engelen tegen malkander; als 't heir van 't eene Koninkrijk tot het andere komt, of het heir van de eene vorstelijke Qualiteit tot het heir van de andere Qualiteit komt, daar is niet anders als een louter ontvangen der liefde, een zeer lieftallige samenspraak en vriendelijke eerbiedigheid, een bevallig en aangenaam wandelen der liefde, een zeer tuchtig en deemoedig wezen [63]), een vriendelijk kussen en geleiden; daar gaat de liefelijke Reiedans aan.

Gelijk de kleine kinderen, als zij in de Mei in de Bloempjes gaan, alwaar er dan menigmaal veel te zamen komen, daar hebben zij een vriendelijke samenspraak, en plukken de Bloempjes veel en menigerlei. Als dit nu is geschied, zoo dragen zij die in haar handen en beginnen een zeer verheugelijken Reiedans; alzoo doen ook de Engelen in den Hemel, als zij uit vreemde Heiren te zamen komen. [64]).

Zij zijn al te zamen maar Instrumenten in de groote Harmonie der Goddelijke vreugde, in den zang en klank der krachten; en zijn al te maal arbeiders der wonderen Gods als formeerders der krachten van de Heilige Namen Gods; gelijk als wij, Menschen, in onzen Mond de krachten der Sensus beelden en vormelijk maken tot luidbare woorden, alzoo is haar arbeid ook een loutere beelding der Goddelijke krachten en vormen.

Want wat zij willen en begeeren, dat wordt door haar imagineering in beelding en vormen gebracht; het zijn louter Ideae; zooals de Goddelijke krachten voor de schepping

---

[62]) vgl. de uitdrukking: soyez le bienvenu.

[63]) „züchtiges.... wesen".

[64]) *Deze 4 alinea's = Aurora bl. 125, al. 2—5. De 2 volgende = 177 Theos. Fr., ed. Sch., Bd. 6, bl. 609, no. 8—10.*

der Engelen in zulke Ideas hebben gebeeldet, alzoo is ook haar na-modelling.

In de Goddelijke Pomp zijn voornamelijk twee dingen te betrachten, eerst de Salniter [29]) of de Goddelijke krachten, die zijn een bewegende, wallende kracht; in diezelve kracht wast en wordt geboren de vrucht naar ieder qualiteit en aard, als Hemelsche Boomen en Spruiten, die zonder ophouden haar vrucht dragen, schoon bloeien en wassen in Goddelijke kracht, zóo verheugelijk dat ik zulks niet spreken of schrijven kan, maar ik stamel daaraan, als een kind, dat spreken leert, en kan 't nooit recht noemen, zoo als het de Geest te kennen geeft.

De tweede gestalte des Hemels in de Goddelijke Pomp is het geluid, [65]) gelijk als in den Salitter der Aarde het geluid is, waardoor Goud, Zilver, Koper, IJzer en diergelijke wast, waarvan men allerlei Instrumenten ten schelle [66]) of ter vreugde maken kan als Klokken, Pijpen [67]) en alles wat er schelt; [69]) ook is datzelve geluid in alle kreaturen, anders was alles stil.

Nu, door datzelve geluid in den Hemel worden alle krachten bewogen, dat alles verheugelijk wast, en sierlijk geboren wordt; nu, gelijk als de Goddelijke krachten veel en menigerlei zijn, alzoo is ook het geluid [68]) veel en menigerlei. Als nu de krachten in God opklimmen, zoo bewegen zij malkander en wallen in malkander, en 't is een stadig vermengen; alsdan gaan in dezelve uit allerlei verwen, en in de verwen wast allerlei vrucht; dat gaat in den Salitter op, en 't geluid [68]) vermengt zich ook, en klimt op in alle krachten des Vaders; als dan gaat op stemmen en schellen [69]) in de Hemelsche vreugde. Zoo gij in deze wereld veel duizenderlei Instrumenten en snarenspel te zamen bracht, en trok ze alle op het konstigste in malkander, en

---

[65]) „der Mercurius oder Schall."
[66]) „zum Schall oder zur Freude".
[67]) „Pfeifen".
[68]) „Schall oder Mercurius".
[69]) „(Tönen und) schallen".

hadt de allerkonstigste Meesters daartoe, die ze bewerken, zoo was het toch maar als het blaffen van een Hond tegen het Goddelijk geluid en Musica. [70]).

Gelijk als in God twee dingen te merken zijn, alzoo is zulks ook op gelijke wijze in de Engelen.

Eerst is de kracht, en in de kracht is 't geluid; dit klimt in den Geest op, in 't Hoofd, in 't gemoed, gelijk den Mensch in de Hersenen, en in 't Gemoed heeft hij zijn open Poorte, in 't Herte heeft hij zijn Zetel en oorsprong daar hij ontspringt uit alle krachten. Want aller krachten Welbron welt in 't Herte, gelijk ook in den Mensch, en in 't Hoofd heeft hij zijn Vorstelijken Stoel, daar ziet hij alles wat buiten hem is, en hoort alles, en smaakt alles, en ruikt alles, en voelt alles.

En als hij nu den Goddelijken Toon en 't geluid dat buiten hem is, hoort opklimmen, zoo wordt zijn Geest geinficieerd en met vreugde aangestoken, en verheft zich in zijn Vorstelijken Stoel, en zingt en klinkt zeer vriendelijke woorden van Gods heiligheid, en van de vrucht en 't gewas des Eeuwigen levens, van de sierlijkheid en verwen der eeuwige vreugde, en van 't lieftallige aanblikken Gods des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geestes; ook van de loffelijke Broederschap en gemeenschap der Engelen, van de eeuwigdurende vreugde, van de Heiligheid Gods, van haar Vorstelijk Regiment. In somma van alle krachten en uit alle krachten, dat ik van onmacht mijner verdorvenheid in 't Vleesch niet schrijven kan, en was veel liever zelve daar bij. [71])

Het Paradijs staat in de Goddelijke kracht, en is niets Lichamelijks of be-grijpelijks, maar zijn lichamelijkheid is gelijk de Engelen, waar een helder doorzichtig wezen is, gelijk als ware het materiaalsch; [72]) en 't is ook materiaalsch, maar bloot uit de kracht gefigureerd, daar alles doorzichtig en schijnende is, daar het centrum der ge-

[70]) *Deze 3 alinea's = Aurora bl. 45, al. 1—3.*
[71]) *Deze 3 alinea's = Aurora bl. 50, al. 3 — bl. 51, in al. 1.*
[72]) „materialisch".

boorte ook in alle dingen is, waardoor de geboorte zonder einde en getal is.

Ik geef u een gelijkenis van des Menschen gemoed, uit hetwelke de gedachten geboren worden, van welke geen einde noch getal is. Want een ieder gedachte heeft weder het centrum om andere gedachten te baren. Alzoo is het Paradijs van eeuwigheid in eeuwigheid; maar dewijl het Licht Gods eeuwig is en zonder ophouden of verhindernis schijnt, zoo is er in de geboorte ook een onveranderbaar wezen, daar alles in loutere volmaaktheid opgaat in groote liefde. Want dat geeft de Geest der kennisse, dat in 't Paradijs zoo wel gewassen zijn, als in deze Wereld, in zulk een vorm, maar niet in zulk een kwaal [73]) en begrijpelijkheid.

Gelijk als wij zien dat hier uit der Aarde wast allerlei Kruid en Gras, hetwelk zijn kracht van de Zon en 't Gesternte ontvangt, alzoo is de Hemel of Hemelsche Limbus [74]) in de plaats der Aarde, en het licht Gods in de plaats der Zonne, en de eeuwige Vader in de plaats van de kracht der Sterren. De diepte of ruimte dezes Wezens is zonder begin en einde, zijn wijdte is niet te bereiken. [75])

Als gij deze wereld aanziet, zoo hebt gij een voorbeeld des Hemels; de Sterren beduiden de Engelen, want gelijk als de Sterren onveranderd moeten blijven tot aan 't einde dezes tijds, alzoo moeten de Engelen in den eeuwigen tijd des Hemels eeuwig onveranderd blijven.

De Elementen beduiden de wonderlijke proportie en verandering van de gestalte des Hemels, want gelijk als zich de ruimte tusschen de Sterren en de Aarde in haar gestalte gedurig verandert, haastig [76]) is 't schoon licht, haast [76]) droevig, dan is er wind, dan regen, dan sneeuw; haast [76]) is de ruimte blauw, dan groenachtig, dan wit, dan

---

[73]) „Qual", zie de Hartog, bl. 122.

[74]) de vurige, voortbrengende kracht, zie de Hartog, bl. 96.

[75]) *Deze 3 alinea's = Band 3, Die drei Princ. des göttl. Wesens, bl. 75, al. 1, 2, 3 deels en 4 deels.*

[76]) „bald". Droevig, Böhme schrijft „trübe".

donker. Alzoo is ook de verandering des Hemels in menigerlei verwen en gestalten, maar niet op zulk een aard [77]) als in deze wereld, maar alles naar het opklimmen der Geesten Gods, en het licht van den Zone Gods schijnt daar eeuwig in, maar daar is evenwel de eene tijd een grooter opstijgen in de geboorte, als de andere; daarom is de wonderlijke wijsheid Gods onbegrijpelijk.

De Aarde beduidt de Hemelsche natuur of de zevende Natuurgeest, [78]) waarin de beeldingen [79]) en vormen en verwen opgaan; de Vogelen, Visschen en dieren beduiden de menigerlei gestalten der Figuren in den Hemel.

Dat zult gij weten — want de Geest betuigt het in den bliksem — dat in den Hemel evenwel allerlei figuren opgaan, gelijk aan de Dieren, Vogelen en Visschen dezer wereld, maar op een Hemelsche Vorm, klaarheid en aard [77]) zoowel allerlei Boomen, Spruiten en Bloemen, maar gelijk als het opgaat, alzoo vergaat het ook weder, want het wordt niet te zamen gecorporeerd als de Engelen, maar het figureert zich alzoo in de geboorte der opstijgende qualiteiten in den Natuurgeest.

Als een figuur in een Geest gebeeld wordt, dat zij bestaat en zoo de andere Geest met dezen worstelt en overwint, zoo wordt ze weder gescheiden of veranderd, alles naar den aard der Qualiteiten, en dat is in God als een heilig Spelen.

Daarom zijn ook de Kreaturen, als Dieren, Vogelen, Visschen en Wormen in deze Wereld niet tot eeuwig wezen geschapen maar tot een vergankelijk, gelijk als de figuren des Hemels ook vergaan. [80])

Niet moet gij denken dat in de Goddelijke Pomp Dieren, Wormen of Kreaturen in 't Vleesch te voorschijn komen gelijk in deze wereld; neen, maar ik meen alleen de won-

---

[77]) „Art", Wijze.
[78]) Zie de Hartog, bl. 143, 159 enz.
[79]) „Bildungen".
[80]) *Deze voorgaande 6 alinea's = Aurora, bl. 133, al. 8 en bl. 134.*

derlijke proportie, kracht en geschiktheid in dezelve. [81]

Als ik nu schrijve van Boomen, Spruiten en Vruchten, zoo moet gij 't niet aardsch, gelijk als in deze Wereld verstaan; want dat is mijn meening niet, dat in den Hemel zoude wassen een doode, harde, houten Boom of Steen, die in aardsche qualiteit bestond. Neen, maar mijn meening is Hemelsch en Geestelijk, en toch waarlijk en eigenlijk alzoo; ik meen geen ander ding, dan ik het in de letter stel. [82]

De Hemelsche Salitter of krachten in malkander, baren Hemelsche verheugelijke vruchten en verwen, allerlei Boomen en Spruiten; daarop wast de schoone en liefelijke Vrucht des Levens; ook zoo gaan in deze krachten op allerlei Bloemen met schoone Hemelsche Verwen en reuk, haar smaak is menigerlei, een ieder naar zijn Qualiteit en aard, zeer Heilig, Goddelijk en verheugelijk, want ieder Qualiteit draagt zijn vrucht, gelijk als in de verdorven moordkuil [83] en 't duister dal der Aarde opgaan allerlei Boomen, Spruiten, Bloemen en Vruchten, daartoe in de Aarde schoone Gesteenten, Zilver en Goud; dat is een Voorbeeld der Hemelsche Baring. [84]

Doch gij zult dit weten, dat zich aan de eene plaats haastig [85] een Qualiteit machtiger vertoont als een ander; dan zegeviert de tweede, dan de derde, dan de vierde, dan de vijfde, dan de zesde, dan de zevende. En 't is alzoo een eeuwig worstelen, werken, en vriendelijk opstijgen der Liefde, daar zich dan in dit opstijgen de Godheid gedurig wonderlijker en onbegrijpelijker, en ondoorgrondelijker vertoont, dat alzoo de Heilige Engelen haar niet genoeg kunnen verheugen, en daarin niet genoeg kunnen gaan

---

81) *Deze alinea = Aurora, bl. 46, regel 4—7.*

82) *Deze alinea = Aurora, bl. 44 al. 4.*

83) „Mordgrube oder Finsterthal," = de natuur na den val der Engelen. Vgl. Aurora, Kap. 14 „Das Haus der mordgruben", en de schoone beschrijving „Das Trauerhaus des Todes", bl. 181 enz.

84) *Deze alinea = Aurora, bl. 44, al. 2.*

85) „bald".

wandelen, en dat schoone TE DEUM LAUDAMUS niet genoeg kunnen zingen, naar ieder Qualiteit des grooten Gods, naar zijn wonderlijke openbaring en wijsheid, en schoonheid en verwen en vrucht en gestalten. Want de Qualiteiten klimmen eeuwig en altijd zoodanig op, en bij haar is geen begin, noch midden, noch einde. [86]

Als nu de Bliksem des Levens dat is: de Zone Gods in den middelsten cirkel in de Welgeesten Gods opgaat en zich triumpheerende vertoont, zoo klimt de Heilige Geest ook triumpheerende opwaarts. In dit opklimmen stijgt ook de Heilige Triniteit in 't Herte van de Engelen-Koningen op, en een ieder triumpheert ook naar zijn kwaliteit en aard.

In dit opklimmen wordt het gansche Hemelsche Heir, alle Engelen triumpheerende en rijk van vreugde en het schoone TE DEUM LAUDAMUS gaat op. In dit opklimmen des Herten wordt het geluid [87] in 't Herte verwekt, zoowel in den ganschen Salitter des Hemels; daar gaat dan in de Godheid op de wonderlijke en schoone Beelding [88] des Hemels in menigerlei verwen en aard, en een ieder Geest vertoont zich bijzonder in zijn gestalte.

Ik kan 't bij niets vergelijken, als bij de alleredelste steenen, als Jerubin, Smaragden, Delfin, Onix, Saffier, Diamant, Jaspis, Hyacinth, Amethist, Berill, Sardis, Karbonkel en diergelijken. [89]

In zulke verwen en aard vertoont zich de Natuur-hemel Gods in 't opstijgen der Geesten Gods; als dan het licht van den Zone Gods daarin schijnt zoo is 't als een heldere zee [90] van de bovenverhaalde Steenverwen. [91]

---

86) *Deze alinea = Aurora, bl. 113, al. 7.*

87) „der Mercurius".

88) „Bildung".

89) Vergel. Openb. 21 : 19—21; de fundamenten van 't Hemelsche Jeruzalem schitteren met al de kleuren van den regenboog; zie aant. 31.

90) Vgl. Openb. 4 : 5, voor Gods troon is een zee, aan kristal gelijk.

91) *Deze 4 alinea's = Aurora, bl. 132, al. 3—6.*

Ach! dat wij toch Menschen-vederen hadden en konden dit naar onze kennis in den Geest uwer Zielen schrijven, hoe zoude toch menigeen omkeeren uit Sodom en Gomorra, uit Babel, en het gierige hoovaardige jammerdal, dat toch maar angst en kwaal is, vol vreeze en pijn en verschrikking. [92]

Als wij met malkander over dezen smallen weg der Vleeschelijke geboorte op gene groene Beemde komen, waar de toorn Gods niet heenreikt, dan zullen wij ons over het geleden leed wel verheugen, ofschoon wij nu des werelds Dwaas moeten zijn, en laten den Duivel in de kracht van den toorn Gods over ons heen ruischen; daar leit niet aangelegen, het zal ons in 't ander leven schooner aanstaan, alsof wij in dit leven een Koninklijke Kroon gevoerd hadden; want het is hier maar een zeer korte tijd en 't is niet waardig dat het een tijd genaamd wordt. [93] Amen.

TOEZANG

Ziet Broeders, dat is 't Vaderland
Daar onze Zielen varen
Na d'opgeloste Levensband
En overzuchte Jaren.
Wie zou om zulk een Koninkrijk
De wereld niet verlaten?
Is 't Aardsche niet maar drek en slijk
En waardig om te haten?
Dat is de schoone Broederschap
Die wij daar zullen vinden
Om eeuwig op den hoogsten trap
De vriendschap aan te binden,
En met haar in het Heilig Licht
Als Kindren Gods te spelen

---

92) *Deze alinea = 40 Fragen (ed. Sch. Bd. 6, bl. 95, no. 15).*
93) *Deze alinea = Aurora, bl. 214, al. 2.*

Voor 't Vaderlijke Aangezicht,
Zoo mild om mee te deelen
Al wat uit zijne diepte welt
Tot vreugd der Hemelingen,
In geen getal noch maat gesteld.
O groote en schoone dingen,
Wie kan uw lof volzingen?
Maar lieve Vrienden, die dit leest,
Zoo schoon aan alle kanten:
Ik ben maar Hovenier geweest,
Gedienstig in 't verplanten.
Het zijn geen bloemen uit mijn grond;
Ik heb ze maar gelezen
Omdat ik die welruikend vond
En aangenaam van wezen,
En heb ze hier bijeengebracht,
Gevoeg'lijk om t'aanschouwen,
Opdat gij van haar schoone kracht
Een staaltje mocht behouwen.
Het was eens Anders Rozengaard,
Daar ik ze kwam te pluiken
En laat ze u, naar Broederaard,
Beoogen en beruiken.
Vaartwel, in Gods geleide en hand,
Mijn Broeders en mijn Vrinden.
Totdat wij in het Vaderland
Malkander heug'lijk vinden.

AMEN.

BLADWIJZER

der Zinnebeelden dezes Boeks,

EERSTE DEEL.

Van den trek des Vaders en hoe de mensch die moet volgen. 12
II. Van den strijd tusschen Geest en Vleesch. 16
III. Van de inwendige en uitwendige dingen. 20
IV. Van het vinden zijns zelfs en van rechtschapen ernst. 24
V. Van de Zachtmoedigheid. 28
VI. Van de Ootmoedigheid. 32
VII. Van de geestelijke zoetigheid of genade, en van de onwijsheid der menschen. 36
VIII. Van onttrekking der Genade. 40
IX. Van onreine gedachten. 44
X. Van de algemeene Goddelijke Zonneschijn 48
XI. Van den boom des Christelijken Geloofs. 52
XII. Van de veiligste weg om door de duistere wereld te gaan in 't eeuwige Vaderland. 56
XIII. Van den afvloeienden stroom der Zonden en hoe de Ziele daar tegen op moet roeien 60

TWEEDE DEEL.

XIV. Van het waken des Geestes. 66
XV. Van het vergeven der Zonden. 70
XVI. Van de Wedergeboorte of nieuwe Kreatuur. 74
XVII. Van het Paradijs, waar het is, en hoe men dat beschouwen kan. 78
XVIII. Van de overaltegenwoordigheid en nabijheid Gods. 82
XIX. Van de Ziele, wat zij eigenlijk is. 86
XX. Hoe wij Christus wezenlijk in ons moeten hebben. 90
XXI. Hoe 't zich met een vrome Ziele verhoudt, in 't afsterven des Lichaams. 94

XXII. Hoe 't met een goddelooze Ziele gaat, als haar het Lichaam afsterft. 98
XXIII. Van de eenige rustplaats der Ziele, welke die is. 102
XXIV. Een samenspraak tusschen den Verlosser, en de Verloste Ziele. 106
XXV. Van de menigerlei strikken des Duivels, en hoe dezelve te ontgaan zijn. 110
XXVI. Van de louteringe der Ziel door lijden. 114

DERDE DEEL.

XXVII. Van een sterk aanhangen der Ziele aan God in ware gelatenheid. 120
XXVIII. Van dank en lof der Ziele aan haar Verlosser. 124
XXIX. Van de Vereeniging met God. 128
XXX. Van den schat des gemoeds en van de grofheid der wereldsche menschen. 132
XXXI. De woorden der opperste Wijsheid; en van de ijdelheid aller uitwendige dingen. 136
XXXII. Van de inwendige geestelijke Schoonheid. 140
XXXIII. Van het Rijk Gods. 144
XXXIV. Van weerlooze gelatenheid; hoe men in toevallen op God alleen moet zien. 148
XXXV. Van het arme en lijdende leven van Christus 152
XXXVI. Van de ware rusten 156
XXXVII. Van de verzegeling des herten 160
XXXVIII. Van Christus' wonden. 164
XXXIX. Van 't Eeuwige Vaderland en des zelfs Vreugde. 169

EINDE.